

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT SOCIOLOGICKÝCH STUDIÍ

Bc. Lydie Keprová

**Jak se žije rodičům na rodičovské
dovolené v ČR?**

Diplomová práce

Praha 2009

Autor práce: **Bc. Lydie Keprová**

Vedoucí práce: **PhDr. Gabriela Munková, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2009**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

KEPROVÁ, Lydie. *Jak se žije rodičům na rodičovské dovolené v ČR?* Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra veřejné a sociální politiky, 2009. 114 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Gabriela Munková, CSc.

Anotace

Diplomová práce s názvem „Jak se žije rodičům na rodičovské dovolené v ČR?“ identifikuje a analyzuje podmínky českých rodičů, kteří čerpají volno při péči o děti, tj. rodičovskou dovolenou, a s tím související dávku, rodičovský příspěvek. Na jejich situaci je nahlíženo v rámci tří hlavních tematických okruhů.

V rámci ekonomické oblasti identifikuje diplomová práce zhoršenou finanční situaci rodičů na rodičovské dovolené, pouze částečně kompenzovanou rodičovským příspěvkem. Komparace volna a dávky ve vybraných evropských zemích identifikuje jejich různé nastavení v důsledku odlišného sociokulturního kontextu a historického pozadí zemí. V rámci služeb péče o děti je poukázáno na jejich nedostatečnou nabídku a odhaleno znevýhodnění rodičů na rodičovské dovolené, kteří těchto služeb využívají krátkodobě. Zároveň jsou však představeny připravované nové služby, velmi vhodné pro tyto rodiče. V rámci služeb prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi je v této souvislosti poukázáno na bohatou nabídku služeb nestátních neziskových organizací na podporu rodiny (oproti státu a komerčnímu sektoru), nicméně nerovnoměrné územní rozložení těchto subjektů. Analýza aktérů identifikuje zájem, vliv a postoj k dané problematice ze strany osob, skupin a organizací s ní souvisejících.

Závěr diplomové práce přináší návrhy možných opatření ke zlepšení situace rodičů na rodičovské dovolené a zdůrazňuje potřebu většího ohodnocení rodičovské péče a jejího přínosu pro celou společnost.

Annotation

The diploma thesis named „How is the parents' life on parental leave in the Czech republic?“ identifies and analyzes the conditions of Czech parents, who are taking the leave to take care of their children, i.e. the

parental leave, and the coherent allowance. Their situation is reviewed from three angles.

From the economical point of view, the thesis identifies worsened financial situation of parents on parental leave, compensated only with the parental allowance. The comparison of the leave and the allowance in various European countries indicates different configurations due to their socio-cultural context and historical background. In the research in childcare services is pointed out that the offer is insufficient and that the parents, who use them temporarily, are at disadvantage. In the other hand, the diploma thesis introduces new and more suitable services being provided. In the prevention of social isolation of parents with small children, numerous services provided by non-governmental organizations (in contrast with the governmental and commercial sectors) are described, considering also the disproportional geographical configuration of these subjects. The stakeholder analysis refers about interest, influence and attitude of people, communities and organizations involved.

The conclusion of the diploma thesis offers proposals for possible precautions to improve parents' situation during parental leave and emphasizes the need for greater appreciation of parental care and it's profit for the society.

Klíčová slova

Rodina, rodinná politika, rodiče, děti, rodičovská dovolená, rodičovský příspěvek, ekonomické podmínky, služby péče o děti, služby prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi, aktéři rodinné politiky.

Keywords

Family, family policy, parents, children, parental leave, parental allowance, economical conditions, childcare services, services focused on prevention of social isolation of parents with small children, stakeholders in family policy.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně, použila jen uvedené prameny a literaturu a dále své vědomosti a zkušenosti načerpané a ověřené na základě půlroční praxe a následně dvou a půlročního pracovního poměru v odboru rodiny a dávkových systémů ministerstva práce a sociálních věcí.
2. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 22. 5. 2009

.....
Lydie Keprová

Na tomto místě bych ráda velmi poděkovala PhDr. Gabriele Munkové, CSc. za odborné vedení mé diplomové práce, cenné rady a připomínky.

Obsah

1. Teze diplomové práce	8
2. Úvod.....	11
3. Cíle, otázky, metody	14
3.1. Cíle	14
3.2. Otázky	15
3.3. Metody	15
4. Teoretická východiska	18
4.1. Proměny rodiny	18
4.2. Změna hodnot, emancipace žen a rovnost pohlaví versus udržení některých tradičních hodnot.....	21
4.3. Rostoucí individualizace	22
4.4. Orientace společnosti na výkon a prosperitu	23
4.5. Politika Evropské unie a její vliv na zkoumanou oblast	24
4.6. Důsledky změn ve společnosti	26
4.6.1. Pokles porodnosti	26
4.6.2. Nerovnováha nabídky a poptávky po službách péče o děti.....	27
4.7. Koncepty související s péčí a výchovou dítěte	27
5. Rodičovská dovolená v České republice	32
5.1. Historie rodičovské dovolené a s ní souvisejících dávek.....	32
5.2. Současná podoba mateřské a rodičovské dovolené	33
5.3. Hlavní oblasti související s rodičovskou dovolenou.....	35
5.3.1. Ekonomické podmínky rodičů na RD	35
5.3.1.1. Šetření Mikrocensus	36
5.3.1.2. Statistika rodinných účtů	37
5.3.1.3. Šetření o nákladech na výchovu a výživu dítěte.....	40
5.3.1.4. Shrnutí výsledků z výzkumných dat a šetření	45
5.3.1.5. Rodičovský příspěvek a jeho ekonomický přínos	45
5.3.1.6. Ekonomické podmínky na rodičovské dovolené ve vybraných Evropských zemích.....	50
5.3.1.7. Výsledky vlastního kvalitativního výzkumu	55
5.3.1.8. Shrnutí.....	57
5.3.2. Služby péče o děti.....	58
5.3.2.1. Současné služby péče o děti v České republice	58
5.3.2.2. Dostupnost služeb péče o děti pro rodiče na rodičovské dovolené	61
5.3.2.3. Připravovaná opatření v oblasti služeb péče o děti.....	64
5.3.2.4. Výsledky vlastního kvalitativního výzkumu	67
5.3.2.5. Shrnutí.....	68
5.3.3. Služby prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi.....	69
5.3.3.1. Mateřská centra a podobné organizace tohoto typu	69
5.3.3.2. Dostupnost jednotlivých služeb mateřských center v České republice	73
5.3.3.3. Výsledky vlastního kvalitativního výzkumu	75
5.3.3.4. Shrnutí.....	77
6. Další poznatky z vlastního kvalitativního výzkumu.....	78
7. Analýza aktérů	80
8. Závěry	94
9. Souhrn	98
10. Summary	101
11. Použité prameny	102
12. Seznam příloh	110
13. Přílohy.....	111

1. Teze diplomové práce

Jméno diplomanta:

Bc. Lydie Keprová

Jméno konzultanta:

PhDr. Gabriela Munková, CSc.

Předpokládaný název práce:

Jak se žije rodičům na rodičovské dovolené v ČR?

Stručná charakteristika práce:

Podpora rodiny při výchově a péči o děti, zejména ty nejmenší, je jedním ze základních cílů rodinné politiky. Rodina v takovéto specifické životní situaci čelí řadě překážek a obtíží, ve výrazně větší míře investuje čas i finanční prostředky do péče a výchovy dětí, ztrácí alespoň částečně příjem z výdělečné činnosti. Je proto třeba usilovat o tvorbu vhodného zázemí pro rodiny a odpovídajících podmínek, který by ulehčily v této nesnadné životní situaci.

Česká společnost se v současnosti vyznačuje výraznou orientací na výkon a ekonomickou efektivitu, rostoucí individualizaci a význam rodiny jakožto základní společenské jednotky nezbytné pro další vývoj společnosti je nedoceněn. Je proto třeba usilovat o vytvoření prostředí přátelského rodině, o podporu mladých lidí při zakládání rodiny a o nastavení vhodných podmínek pro rodiče na rodičovské dovolené.

V jaké situaci se rodiče na rodičovské dovolené jsou v České republice nacházejí? Jak lze charakterizovat jejich podmínky?

V rámci diplomové práce se zaměříme na tři hlavní oblasti, u kterých lze tyto podmínky identifikovat a analyzovat. První oblastí je ekonomická situace rodičů na rodičovské dovolené. Zde se zastavíme u příjmů a výdajů rodin s rodičem na rodičovské dovolené, podrobněji analyzujeme nastavení rodičovského příspěvku a okolnosti s tím související a provedeme komparativní analýzu nastavení volna při péči o děti s a tím související dávky ve vybraných evropských zemích. Druhou zkoumanou tematickou oblastí budou podmínky pro využití služeb péče o děti, zejména krátkodobého charakteru v případě, že si rodič potřebuje vyřídit určité záležitosti. v rámci této kapitoly budou stručně představeny služby péče o děti, které v České republice v současnosti existují, jejich

dostupnost pro rodiče na rodičovské dovolené a chystané změny či nová opatření v této sféře. Poslední tematická oblast se zaměří na možnosti využití služeb prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi, která jim vzhledem k celodenní péči o děti a domácnost může hrozit. Tyto služby jsou poskytovány především organizacemi typu mateřská centra a podobnými zařízeními poskytujícími zázemí pro rodiče s malými dětmi, kteří zde přijdou do kolektivu jiných rodičů a jejich děti do přítomnosti ostatních dětí.

Ke každá z výše uvedených tematických oblastí budou připojeny výsledky vlastního kvalitativního výzkumu dotazujícího rodiče na rodičovské dovolené v České republice na subjektivní vnímání své vlastní specifické životní situace (jedná se o nereprezentativní šetření s cílem dozvědět se více o zkoumané problematice, výsledky tedy nebudou zobecnitelné na celou cílovou populaci). Výzkum bude identifikovat i další důležitá témata související s podmínkami rodičů na rodičovské dovolené.

V diplomové práci se dále objeví analýza aktérů určitým způsobem souvisejících se situací rodičů na rodičovské dovolené. Bude diskutován jejich zájem o danou problematiku, míra vlivu a postoj.

Cílem diplomové práce je identifikovat a analyzovat současné podmínky rodičů na rodičovské dovolené v České republice. Konkrétněji lze tento obecně definovaný cíl rozpracovat následovně:

- analýza situace rodičů na rodičovské dovolené v České republice z ekonomického hlediska,
- analýza možností využití služeb péče o děti v České republice, zejména krátkodobého charakteru,
- analýza možností využití služeb prevence sociální izolace rodičů celodenně a soustavně pečujících o děti a o domácnost v České republice.

Předpokládanými metodami použitými při zpracování diplomové práce jsou zejména

- studium odborných pramenů (dokumentů, publikací, časopisů, odborných článků z tisku či internetových stránek, právních předpisů České republiky, interních materiálů ministerstva práce a sociálních věcí a dalších odborných písemností tematicky se týkající dané problematiky);
- sekundární analýza výsledků výzkumů a šetření (výsledků dokumentů týkajících se výše definované problematiky).
- sekundární analýza a komparace statistických dat (za účelem identifikace nastavení volna při péči o dítě a s ním souvisejícího příspěvku ve vybraných evropských zemích)

- rozhovory s odborníky v oblasti rodinné politiky (v rámci jednání ministerstva práce a sociálních věcí, zejména odboru rodiny a dávkových systémů, a dalších aktérů v souvislosti s danou problematikou).
- analýza aktérů (za účelem identifikace všech organizací, skupin i jednotlivců, jichž se daná tematika týká)
- malý kvalitativní výzkum (neboli spíše tzv, sociologická sonda v rámci které budou dotázáni rodiče nacházející se v této specifické životní situaci za účelem hlubší identifikace jejich podmínek vnímaných ze subjektivního hlediska)

Výchozí literatura:

KOLÍNSKÁ, Rut. *Mateřská centra*. Praha: Pražské matky, 1995.

KUCHAŘOVÁ, V. - SVOBODOVÁ, K. *Sít' zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR*. Praha: VÚPSV, 2006.

MARTINOVSKÝ, V. *Finanční situace rodin s dětmi v České republice*. Praha: NCSS, 2007.

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2006.

NEŠPOROVÁ, Olga – SVOBODOVÁ, Kamila. *Nestátní sféra v oblasti podpory rodin a služeb pro rodiny*. Praha: VÚPSV, 2006.

VESELÝ A. – NEKOLA, M. *Analýza a tvorba veřejných politik. Přístupy, metody a praxe*. Praha: SLON, 2007.

2. Úvod

Volba tématu diplomové práce z oblasti rodinné politiky je ve velké míře ovlivněna mojí víceletou praxí v této tematické oblasti, konkrétně pracovním úvazkem na oddělení rodinné politiky ministerstva práce a sociálních věcí. Zároveň se jedná o téma vysoce aktuální vzhledem k současné nízké míře porodnosti a trendu stárnutí populace, zejména v zemích Evropské unie. Rodina je dosud považována za základní jednotku společnosti, a společnost by proto měla vytvářet prostředí přátelské rodině a všestranně ji podporovat. Systematická angažovanost v této oblasti je předmětem plnění pro řadu veřejných politik, především však pro politiku rodinnou jakožto hlavního koordinátora.

Rodinnou politiku lze označit jako úsilí o všestrannou podporu rodiny ve společnosti, a sice, vzhledem k její průřezovosti a tematickém rozpětí, se snahou o pojetí celé šíře jejího záběru. Podpora rodiny při výchově a péči o děti, zejména ty nejmenší, je jedním z jejích základních cílů. Rodina v takovéto specifické životní situaci čelí řadě překážek a obtíží, rodiče ve výrazně větší míře investují čas i finanční prostředky do péče a výchovy dětí, jeden z nich na jistou dobu alespoň částečně opouští trh práce. Je proto třeba vytvořit takovéto rodině vhodné zázemí a odpovídající podmínky pro ulehčení v této nesnadné životní situaci.

Česká společnost dosud nedospěla k odpovídajícímu ohodnocení situace rodičů na rodičovské dovolené. Výrazná orientace na výkon a prosperitu, rostoucí individualizace a nedostatečné ocenění rodiny jakožto základní společenské jednotky nezbytné pro další vývoj společnosti netvoří vhodné podmínky a zázemí pro osoby zvažující založení rodiny. Ve společnosti je třeba vytvořit prostředí přátelské rodině, podporovat mladé lidi při zakládání rodiny a nastavit příznivé podmínky pro rodiče tak, aby měli dostatečnou možnost svobodně se rozhodnout, jak naloží se svým rodinným a profesním životem, jaký způsob péče o dítě zvolí a pokud se rozhodnou zůstat s dítětem doma déle, že pro to budou nastaveny vhodné podmínky.

V jaké situaci se rodiče na rodičovské dovolené jsou v České republice nacházejí? Jak lze charakterizovat jejich podmínky?

Základní podpora rodičů v této specifické životní situaci ze strany státu spočívá v zákonem stanoveném volna při péči o dítě, tzv. rodičovské dovolené, a s ní související dávkou, která je po dobu tohoto volna čerpána, tj. rodičovským příspěvkem.

Dle internetového portálu ministerstva práce a sociálních věcí představuje rodičovská dovolená volno určené pro péči o dítě a je poskytnuta rodiči dítěte po ukončení mateřské

dovolené nejdéle do tří let věku dítěte. Není povinnost čerpat rodičovskou dovolenou v celku, nýbrž je možno ji přerušit a kdykoli do tří let věku dítěte o ni znovu požádat. Povinností zaměstnavatele je zařadit rodiče po návratu z rodičovské dovolené dle pracovní smlouvy. Rodičovskou dovolenou mohou čerpat oba rodiče současně, pouze jeden z nich má však během této doby nárok na čerpání rodičovského příspěvku, tedy dávky příslušející rodiči v této specifické životní situaci. [www.mpsv.cz]

Rodičovský příspěvek je, rovněž dle internetového portálu ministerstva práce a sociálních věcí, dávkou státní sociální podpory a připadá rodiči osobně celodenně a řádně pečujícímu o dítě do dvou nebo tří nebo čtyř let věku (do sedmi let věku v případě dlouhodobě zdravotně postiženého dítěte), pokud tak činí po celý kalendářní měsíc. Dítě mladší tří let smí přitom navštěvovat jesle nebo jiné zařízení pro děti předškolního věku maximálně pět kalendářních dnů v kalendářním měsíci a dítě nad tři roky věku mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení v maximálním rozsahu čtyři hodiny denně. Rodičovský příspěvek nesouvisí s příjmy rodiče, který jej pobírá. Ten může bez ztráty nároku na vyplácení rodičovského příspěvku provozovat výdělečnou činnost, pokud během této doby zajistí péči o své dítě jinou zletilou osobou. [www.mpsv.cz]

Takto lze stručně specifikovat základní rámec podpory rodičů na rodičovské dovolené v České republice ze strany státu, který tvoří základ pro jejich další podmínky. v rámci diplomové práce se zaměříme na tři hlavní oblasti, v rámci kterých lze tyto podmínky identifikovat a analyzovat. První oblastí je ekonomická situace rodičů na rodičovské dovolené. v souvislosti s touto tematikou se zastavíme u příjmů a výdajů rodin s rodičem na rodičovské dovolené, podrobněji analyzujeme nastavení rodičovského příspěvku a okolnosti s tím související a provedeme komparativní analýzu nastavení volna při péči o děti s a tím související dávky ve vybraných evropských zemích. Druhou zkoumanou tematickou oblastí jsou podmínky pro využití služeb péče o děti, zejména krátkodobého charakteru, v případě potřeby vyřízení určitých záležitostí. Zde budou stručně představeny služby péče o děti, které v České republice v současnosti existují, jejich dostupnost pro rodiče na rodičovské dovolené a chystané změny či nová opatření v této sféře. Poslední tematickou oblastí budou možnosti využití služeb prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi, která jim vzhledem k celodenní péči o děti a domácnost může hrozit. Tyto služby poskytují především organizace typu mateřská centra a podobná zařízení poskytující zázemí pro rodiče s malými dětmi, kteří zde přijdou do kolektivu jiných rodičů a jejich dětí do přítomnosti ostatních dětí. Tyto prarodinné organizace nabízejí kroužky, přednášky, kurzy, besedy pro rodiče, děti i všechny společně,

volnočasové aktivity, letní a víkendové pobyty apod. Aktivity pro rodiče jsou zaměřeny na podporu při péči a výchově dítěte, na udržování profesní kvalifikace, pomoc při řešení zátěžových situací v rodině nejrůznějšího charakteru, vedení k odpovědnému životu v rodině apod. Souhrnně lze tyto aktivity označit jako služby prevence sociální izolace pro rodiče s malými dětmi a služby k posilování partnerských a manželských vztahů a zvyšování rodičovských kompetencí.

Každá z výše uvedených tématických oblastí bude doplněna výsledky vlastního kvalitativního výzkumu dotazujícího rodiče na rodičovské dovolené v České republice na subjektivní vnímání své vlastní specifické životní situace (jedná se o nereprezentativní šetření s cílem dozvědět se více o zkoumané problematice, výsledky tedy nebudou zobecnitelné na celou cílovou populaci). Výzkum identifikuje i další důležitá témata související s podmínkami rodičů na rodičovské dovolené.

V diplomové práci bude následovat analýza aktérů, kteří určitým způsobem souvisí se situací rodičů na rodičovské dovolené. Bude diskutován jejich zájem o danou problematiku, míra vlivu a postoj.

Diplomová práce tedy poskytne základní přehled o situaci rodičů na rodičovské dovolené v České republice, v závěru posoudí nastavení jejich podmínek a případně navrhne možnosti zlepšení stávající situace rodičů, kteří svou péčí o děti investují do budoucího lidského kapitálu potřebného k existenci a dalšímu rozvoji české společnosti.

3. Cíle, otázky, metody

3.1. Cíle

Jak již bylo výše uvedeno, dnešní česká (a vůbec západní) společnost je vysoce orientovaná na výkon a ekonomickou efektivitu. Na druhou stranu péče o dítě a jeho výchova vyžadují investici mimořádného úsilí, dovedností, času a finančních prostředků, které rodiče v rámci této činnosti vynaloží. Přitom lze konstatovat, že se jedná o investici do budoucího lidského kapitálu. Společnost by proto měla toto úsilí patřičně ocenit a nastavit rodičům v této specifické životní situaci odpovídající podmínky pro výkon jejich rodičovské role. Existence rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku potvrzují základní rámec podpory ze strany státu. Diplomová práce se nicméně hlouběji zabývá situací těchto rodičů. Jejím cílem je identifikovat a analyzovat současné podmínky rodičů na rodičovské dovolené v České republice.

Takto formulovaný cíl je třeba označit za dosti obecně definovaný. Pro jeho dosažení a konkrétnější představu o jeho náplni je třeba specifikovat jej pomocí konkrétnějších cílů, zřetelně se zaměřujících na jednotlivé oblasti související s rodičovskou dovolenou. Takovéto konkrétní cíle lze tedy definovat následovně:

- analýza situace rodičů na rodičovské dovolené v České republice z ekonomického hlediska,
- analýza možností využití služeb péče o děti v České republice, zejména krátkodobého charakteru,
- analýza možností využití služeb prevence sociální izolace rodičů celodenně a soustavně pečujících o děti a o domácnost v České republice.

Takto jsme tedy definovali cíle diplomové práce v jejich konkrétní podobě. Tyto cíle je vhodné pro další práci a ještě detailnější a hlubší prozkoumání problematiky související s rodičovskou dovolenou v České republice strukturovat do následujících podcílů:

- analýza současné podoby rodičovské dovolené v historickém kontextu jejího vývoje,
- analýza současné situace rodičů na rodičovské dovolené v České republice z hlediska
  - ekonomického či finančního zajištění rodiče a dítěte,
  - možnosti využití služeb péče o děti, zejména krátkodobého charakteru,
  - možnosti využití služeb prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi při celodenní a soustavné péči o děti a domácnost.

- komparace podobné situace ve vybraných evropských zemích,
- analýza aktérů souvisejících s danou problematikou z hlediska jejich postoje, míry vlivu a zájmu o danou tematiku,
- navržení účinných řešení v případě identifikace nepříznivé situace rodičů na rodičovské dovolené v České republice, neboli podmínek k rodičovské péči o děti, a sice prostřednictvím inspirace opatřeními v evropských zemích a na základě existujících publikací, výzkumů a dalších odborných pramenů k dané problematice.

3.2. Otázky

Na základě výše uvedených cílů lze nyní formulovat otázky, o jejichž zodpovězení diplomová práce usiluje. Identifikujme následující:

- Jakým vývojem prošla česká rodičovská dovolená od svého ustavení a jaká je její současná podoba, a to z hlediska
  - ekonomického zajištění rodiče a dítěte?
  - možnosti využití služeb péče o děti, zejména krátkodobého charakteru?
    - možnosti využití služeb prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi?
- Jak situaci na rodičovské dovolené, neboli podmínky pro její využití v České republice, vnímají sami rodiče, kteří ji aktuálně čerpají?
- Jaká je situace rodičů na rodičovské dovolené ve vybraných evropských zemích v porovnání se situací v České republice?
- Kteří aktéři souvisejí s danou problematikou, jaký je jejich zájem, míra vlivu a postoj k dané tematice?
- Je situace rodičů na rodičovské dovolené v České republice nepříznivá? Pokud ano, jaká opatření je třeba navrhnout k jejich zlepšení?

3.3. Metody

Metodami použitými při zpracování diplomové práce jsou zejména tyto:

- studium odborných pramenů

Za odborné prameny jsou zde považovány dokumenty, publikace, časopisy, odborné články z tisku či internetových stránek, právní předpisy České republiky, interní materiály ministerstva práce a sociálních věcí, případně jiných orgánů státní správy, záznamy z konferencí tematicky zaměřených na

zpracovávanou oblast a další odborné písemnosti tematicky se týkající problematiky rodičovské dovolené, zejména v České republice.

- sekundární analýza výsledků výzkumů a šetření

Ke zpracování práce bude zároveň využita sekundární analýza výsledků dokumentů týkajících se výše definované problematiky. Dokumenty jsou zde míněny sociologické výzkumy a empirická šetření, provedená výzkumnými pracovišti, zejména Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí a Sociologickým ústavem Akademie věd ČR.

- sekundární analýza a komparace statistických dat

Sekundární analýza a komparace statistických dat bude v rámci této diplomové práce provedena především za účelem identifikace nastavení volna při péči o dítě a s ním souvisejícího příspěvku ve vybraných evropských zemích. K tomuto účelu bylo využito studie Freda Devena a Petera Mosse z roku 2005 s názvem „Leave Policies and Research. Reviews and Country Notes.“

- rozhovory s odborníky v oblasti rodinné politiky

Jedná se o rozhovory, které se uskutečnily v rámci jednání ministerstva práce a sociálních věcí, zejména odboru rodiny a dávkových systémů, případně jiných orgánů státní správy, samosprávy, nestátních neziskových organizací a dalších aktérů rodinné politiky v souvislosti s výše identifikovanou problematikou.

- analýza aktérů

Při zpracování diplomové práce bude dále provedena analýza aktérů. Dle díla „Analýza a tvorba veřejných politik“ od Arnošta Veselého a Martina Nekoly představuje analýza aktérů identifikaci všech organizací, skupin i jednotlivců, jichž se daná tematika týká (tj. kteří jsou ovlivněni nebo sami ovlivňují plánování a realizaci opatření s ní souvisejících). Cílem je dále identifikace zhodnocení jejich zdrojů, vlivu a zájmu o danou tematiku. [Veselý – Nekola 2007]

- malý kvalitativní výzkum

Za účelem hlubší identifikace podmínek rodičů na rodičovské dovolené v České republice, v tomto případě ze subjektivního hlediska, bude proveden

malý výzkum kvalitativní povahy neboli spíše tzv, sociologická sonda, v rámci které budou dotázáni rodiče nacházející se v této specifické životní situaci. Jako metoda výzkumu bude použito dotazníkové šetření (sebevyplňovací dotazník) s otevřenými otázkami, prostřednictvím kterého se rodiče na rodičovské dovolené volně a podrobně vyjádří ke své stávající situaci tak, jak ji vnímají oni sami. Respondenty budou pacientky gynekologické ordinace na Praze 5 v současné době na rodičovské dovolené. Nejedná se nicméně pouze o obyvatelky Prahy, ale občanky z celé České republiky. Výsledky nebudou zobecnitelné na celou cílovou populaci, jelikož se nejedná o reprezentativní vzorek, jejich přínosem nicméně bude podrobnější analýza situace a potřeb rodičů na rodičovské dovolené v České republice. (Podoba dotazníku – viz Příloha č. 1.)

4. Teoretická východiska

Než přistoupíme k samotné analýze situace rodičů na rodičovské dovolené v České republice, zastavme se nejprve u současných trendů společnosti, důsledků, které z nich plynou, a teoretických konceptů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou. Podmínky k rodičovské péči o děti v České republice jsou odrazem těchto společenských tendencí, respektive jsou jimi významnou měrou utvářeny či ovlivněny.

4.1. Proměny rodiny

Český sociolog Tomáš Sirovátka uvádí ve své práci „Životní šance, rodina a sociální politika“ myšlenky Ulricha Becka, německého představitele sociologie zabývajícího se postmoderní společností. Tento německý myslitel označuje postmoderní společnost za tzv. společnost rizikovou. Termín „riziková společnost“ lze dle něj chápat ve smyslu procesů probíhajících v dnešní společnosti, jako je globalizace a vysoká sociální dynamika, zapříčiňující nárůst okruhu událostí ovlivňujících naše životy obtížněji předvídatelným způsobem, čímž dochází ke zvýšení z toho plynoucích nejistot. Lidstvo je provázeno riziky od počátku své existence, přičemž jako klíčová pro jejich zvládnutí sloužila vždy rodina. Tak je tomu i v současnosti, nicméně narůstající rizika rodinu, její funkce i stabilitu ohrožují. Sociální vyloučení dostává nové formy související s rodinou, a to prostřednictvím

- rizika její nestability či dysfunkcí,
- „třídních“ rizik (tj. dle příslušnosti k třídě) v současnosti se transformujících do rizik na trhu práce, jež jsou velmi významně ovlivněna rodinnými závazky, a
- tzv. mezigeneračních rizik (rodina formuje u jednotlivých svých členů kulturní a sociální kapitál, prostřednictvím kterého je významnou měrou ovlivněn přístup k sociálním institucím otevírajících životní šance, jako je vzdělání, zaměstnání apod.). [Sirovátka 2005]

Beck dle Sirovátky konstatuje, že na základě výše uvedeného existuje souvislost mezi funkcemi rodiny a životními šancemi, a to jak v pozitivním smyslu, tedy ochrana rodinou před riziky, její formování lidského a sociálního kapitálu členů rodiny a umožnění využití životních šancí, tak v negativním smyslu: pečovatelskými závazky dochází ke snížení šancí na trhu práce. Stabilita a funkce rodiny je ohrožena změnou postavení žen v společnosti a jejich narůstající participací na trhu práce. v tomto kontextu může docházet (na základě empirických dat) ke vnímání dětí jako faktoru nezaměstnanosti a faktoru chudoby, jak znázorňuje Tabulka č. 1 na str. 15.

Tabulka č. 1

Genderový rozdíl ve specifické míře nezaměstnanosti a děti, 2003

věk	bez partnera		má partnera		partner, i děti		bez partnera, děti	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
15-24	16.9	17.3	14.2	14.0	18.3	24.2	23.5	30.9
25-34	8.2	7.2	4.9	5.7	4.2	12.9	14.7	22.1
35-44	10.8	12.1	5.6	9.5	3.1	8.1	8.2	12.4
45-54	13.8	11.4	4.4	6.5	3.4	6.4	4.1	12.9
55-64	9.2	5.8	3.3	5.6	3.0	2.4	7.0	1.3
64+	7.8	2.2	3.7	3.2	-	-	-	35.5
celkem	11.2	10.2	5.6	7.5	4.6	10.3	13.4	16.3

Pramen: ČSU, vlastní výpočty z primárních dat VŠPS 2003

[http://www.internetovestranky.com/Images/Documents/Katedra_SPSP/projekty/RZV_SE_N2_Sirovatka.pdf]

Sirovátkovu formulaci vybraných myšlenek Ulricha Becka lze citovat následovně: „Proměna rodiny a rodinných forem stejně jako ohrožení funkcí rodiny je [...] proces vyplývající z (post)modernizačních trendů jako je de-industrializace, sekularizace, individualizace, genderová emancipace, konzumerismus, ale není to zcela uniformní proces. Naopak - proces proměny rodiny je zprostředkovaný kulturní tradicí, hodnotami a normami, a také institucemi a „politickou akcí“ - mj. z tohoto zprostředkování vyplývají „národní rozdíly“ v procesu proměny instituce rodiny, v cílech a strategiích členů rodin.“¹ Sirovátko k právě uvedenému poznamenává, že proces individualizace ve společnosti, který se dotkl nejen soukromého, ale rovněž rodinného života, znamená posun od rodiny jako instituce k rodině jako volbě. Tato skutečnost se projevuje v oblasti volby té které formy rodinného soužití, stejně jako způsobu, jakým jsou uspořádány role v rodině, dále pak záležitosti související s participací na trhu práce a ve veřejném životě. Vedle toho se stává stále složitější volba životních strategií. Rodina a děti zde stojí vedle životní úrovně, kariéry a pracovního uplatnění, objevuje se tedy více základních hodnot současně. Žena je vnímána v souvislosti s novou ekonomickou rolí, týkající se uspokojení individuálních potřeb, seberealizace, osvobození od některých tradičních hodnot a autorit. Na ženu jsou tak kladeny požadavky jak v oblasti pracovního/společenského uplatnění, tak v oblasti soukromého a rodinného života, jejichž naplnění je stále více vnímáno jako norma.

¹

http://www.internetovestranky.com/Images/Documents/Katedra_SPSP/projekty/RZV_SE_N2_Sirovatka.pdf

Sirovátka se při své argumentaci opírá o konkrétní data, dle kterých je dnes oproti 60. až 80. létům 20. století zjištěna souvislost mezi porodností a zaměstnaností žen ve smyslu pozitivní korelace. Sirovátka se poté znovu vrací k výše uvedené volbě životních strategií a zdůrazňuje, že je třeba brát v úvahu životní plány, ekonomické tlaky, ale také kvalitu života a hodnotové orientace. Vedle toho je nutné vzít v potaz, jaké má kdo možnosti volbu realizovat. Pokud jsou možnosti sladění základních hodnot, nebo spíše jejich voleb, omezeny, může tato skutečnost přispět k procesu sociálního vyloučení. [Sirovátka 2005]

Sociální politiku můžeme dle Sirovátky do jisté míry označit jako vlivnou v souvislosti s eliminací současných rizik ohrožujících rodinu (která jsou zmíněna v úvodu této kapitoly). v kontextu realizace životních voleb a životních šancí jednotlivých členů rodin, neboli jejich cílů, motivů a strategií, lze identifikovat a vyhodnotit roli sociální politiky v tom smyslu, zda jsou její cíle, motivy a opatření v souladu s přáními rodinných příslušníků. Role sociální politiky však Sirovátka nevnímá jako podmíněnost volby rodinných a životních strategií, avšak jako míru prostoru či „stupeň volnosti“ této volby. [Sirovátka 2005]

Ze strany rodinné politiky jako součásti politiky sociální lze tedy dle Sirovátky identifikovat určité propojení makrosociální roviny, totiž rodinného chování, účasti na trhu práce apod. a vůbec rodinné politiky a její role jako takové, s úrovní mikrosociální, týkající se voleb v oblasti životních a rodinných strategií, životních šancí, forem soukromého života. [Sirovátka 2005]

Sirovátka ve své práci dále konstatuje, že posun od tradičních forem, cílů a motivů souvisejících ve společnosti s rodinou znamená i změnu cílů a motivů rodinné politiky jako takové. Co se týče tradiční roviny, jedná se o motivy

- propulační jako zajištění odpovídající míry porodnosti,
- instituční ve smyslu stabilní rodiny založené na manželství,
- sociálně-integrační sloužící k reprodukci a integraci společnosti ohrožené nepříznivými trendy individualizace a modernizace, a to prostřednictvím ochrany rodiny, a
- ekonomické, týkající se lidského kapitálu a životní úrovně, jejich ochrany a rozvoje u jednotlivých rodinných příslušníků.

Oproti rovině tradiční se mezi nové motivy řadí

- sociálně-politické, tedy snaha o dosažení rovnosti v oblasti životních šancí a ekonomických možností, související s investicí do výchovy dětí, a
- gender motiv týkající se rovnosti šancí uvnitř rodiny.

[Sirovátka 2005]

Sirovátka tak závěrem shrnuje a podotýká, že rodinná politika by měla (stejně jako ostatní, především sociální politiky) pamatovat na podporu možností volby životních šancí, a to prostřednictvím variabilních opatření, konzistentních a dlouhodobých. Mimoto upozorňuje na skutečnost, že takováto opatření nejsou obvykle univerzální pro všechny země, jedince, sociální skupiny. Přesto lze identifikovat základní požadavky, společné pro všechny. Sirovátka se opírá o výsledky šetření Eurobarometru z roku 2002, které proběhlo ve 28 zemích a týkalo se požadavků souvisejících s životními strategiemi, mimo jiné v oblasti rodiny. Na základě těchto výsledků by se měla vláda při podpoře rodin věnovat mimo jiné výši a délce rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku, zvýšení přídatků na děti, daňovým úlevám, lepší dostupnosti zařízení péče o děti, podpoře flexibilní pracovní doby, také sladění pracovního a rodinného života apod. [Sirovátka 2005]

Výše uvedené lze tedy označit za požadavky významné pro realizaci životních šancí rodinných příslušníků a pro sociální začleňování, zároveň však pro fungování rodiny jako takové. Problematika rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku je v této souvislosti rovněž zmiňována, lze ji tedy považovat za problematiku významnou a vysoce aktuální.

Současné nastavení rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku v ČR, nárok na jejich čerpání a podmínky s jejich využitím související jsou podmíněny současnými společenskými trendy a odrazem řady teoretických konceptů. Důležitou roli hraje také kulturně-sociální kontext a historické pozadí jednotlivých zemí, stejně jako rámec politiky Evropské unie.

4.2. Změna hodnot, emancipace žen a rovnost pohlaví versus udržení některých tradičních hodnot

Myšlenky sociologa Ralpa Dahrendorfa z knihy „Úvahy o revoluci v Evropě“ představuje ve svém díle „Kulhavé hodnoty, kulhavá transformace“ Libor Prudký. Dle něj znázorňuje Dahrendorf transformaci postkomunistických společností jako proces, jehož součástí je proměna dosavadních hodnot společnosti. Uvádí mimo jiné, že hodnota rodiny, byť se drží na vrcholu hodnotových preferencí, pomalu klesá. [Prudký 2008]

Petr Sak ve svém referátu z konference “Rodina na prelome tisícročia” s názvem „Promění žena mužský svět agresivní tržní společnosti, anebo tomu bude naopak?“ konstatuje, že dochází ke změně sociální pozice ženy ve společnosti. Vzdělaná, ekonomicky svébytná, pracující ve všech odvětvích, se vyrovnala mužům. Na druhou stranu však ve společnosti stále přetrvává představa ženy jako matky pečující o děti a

domácnost a nastává tak konflikt rolí, a sice ve třech rovinách: u ženy samotné, na úrovni rodiny a konečně v rovině celospolečenské. Přirozený proces emancipace žen ve společnosti tak následně dle Saka často narušují agresivní akce deviantních feministek. Co se však týče hodnotových orientací, mají muži a ženy odlišný hodnotový systém. u mužů má spíše charakter „mít“, u žen „být“, přičemž ženské hodnoty, jako je láska, děti a jiné sociálně altruistické hodnoty, byly v procesu emancipace žen obohaceny o hodnoty vzdělání, poznání a pravdy. [Sak 2005]

S emancipací žen úzce souvisí trend postupného vyrovnávání šancí obou pohlaví, respektive trend rovných příležitostí pro ženy a muže neboli tzv. genderové rovnosti. Rada Evropy toto rovné postavení definuje následovně: „Genderová rovnost znamená stejnou viditelnost, stejné postavení a stejnou účast obou pohlaví ve všech sférách veřejného a soukromého života. Genderová rovnost je opakem genderové nerovnosti, nikoliv genderových rozdílů, a jejím cílem je prosazovat plnohodnotnou účast žen a mužů ve společnosti.“² Jak uvádí internetový portál obecně prospěšné společnosti Gender Studies, mezi oblasti, v rámci kterých je třeba dosáhnout změn týkajících se rovnosti žen a mužů, patří trh práce, politická participace žen, institucionální mechanismy, informační technologie apod.³ v kontextu péče o děti zmiňuje bulletin Síť mateřských center v ČR s názvem „Půl na půl“ význam většího zapojení mužů do péče o děti (tzv. aktivního otcovství) pro rovnější výkon rodičovských rolí a větší šance matek participovat na trhu práce [Síť mateřských center v ČR 2008].

Součástí změn hodnot je tedy i emancipace žen ve společnosti a vyrovnávání příležitostí pro obě pohlaví ve všech společenských oblastech, v rozporu s přetrváváním tradičních rolí muže a ženy v rodině.

Rodina nicméně souvisí s transformací hodnot ve společnosti ještě v jiném úhlu pohledu. Úlohou rodiny jakožto základní socializační jednotky je předávat společenské hodnoty dalším generacím a její role je tak v procesu internalizace stávajících i nových hodnot nezastupitelná.

4.3. Rostoucí individualizace

S výše uvedeným velmi úzce souvisí proces označovaný jako individualizace společnosti.

---

² <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Prirucka-na-cestu-k-rovnosti.pdf>

³ <http://www.genderstudies.cz/gender-studies/kdo-jsme.shtml>

V práci „Rodina a rodičovství v individualizované společnosti“, jejímiž autorkami jsou Radka Dudová a Marta Vohlídalová, jsou uvedeny myšlenky německého sociologa Ulricha Becka, který hovoří o individualizaci ve smyslu dvou protichůdných aspektů, přičemž z pozitivního hlediska umožňuje individualizace jedinci vyvázat se z předem definovaných pravidel a povinností a být svobodný ve svém rozhodování. Tento fakt nicméně pro jedince znamená ztrátu jeho pevného zakotvení a vnitřní stability, a tudíž se pro něj život stává v řadě záležitostí složitějším. [Beck – Gernsheim 1995 in Dudová – Vohlídalová 2005]

Výše zmíněná práce Dudové a Vohlídalové obsahuje rovněž myšlenky francouzského sociologa Francois de Singlyho, dle něhož se současná společnost stává stále více individualizovanou. Individualizace se navíc dotýká všech osob ve společnosti, tedy jak mužů (kterých se týkala již od 19. století), tak i žen, a v poslední době se o tomto procesu začíná hovořit i v souvislosti s dětmi. [Singly 2000a, 2000b, 2003 in Dudová – Vohlídalová 2005]

Dle Dudové a Vohlídalové dále Ulrich Beck konstatuje, že ve 20. století začíná mít rodina podobu tzv. nukleární rodiny, tj. soužití biologických rodičů a jejich dětí, založené na vzájemné lásce a silné dělbě rolí a práce mezi rodiči. Ženy vstupují do zaměstnání a jejich pozice se tak zrovnoprávňuje s pozicí mužů. Cílem již není rodina jako taková, nýbrž individua, přičemž podoba soužití závisí na jejich vzájemné dohodě a na emocích, proto je tak nestabilní. [Beck, Beck – Gernsheim 1995 in Dudová – Vohlídalová 2005]

Český sociolog Ivo Možný k tomuto tématu dodává, že manželství je industrializovanou společností s tržním hospodářstvím transformováno ve smluvní vztah, neboli smlouva s platností na dobu neurčitou. Základní vztah přestal tvořit muž a žena, ale rodič a dítě. Tento vývoj postoupil ještě dál a i přes základní vztah rodiče a dítěte začíná být dítě vnímáno jako překážka či přinejmenším brzda individualizace. [Možný 1999]

Dudová a Vohlídalová ve své práci dochází k závěrům, že absence vzoru či modelu definujícího rodinu, rodičovství, mateřství, role, které mají jedinci v rodině zastávat, spolu s výše uvedeným má mimo jiné za následek pokles porodnosti, totiž omezení počtu porodů a jejich odkládání na pozdější věk. [Dudová – Vohlídalová 2005]

4.4. Orientace společností na výkon a prosperitu

V rámci této tematiky lze zmínit myšlenky české socioložky Jadwigy Šanderové, které ve své práci „Operacionalizace sociálního statusu ve výzkumech sociální stratifikace u nás“ uvádí Jan Staněk. Dle Šanderové lze v rámci teorie sociální stratifikace rozpoznat

dva hlavní teoretické proudy: třídní přístup a přístup hierarchický. Druhý z nich „[...] prezentuje stratifikační systém jako hierarchické uspořádání individuí zaujímajících určitý sociální status [...]“ [Šanderová 2000 in Staněk 2003; str. 1] Společnost je uspořádána v tzv. vrstvách, kategoriích arbitrárně stanovených výzkumníkem a spojujících jedince s podobným sociálním statutem. Vyznačuje se relativně velkou sociální otevřeností a pro vyspělé západní společnosti se v tomto kontextu hovoří o tzv. výkonové či meritokratické společnosti, v rámci které jedinci dosahují sociálního statusu zejména prostřednictvím vzdělání, vlastního úsilí a prokázaného výkonu. [Šanderová 2000 in Staněk 2003]

Že společnost tohoto typu existuje i v České republice, svědčí mimo jiné dílčí projekt realizovaný v roce 2005 Psychologickým ústavem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, jehož řešitelem byl docent Karel Riegel. Projekt nese název „Životní nároky výkonové společnosti“ a jeho záměrem bylo zkoumat psychologické působení společnosti orientované na výkon. [Riegel 2005]

Jan Čapek ve své práci „Nároky výkonové společnosti na člověka jako člena rodiny“ konstatuje, že jedinci ve výkonové společnosti mají tendenci posuzovat všechny činnosti na základě „úspěchu či neúspěchu“. za úspěch je přitom považováno vybudování pracovní kariéry a dosažení vysokého výdělku, pro což mají nejpříhodnější podmínky svobodní či bezdětní jedinci, maximálně flexibilní a disponibilní. Tlak výkonové společnosti tak ovlivňuje životní cíle a plány jedinců, včetně rozhodování o způsobu soužití s partnerem a počtu dětí. [Čapek 2006]

Ivo Možný v souvislosti s výše uvedeným konstatuje, že trh působí ve smyslu trvalého zvyšování úrovně společnosti, tedy všech jejích jedinců prostřednictvím individuálního úsilí každého z nich. na rodinu, která byla dříve více méně charakteristická jedním příjmem, je vyvíjen tlak ve smyslu zapojení i druhého rodiče na trh práce. [Možný 1999]

4.5. Politika Evropské unie a její vliv na zkoumanou oblast

Rámcová pozice České republiky k dosahování Barcelonských cílů ohledně zařízení/služeb péče o předškolní děti představuje ve stručnosti základní prvky politiky Evropské unie v oblasti podpory zaměstnanosti. Ekonomický růst a zvrácení nepříznivého demografického vývoje jsou jedněmi ze stěžejních cílů, které si Evropská unie vytyčila a o jejichž dosažení v jednotlivých členských státech již řadu let usiluje prostřednictvím řady doporučení, sdělení, zpráv, závěrů a dalších dokumentů. Jak uvádí rámcová pozice, výše popsané snahy označované jako Evropská strategie pro růst a zaměstnanost vychází

z předpokladu, že míra porodnosti je ovlivněna mírou zaměstnanosti žen (respektive členské státy s vyšší mírou zaměstnanosti vykazují rovněž vyšší míru porodnosti). Zaměstnání rodičů (nejen žen) na plný úvazek je navíc dle rámcové pozice považováno za prevenci chudoby domácností, zvláště co se osamělých rodičů týče. Jako klíčový prvek Evropské strategie pro růst a zaměstnanost uvádí tedy rámcová pozice podporu sladění pracovního, osobního a rodinného života, neboli odstranění překážek bránících rodičům participovat na trhu práce. Mezi tyto překážky je řazen zejména nedostatek zařízení/služeb péče o děti. [MPSV I. 2008]

Jak rámcová pozice dále uvádí, pro zvýšení zaměstnanosti jako takové představují ženy velký potenciál. Proto bylo na Lisabonském summitu v roce 2000 EU stanoveno za cíl dosažení 60%ní míry zaměstnanosti žen. Významným se dále stal rok 2002, ve kterém bylo Evropskou radou přijato doporučení ohledně důležitosti cenově a místně dostupných, kvalitních služeb péče o děti, potřeby jejich flexibilní nabídky a rozmanitosti tak, aby byly v maximální možné míře uspokojeny rozmanité potřeby rodičů. Právě existence těchto služeb znamená dle stanoviska Evropské komise hlavní předpoklad rovnosti žen a mužů a participace žen na trhu práce, jak je v rámcové pozici uvedeno. [MPSV I. 2008]

Závěry Barcelonského summitu (r. 2002) na základě výše uvedeného stanovily kvantitativní cíle týkající se zařízení/služeb péče o děti. Jedná se o tzv. Barcelonské cíle, jak uvádí rámcová pozice, tj. zajištění zařízení/služeb péče o děti pro 33 % dětí mladších 3 let a pro 90 % dětí ve věku od 3 do cca 6 let (resp. do školního věku) do r. 2010. [MPSV I. 2008]

Rámcová pozice k vývoji dané problematiky dále uvádí, že vzhledem k přetrvávajícímu rozdílu mezi zaměstnaností žen s dětmi a bez dětí byla v roce 2005 důležitost podmínek umožňujících sladění pracovního, osobního a rodinného života jako klíčového předpokladu participace rodičů na trhu práce zdůrazněna rovněž Evropskou radou. Cenově dostupné a kvalitní služby péče o děti, neboli opatření v této oblasti, spolu s oblastí služeb o další závislé členy domácnosti, byla rovněž zmíněna a vyzdvížena v souvislosti s politikami aktivního začleňování. Ustavení Evropské aliance pro rodinu během německého předsednictví v Radě EU ve druhé polovině roku 2006 s sebou přineslo vytvoření platformy pro výměnu zkušeností a příkladů dobré praxe mezi jednotlivými členskými státy ohledně problematiky rodinných politik. [MPSV I. 2008]

Sladění pracovního, osobního a rodinného života je ze strany Evropské komise podporováno rovněž prostřednictvím finanční podpory z ESF, jak je v rámcové pozici rovněž uvedeno. pro období 2007 – 2013 jsou vyčleněny finanční prostředky ve výši 2,4

miliardy EUR za účelem rozvoje opatření na podporu zaměstnanosti žen a sladění pracovního, osobního a rodinného života a opatření v oblasti služeb péče o děti. Další 0,5 miliardy EUR je určeno přímo na vznik a rozvoj zařízení/služeb péče o děti. [MPSV I. 2008]

Rovněž sociální partneři vnímají, dle rámcové pozice, podporu cenově a místě dostupných, kvalitních služeb péče o děti jako prioritní. Za tímto účelem byla jimi vyvinuta celá řada opatření a nastartovány iniciativy k podpoře těchto služeb. Na evropské úrovni je patrný jejich aktivní podíl na tvorbě politik ke sladění pracovního, osobního a rodinného života, rozvíjejí legislativní nástroje a implementaci ESF. Usilují rovněž o podporu výměny zkušeností a příkladů dobré praxe v rámci této tematiky, jak rámcová pozice dále uvádí. [MPSV I. 2008]

V souvislosti s výše uvedeným obsahuje rámcová pozice stanovisko České republiky k dané tematice, dle kterého je zavádění opatření na podporu rodiny včetně oblasti služeb péče o děti výlučně v kompetenci jednotlivých členských států, neboť se odvíjí od sociokulturního kontextu a historického pozadí každého z nich. [MPSV I. 2008]

4.6. Důsledky změn ve společnosti

Z výše uvedených změn, trendů zaznamenaných ve společnosti, pramení řada důsledků. Uvedme nyní následující.

4.6.1. Pokles porodnosti

Trend poklesu porodnosti je, zejména v zemích Západní Evropy, patrný již řadu let. v České republice se úhrnná plodnost již řadu let pohybuje pod hranicí 2,1, nutnou pro udržení početního stavu populace.⁴

Ivo Možný poznamenává, že ani ženy ze silných ročníků poloviny sedmdesátých let tuto tendenci snižující se míry porodnosti nezvrátily. Mimoto stoupá věk prvorodiček, což u nich předznamenává budoucí menší počet dětí. [Možný 2006]

Národní centrum pro rodinu se k dané problematice vyjadřuje takto: „Trend poklesu porodnosti je způsoben všestranným oslabením rodiny [...]. Toto oslabení má jak objektivní, tak subjektivní příčiny.“ [Národní centrum pro rodinu; str. 1] Mezi objektivní příčiny patří, navzdory snížení dětské úmrtnosti, způsob a podmínky pro zaměstnávání rodičů, kteří jsou z důvodů zaměstnavatelských nároků často nuceni rezignovat na své rodičovství či výrazně snížit počet dětí oproti svým původním přáním. Představitelé

---

⁴ http://www.demografie.info/?cz_porodnostukazatele

Národního centra pro rodinu konstatují, že společnost, vyžadující prosperitu a odměňující maximálně flexibilní a disponibilní pracovní sílu, tak zároveň oslabuje svoji budoucnost. Subjektivní příčinou je pak, jak již bylo výše uvedeno, orientace individua na sebe sama a rozvoj vlastní osobnosti. Společnost dosud neoceňuje rodičovské hodnoty tak jako hodnoty profesní. [Národní centrum pro rodinu]

4.6.2. Nerovnováha nabídky a poptávky po službách péče o děti

Vezmeme-li v úvahu situaci České republiky, pokles počtu narozených dětí zapříčinil v posledních letech zároveň snížení počtu míst v zařízeních péče o děti, zejména do tří let věku. Zdravotnická zařízení typu jesle byla od počátku 90. let 20. století radikálně likvidována a zavírána. Studie s názvem „Sítí zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR“ od autorek Věry Kuchařové a Kamily Svobodové poukazuje na fakt, že z původních 1043 jeslí v roce 1989 jich dnes v České republice funguje pouze kolem 44 a dochází do nich kolem 0,5 % z celkové populace dětí do tří let věku [Kuchařová – Svobodová 2006]. Bohuslav Blažek ve své práci „Překážky feminismu v Čechách na konci 20. století“ poznamenává, že úbytek institucionálních zařízení péče o děti do tří let věku byl zapříčiněn rovněž jejich poznamenáním totalitním režimem. Ten děti oddělil od rodičů a domova a jesle ustavil jako prostředí pro jejich výchovu [Blažek 1999]. Další příčinou snížení počtu míst v těchto zařízeních byl poměrně vysoký rodičovský příspěvek do tří, později dokonce do čtyř let věku.

Kuchařová a Svobodová ve své výše zmíněné studii uvádějí, že pokles počtu míst v zařízeních péče o děti, neboli současná nabídka nicméně neodpovídá poptávce, o čemž svědčí téměř 26% dětí mladších tří let v mateřských školách ve školním roce 2005/06. Ani hustá síť mateřských škol v České republice však v současnosti nestačí uspokojit všechny rodiče. Od roku 2001/02 přesahuje podíl dětí navštěvujících MŠ na populaci dětí ve věku 3 – 5 let 100 %. Ve školním roce 2004/05 bylo evidováno 6 128 žádostí o umístění dítěte v MŠ, kterým nebylo vyhověno pro nedostatek míst, tedy 1,7 % dětí ze všech dětí ve věku 3 – 6 let. Ve školním roce 2006/07 bylo zamítnuto 9 570 žádostí o nástup dítěte do mateřské školy. [Kuchařová – Svobodová 2006]

4.7. Koncepty související s péčí a výchovou dítěte

Nyní uvedme některé teoretické koncepty, které do jisté míry poskytují rámec pro námi diskutovanou problematiku. v souvislosti s péčí a výchovou dítěte poskytovanou rodičem během rodičovské dovolené lze identifikovat dvě hlavní tematické oblasti:

1. sociální aspekty,
2. ekonomické aspekty.

Zaměříme se nyní na tyto aspekty a identifikujeme koncepty, které s nimi souvisejí.

Sociální aspekty

Dle Wikipedie představuje socializace proces začleňování jedince do společnosti. Během ní jsou jedinci společenským a kulturním okolím vštěpovány sociální normy, hodnoty a sociální role. Rodina hraje při procesu socializace nezastupitelnou roli, neboť primární socializace probíhá právě v ní a normy vstřebané během této první fáze, tj. cca do tří let věku dítěte, zůstávají veskrze stabilními po celý život. [<http://cs.wikipedia.org/wiki/Socializace>]

Socializace dítěte je významně ovlivněna způsobem péče a výchovy a mírou konsensu ohledně nich, zejména mezi rodiči. Důležitou roli hraje rovněž míra zapojení obou rodičů. Představme nyní tři koncepty týkající se sociální stránky péče o dítě a jeho výchovy.

Koncept dělby a sdílení rodičovských rolí a rolí v rodině

Dělba rolí v rodině představuje rozdělení výkonu úloh potřebných k zajištění chodu rodiny. Tradiční dělba rolí představující muže živitele a ženu pečovatelku o děti a domácnost zde stojí v protikladu ke sdílení rodičovských rolí a rolí zaopatřovacích.

Představitelé občanského sdružení Žába na prameni, které se mimo jiné zabývá vyrovnáváním šancí žen a mužů, ve své práci „Rodina: proměny mateřství, otcovství“ konstatují, že po dlouhá léta praktikovaná tzv. tradiční dělba rolí v rodině představovala rozdělení společnosti na veřejnou a soukromou sféru. Veřejnou sféru představovali muži jako živitelé rodiny a sféru soukromou ženy pečující o děti a domácnost. Postupná změna hodnot ve společnosti, růst individualizace, emancipace žen a zvyšování jejich vzdělanosti, budování kariéry a mnoho dalších aspektů nicméně toto tradiční rozdělení rolí postupně porušila. Ženy mají zájem participovat na trhu práce a řadě z nich se tohoto cíle podařilo úspěšně dosáhnout. Od mužů se naopak očekává podíl na péči o děti (a domácnost). „Očekává se i větší míra partnerství mezi rodiči, která je formulována v požadavku rovnoměrného sdílení rodičovských rolí – a to nejen při faktickém výkonu prací, při nichž koneckonců mohou být rodiče zastoupeni i zvenčí, ale především u povinností (zodpovědnosti) a práv. Nároky na role obou rodičů se k sobě přibližují, matka a otec, muž a žena by měli být ve svých rolích více zástupní.“⁵ [Žába na prameni 2007]

---

⁵ <http://www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/rodina-promeny-mateřství-otcovství>

S konceptem sdílení rodičovských rolí úzce souvisí, nebo lze pod něj dokonce podřadit, koncept aktivního otcovství.

Koncept aktivního otcovství

Hlavní myšlenkou konceptu aktivního otcovství je zapojení mužů do péče o děti a domácnost, ve smyslu rovnocenného sdílení rodičovských a domácích povinností spolu se ženou, nikoli „pouze“ pomoc ženě.

Koncept vychází z předpokladu, že k péči o dítě je třeba obou rodičů, kteří se mají na výchově dítěte podílet, jak uvádí ve své práci „Aktivní otcovství napomáhá k harmonizaci celí rodiny“ Alexandra Jachanová Doleželová a odkazuje v této souvislosti na existující sociologické výzkumy [Jachanová Doleželová 2006]. Organizace NESEHUTÍ Brno k této tematice dodává, že schopnost péče o děti není schopností vrozenou či vštěpenou výchovou, nýbrž se jedná o dovednosti získané každodenní praxí [NESEHNUTÍ Brno 2007]. Jachanová Doleželová dále konstatuje, že uplatňování principu aktivního otcovství upevňuje vzájemné vztahy v rodině [Jachanová Doleželová 2006].

S trendem prosazování principu aktivního otcovství se lze v dnešní společnosti setkat poměrně často. Jak uvádí Lukáš Sedláček a Kateřina Plesková ve své práci „Aktivní otcovství“, souvisí podpora zapojení mužů do péče o děti se zrovnoprávněním žen, ať již v přístupu na trh práce, nebo samém o sobě, se sladěním pracovního a rodinného života, s bojem proti násilí na ženách, a koneckonců s tvorbou prostředí přátelského rodině jako takového [Sedláček-Plesková a kol. 2008].

Koncept nejlepšího zájmu dítěte

Ústřední myšlenkou tohoto konceptu je zohledňování principu nejlepšího zájmu dítěte při plánování, tvorbě a zavádění veškerých opatření na podporu rodiny.

Současná vláda České republiky v čele s ministerstvem práce a sociálních věcí v posledních měsících plánuje zavedení řady opatření na podporu rodiny, zacílených především na usnadnění sladění pracovního a rodinného života, tedy mimo jiné na rozvoj služeb péče o děti. v rámci přípravy těchto opatření, podpořena řadou dětských psychologů a pediatrů, klade stále větší důraz na uplatňování principu nejlepšího zájmu dítěte. Tato skutečnost je způsobena zejména reakcí na politiku Evropské unie, neboli záměry Evropské komise v oblasti aktivní politiky zaměstnanosti. v této souvislosti se konkrétně jedná o závěry Barcelonského

summitu v roce 2002 týkající se služeb péče o děti, tzv. Barcelonské cíle, jež představují zajištění zařízení/služeb péče o děti pro 33% dětí mladších 3 let a pro 90% dětí ve věku od 3 do cca 6 let (resp. do školního věku) do roku 2010 v jednotlivých členských zemích. Česká republika nesouhlasí s těmito cíli, zejména v oblasti služeb péče o děti do tří let věku. Vnímá stanovení tohoto kvantitativního počtu zařízení/služeb na úkor jejich kvality a bez zohlednění nejlepšího zájmu dítěte. Dle současné vlády České republiky je pro vývoj dítěte v prvních letech jeho života nezastupitelná úloha rodičovské péče a pokud je třeba využít nerodičovské osoby, měla by tato péče být individuálního charakteru. Vláda proto podporuje individuální typy služeb péče o děti a zastává názor, že oblast rodinné politiky je výlučně v kompetenci jednotlivých členských států a její podoba se do značné míry odvíjí od sociokulturního kontextu a historického pozadí každého z nich. (Více o politice Evropské unie v oblasti zvyšování zaměstnanosti a sladění pracovního a rodinného života viz kapitola 3.5.) [MPSV I. 2008; Národní koncepce podpory rodin s dětmi 2008]

Ekonomické aspekty

Internetové stránky nakladatelství Portál k této tematice uvádějí, že jednotliví rodinní příslušníci i rodina jako celek významně ovlivňují ekonomický systém; jako spotřební jednotka potřebuje rodina přísun finančních prostředků, jež zajišťuje prostřednictvím participace svých příslušníků na trhu práce.⁶ Pokud se nicméně jeden z rodičů celodenně soustavně věnuje péči a výchově dítěte, ztrácí rodina část svého příjmu. Takovéto rodiny jsou ve své specifické životní situaci, kterou péče a výchova dítěte bezesporu představuje, podporovány státem. Následující koncepty nám způsob této podpory přiblíží.

Koncept přerozdělování veřejných financí

Přerozdělování veřejných financí v kontextu péče o děti znamená poskytování dávek státní sociální podpory rodiči celodenně soustavně pečujícímu o dítě/děti za účelem alespoň částečné kompenzace ztráty příjmu z výdělečné činnosti.

Visnery uvádí ve své práci „Veřejná ekonomika a správa“ fakt, že přerozdělování neboli redistribuce je jednou z významných úloh státu v oblasti ekonomiky. [Visnery 2007] „Redistribuční funkce [...] znamená znovurozdělování národního

---

⁶ <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=25566>

důchodu podle potřeb celé společnosti. Prostředky získané zdaněním jednotlivých subjektů se používají, tedy dále znovurozdělují, na úkoly jiné.“⁷ Visnery poznamenává, že tento proces spadá do oblasti veřejné ekonomiky, jejíž existence je zdůvodňována tržním selháním, neboli nespravedlivým rozdělováním majetku a důchodů ze strany trhu. [Visnery 2007] k takovéto situaci dochází rovněž v případě rodiče na rodičovské dovolené, který ztrácí přísun finančních prostředků z výdělečné činnosti. v této situaci má proto nárok na rodičovský příspěvek neboli dávku státní sociální podpory, která je mu poskytnuta na základě redistribuce národního důchodu. Vezmeme-li v úvahu typologii dílčích ekonomik, kterou Visnery uvádí, lze přerozdělování veřejných financí za účelem poskytování dávek státní sociální podpory podřadit pod ekonomiku sociálního zabezpečení. [Visnery 2007]

Koncept ohodnocení rodičovské péče a péče o domácnost

Ústřední myšlenkou tohoto konceptu je společenské a finanční ohodnocení rodičovské péče a péče o děti a domácnost jako adekvátní a plnohodnotné alternativy výdělečné činnosti.

Dnešní společnost orientovaná na výkon a ekonomickou efektivitu má tendenci působit na rodiče s malými dětmi ve smyslu jejich brzkého návratu na trh práce. Mimo to je jejich participace v pracovním procesu často o mnoho více finančně ohodnocena než péče o děti. Současná vláda ČR usiluje o větší ohodnocení rodičovské péče o děti a péče o domácnost. Často se hovoří až o uznání výkonu této činnosti jako plnohodnotné alternativy výdělečné činnosti. [MPSV I. 2008]

Dle současné vlády vychází tento koncept z faktu, že pro rodiče znamená celodenní péče o dítě ztrátu příjmu z výdělečné činnosti. Přitom péče o dítě je činností objektivně prospěšnou jak pro dítě, tak i pro celou společnost, neboť znamená investici energie, času a finančních prostředků do péče a výchovy dětí, tedy do budoucího lidského kapitálu. Kompenzace znevýhodnění těchto rodičů by

---

7

[http://209.85.129.132/search?q=cache:46mczIqpdKAJ:eko.fsv.cvut.cz/~frkova/Archiv/EMM/Sousta+va%2520ve%25F8ejn%25FDch%2520rozpo%25E8t%25F9.doc+distribu%C4%8Dn%C3%AD+funkce+\[...\]+znamen%C3%A1+znovurozd%C4%9Blov%C3%A1n%C3%AD+n%C3%A1rodn%C3%ADho+d%C5%AFchodu+podle+pot%C5%99eb+cel%C3%A9+spole%C4%8Dnosti.+Prost%C5%99edky+z%C3%A1dskan%C3%A9+zdan%C4%9Bn%C3%ADm+jednotliv%C3%BDch+subjekt%C5%AF+se+pou%C5%BE%C3%ADvaj%C3%AD,+tedy+d%C3%A1le+znovurozd%C4%9Bluj%C3%AD,+na+%C3%BAkoly+jin%C3%A9&cd=3&hl=cs&ct=clnk&gl=cz&client=firefox-a](http://209.85.129.132/search?q=cache:46mczIqpdKAJ:eko.fsv.cvut.cz/~frkova/Archiv/EMM/Sousta+va%2520ve%25F8ejn%25FDch%2520rozpo%25E8t%25F9.doc+distribu%C4%8Dn%C3%AD+funkce+[...]+znamen%C3%A1+znovurozd%C4%9Blov%C3%A1n%C3%AD+n%C3%A1rodn%C3%ADho+d%C5%AFchodu+podle+pot%C5%99eb+cel%C3%A9+spole%C4%8Dnosti.+Prost%C5%99edky+z%C3%A1dskan%C3%A9+zdan%C4%9Bn%C3%ADm+jednotliv%C3%BDch+subjekt%C5%AF+se+pou%C5%BE%C3%ADvaj%C3%AD,+tedy+d%C3%A1le+znovurozd%C4%9Bluj%C3%AD,+na+%C3%BAkoly+jin%C3%A9&cd=3&hl=cs&ct=clnk&gl=cz&client=firefox-a)

tedy měla mít jiný charakter než kompenzace nákladů, které vynaloží na financování péče o děti výdělečně činní rodiče. [MPSV I. 2008]

5. Rodičovská dovolená v České republice

Teoretická východiska poskytují základní rámec pro podrobnější analýzu podmínek rodičů na rodičovské dovolené v České republice. Zaměříme se nyní na danou problematiku, a sice z několika úhlů pohledu. Nejprve se zastavme u vzniku a vývoje volna při péči o děti a s ním související peněžité dávky. Dále se zaměříme na tři základní oblasti, a sice ekonomické podmínky rodičů na rodičovské dovolené, podmínky pro využití služeb péče o děti, zejména krátkodobého charakteru, a využitelnost služeb prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi. Nakonec se zastavme u aktérů souvisejících s námi vymezenou problematikou a analyzujeme jejich zájem, postoj a vliv na situaci rodičů na rodičovské dovolené v České republice.

5.1. Historie rodičovské dovolené a s ní souvisejících dávek

Volno pro rodiče při péči o dítě v prvních letech jeho života a s ním související dávka neboli finanční částka pobíraná během tohoto volna prošly od svého ustavení velkým vývojem. Práce „Vícerychlostní rodičovská dovolená“ od Evy Labusové uvádí, že s počátky zákonů týkajících se sociálního zajištění matek při péči o malé děti se lze v Evropě setkat již koncem devatenáctého století [Labusová 2007]. Gabriela Munková ve svých přednáškách ke kurzu Rodinná politika na Fakultě sociálních věd univerzity Karlovy v Praze poznamenává, že v této době (tj. koncem devatenáctého století) začala být záležitost s narozením dítěte označována za sociální událost. Ovšem vzhledem ke skutečnosti, že za její základ se považoval porod, byla tato sociální událost vnímána jako nemoc a v souvislosti s ní byly vypláceny nemocenské dávky. Změna nastala dle Munkové po druhé světové válce v podobě tzv. nemocensko-rodičovského konceptu zdůrazňujícího význam delší péče o dítě. [Munková 2005] Labusová uvádí, že v této době byla zavedena mateřská dovolená jako období, během kterého je dán ženě prostor pro zotavení se po porodu a pro intenzivní péči o dítě a během kterého je její pracovní místo ze zákona chráněno [Labusová 2007]. Počátkem 70. let vznikl institut další mateřské dovolené a dávky byly dále zvyšovány a prodlužovány, jak ve svých přednáškách Munková rovněž uvádí [Munková 2005].

Až do roku 1989 byla péče o děti, tedy mateřská dovolená a s ní související dávka veskrze pouze záležitostí žen, muž tuto úlohu zastával pouze v případě, kdy žena z vážných důvodů nemohla, jak uvádí ve své práci „Aktivní otcovství“ Lukáš Sedláček a Kateřina Plesková [Sedláček-Plesková a kol. 2008]. Nicméně spolu s úsilím o zrovnoprávnění žen se dle Labusové stále častěji objevovaly i tendence k umožnění

využívání tohoto volna a dávky související s péčí o dítě i muži [Labusová 2007]. Munková ve svých přednáškách uvádí, že roku 1990 byl tedy zaveden rodičovský příspěvek jako dávka státní sociální podpory a roku 2001 rodičovská dovolená (ve Skandinávských zemích došlo k tomuto posunu již v 70. letech) [Munková 2005]. Postupně tak dochází k proměně tradičního vnímání dělby rolí v rodině, dle kterého muž zastával roli živitele a žena se starala o domácnost a výchovu dětí (koncept dělby či sdílení rodičovských rolí). Zároveň bylo mužům skrze přístup k čerpání rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku umožněno aktivně se zapojit do péče o děti a domácnost (viz koncept aktivního otcovství).

Dle Munkové dále roku 1995 vešel v platnost zákon o státní sociální podpoře, který zavedl systém se dvěma okruhy dávek, adresnými a plošnými, přičemž rodičovský příspěvek spadá dodnes mezi dávky plošné. Jako adresné dávky byly dále zavedeny dávky pro nízkopříjmové rodiny (sociální příplatek; přídavky na děti se staly testovanými). Mateřská dovolená byla ustavena na 28 týdnů a matka pobírala nemocenské dávky ve výši 69% denního vyměřovacího základu (jedná se o peněžitou pomoc v mateřství). [Munková 2005]

5.2. *Současná podoba mateřské a rodičovské dovolené*

Internetový portál České správy sociálního zabezpečení poskytuje přehled základních informací o možnosti čerpání mateřské dovolené a peněžitě pomoci v mateřství za účelem péče o dítě v prvních týdnech jeho života. Dle zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, který vešel v účinnost 1. 1. 2009 a který nahrazuje zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, ve znění pozdějších předpisů, má v současnosti nárok na pobírání peněžitě pomoci v mateřství během mateřské dovolené osoba, jež byla během posledních dvou let před dnem nástupu na mateřskou dovolenou alespoň 270 kalendářních dní účastníkem nemocenského pojištění. „Do doby účasti na nemocenském pojištění pro nárok na PPM se započítává doba studia na střední, vyšší odborné nebo vysoké škole považovaná za soustavnou přípravu na budoucí povolání pro účely důchodového pojištění, jestliže počátek šestého týdne před očekávaným dnem porodu připadne do období 270 kalendářních dnů ode dne úspěšného ukončení studia nebo k převzetí dítěte do péče došlo v období 270 dnů ode dne úspěšného ukončení studia. Započítává se též doba pobírání plného invalidního důchodu, pokud byl tento důchod odňat a po odnětí tohoto důchodu vznikla, popř. dále trvala

pojištěná činnost a doba přerušení pojištění (§10 odst. 9).⁸ na mateřskou dovolenou nastupuje pojištěná osoba nejméně šest týdnů před očekávaným dnem porodu a nárok na pobírání peněžité pomoci v mateřství je stanoveno na dobu 28 týdnů, a to i pro osamělou matku (rozvedenou, ovdovělou, neprovdanou apod.), a na 37 týdnů pro pojištěnou osobu, která porodila zároveň dvě a více dětí. Pokud převzal dítě do péče pojištěnec (ve výjimečném případě, na základě rozhodnutí příslušného orgánu), má nárok na čerpání peněžité pomoci v mateřství po dobu 22 týdnů (31 týdnů v případě péče o dvě a více dětí zároveň). Výše vyplácené peněžité pomoci v mateřství je stanovena na 70 % denního vyměřovacího základu za kalendářní den. [www.cssz.cz]

Na internetovém portále České správy sociálního zabezpečení nalezneme i aktuální informace týkající se možnosti čerpání tohoto volna a dávky otcem. Muž může dle výše uvedeného zákona nově vystřídat matku při péči o dítě v prvních týdnech jeho života tak, že nastoupí od sedmého týdne věku dítěte i na „mateřskou dovolenou“ a během ní čerpá z nemocenského pojištění peněžitou pomoc v mateřství, pokud splňuje výše uvedené podmínky pojištěné osoby. (Dříve mohl rovněž pečovat o dítě od jeho útlého věku, nicméně musel přitom nastoupit rovnou na rodičovskou dovolenou.) Muž splňuje podmínky čerpání peněžité pomoci v mateřství v případě, že je otcem dítěte či manželem ženy, jež dítě porodila. za účelem možnosti čerpání uzavírá se ženou písemnou dohodu zaručující jeho péči o dítě. „Dohoda musí obsahovat zákonem stanovené údaje a lze ji uzavřít s účinkem na dobu nejdříve od počátku sedmého týdne po porodu dítěte.“⁶

Zároveň je v této souvislosti třeba zmínit chystané opatření (obsažené v materiálu Soubor prorodinných opatření – prorodinný balíček; více o tomto dokumentu v kapitole 4.3.2.3), tzv. otcovské, neboli volno po dobu 5 dnů a s ním související dávka, které může otec čerpat v prvních dnech života dítěte. Toto opatření by mělo významným způsobem přispět k rozvoji aktivního otcovství neboli podpoře matky ze strany otce v prvních dnech po porodu. [MPSV II. 2008]

Na internetovém portálu ministerstva práce a sociálních věcí lze nalézt informace o dalším volnu při péči o dítě, navazujícím obvykle na mateřskou dovolenou, a dávce s ním související. Rodičovská dovolená, jak se toto volno nazývá, trvá v České republice v současnosti tři roky. Vyplacení dávky s ní související, totiž rodičovského příspěvku, je od 1. 1. 2008 upraveno na tzv. třírychlostní čerpání, tedy čerpání ve zvýšené výměře po

---

⁸ <http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/poskytovani-nemocenskeho-od-1-1-2009.htm>

dobu dvou let či v základní výměře po dobu tří let či ve snížené výměře po dobu čtyř let. Rodičovskou dovolenou a rodičovský příspěvek může rovněž čerpat jak matka, tak otec. I tímto opatřením je tak podporováno aktivní otcovství v české společnosti (více o současné podobě rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku v kapitole 4. 3. 1). [www.mpsv.cz]

5.3. Hlavní oblasti související s rodičovskou dovolenou

Nyní se zaměříme na jednotlivé oblasti, tak jak jsme je definovali v úvodu práce, totiž na

- situaci rodičů na rodičovské dovolené z ekonomického hlediska,
- možnosti využití služeb péče o děti, zejména krátkodobého charakteru,
- možnosti využití služeb prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi.

V rámci každé oblasti se pokusíme definovat podmínky rodičů, kteří se nachází v této specifické životní situaci, a sice na základě analýzy existujících pramenů, stejně jako prostřednictvím miniaturního kvalitativního výzkumu, respektive tzv. sociologické sondy. Co se tohoto výzkumu týče, bylo provedeno dotazníkové šetření s otevřenými otázkami, jehož respondenty byly pacientky gynekologické ordinace na Praze 5 v současné době na rodičovské dovolené. Nejedná se nicméně pouze o obyvatelky Prahy, ale občanky z celé České republiky. Celkem bylo dotázáno 15 respondentek. Všechny jsou vdané, deset z nich má vysokoškolské vzdělání, pět středoškolské s maturitou. Sedm respondentek má dvě děti, čtyři mají jedno dítě, tři jsou se třemi dětmi a jedna se čtyřmi. Doba strávená na rodičovské dovolené se u těchto respondentek pohybuje od tří měsíců do devíti let. Znovu je třeba připomenout, že se jedná o kvalitativní výzkum s cílem dozvědět se více o zkoumané problematice. Vzorek není reprezentativní a výsledky proto nelze zobecňovat na celou cílovou populaci rodičů na rodičovské dovolené.

5.3.1. Ekonomické podmínky rodičů na RD

Zaměříme se nyní na ekonomické podmínky rodičů na rodičovské dovolené, neboli nejprve rodin s dětmi jako takových. V rámci této tematiky je vhodné opřít se zejména o studii Národního centra sociálních studií, jejíž hlavním řešitelem byl Václav Martinovský, s názvem „Finanční situace rodin a dětmi v České republice“, dokončenou počátkem roku 2007. Její obsah se opírá o data

- Statistiky rodinných účtů jakožto v současnosti jediného uceleného zdroje dat průběžně charakterizujícího, kterak v ČR hospodaří domácnosti konkrétních sociálních skupin;

- výběrového šetření Mikrocensus Českého statistického úřadu z roku 2002 (jedná se o výběrové šetření prováděné pouze jednou za šest let, aktuálnější data tedy nebyla v době zpracování studie k dispozici);
- šetření o nákladech na výživu a výchovu dítěte uskutečněného Českým statistickým úřadem v roce 2003.

[Martinovský 2007]

5.3.1.1. Šetření Mikrocensus

Šetření Mikrocensus identifikovalo v roce 2002 v České republice 4 053 811 domácností. Jejich struktura je znázorněna v Tabulce č. 2 na str. 31.

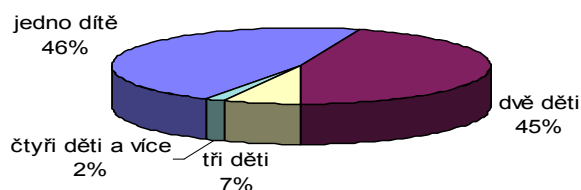
Tabulka č. 2: Struktura domácností v ČR v r. 2002

Typy domácností	%
domácnosti s nezaopatřenými dětmi	37,1 %
domácnosti bez nezaopatřených dětí	62,9 %

Zdroj: Martinovský 2007

Graf č. 1 znázorňuje strukturu domácností s nezaopatřenými dětmi (procento domácností s jedním nezaopatřeným dítětem a dvěma nezaopatřenými dětmi se téměř shoduje, domácností se čtyřmi a více nezaopatřeními dětmi je naopak velice málo):

Graf č. 1: Struktura domácností s nezaopatřenými dětmi

Zdroj: Mikrocensus 2002, ČSÚ In Martinovský 2007; str. 11

Šetření Mikrocensus dále dokazuje skutečnost, že růst počtu dětí snižuje příjem na hlavu, jak znázorňuje Tabulka č. 3. Z té lze zároveň vyčíst strukturu čistého příjmu, konkrétně z kolika procent je tvořen hrubým pracovním příjmem (druhý řádek). pro úplnost je třeba dodat, že do domácností bezdětných rodin jsou zahrnuty i domácnosti důchodců. [Martinovský 2007]

Tabulka č. 3: Základní příjmové charakteristiky jednotlivých typů domácností v roce 2002

Typ domácnosti	Rodina bez dětí		Úplná rodina			Neúplná rodina		
	1	2	2+1	2+2	2+3 a více	1+1	1+2	1+3 a více
Počet členů domácnosti								
Čistý příjem na hlavu v Kč	140917	125674	91590	75487	55567	68892	57214	45871
Poměr hrubého příjmu k čistému příjmu	0,77	0,85	1,02	1,03	0,87	0,63	0,53	0,35
Poměr sociálních příjmů k čistému příjmu	0,36	0,31	0,16	0,14	0,27	0,38	0,44	0,58
Počet domácností ve skupině	521569	662797	378212	523389	99024	126621	80668	13341

Zdroj: Martinovský 2007; str. 13

V tabulce je zároveň možné zaznamenat hledisko sociálních příjmů, tj. dávky státní sociální podpory, sociální péče, nemocenské, podporu v nezaměstnanosti, důchody. v rámci námi diskutované problematiky budou významná především data týkající se rodičovského příspěvku, dále pak přídatku na dítě, příspěvku na bydlení a sociálního příplatku, případně dávek sociální potřeby, přičemž pouze rodičovský příspěvek je dávkou univerzální, tj. nezávislou na výši příjmu. Pokud nebudeme rozlišovat úplné a neúplné rodiny, výsledky šetření Mikrocensus přináší poznatky o skutečnosti, že z testovaných dávek má největší podíl na čistých příjmech rodiny přídatku na dítě, naopak nejméně významný je příspěvek na bydlení. Sociální příplatek je důležitý zejména pro neúplné rodiny, stejně tak je tomu u dávek sociální potřeby. [Martinovský 2007]

5.3.1.2. Statistika rodinných účtů

Druhým ze souboru dat, které studie využívá, je Statistika rodinných účtů. v rámci ní byla v období let 1989 – 2005 celkově analyzována data týkající se cca 50 tisíc

domácností. Ročně se tak v průměru jedná přibližně o 2 900 domácností, tj. cca 0,07 % všech domácností - viz Tabulka č. 4 (str. 36). Z tabulky mimo jiné vyplývá, že dochází k poměrně rychlému poklesu počtu nezaopatřených dětí v českých domácnostech. Co se týče struktury jednotlivých příjmů v domácnostech obecně, dochází k významnému nárůstu podílu sociálních příjmů, které v posledních letech dosahují až 25 % co do celkových hrubých peněžních příjmů, jedná se však zejména o důchody a podpory v nezaměstnanosti. [Martinovský 2007]

Pokud budeme posuzovat finanční možnosti domácností s dětmi, je vhodné opřít se o data znázorňující průměrné příjmy za domácnost. k tomuto nám rovněž poslouží data ze Statistiky rodinných účtů. Tabulka č. 5 (str. 36) ze studie Martinovského vykazuje údaje o průměrných měsíčních příjmech a výdajích získaných v průměrných různě velkých domácnostech s dětmi. Do disponibilních příjmů zde nejsou započítány údaje o přijatých půjčkách a vybraných úsporách. Z tabulky lze vyčíst, že čisté příjmy na osobu za měsíc klesají s růstem počtu dětí v rodině, a sice v případě jen jednoho i obou ekonomicky aktivních rodičů. Stejně klesá s vyšším počtem dětí i výše měsíčních výdajů. [Martinovský 2007]

Tabulka č. 4: Složení domácností, hrubé peněžní příjmy a vydání v letech 1989 – 2005, průměrná domácnost, průměry na osobu a rok v Kč

	1989	1991	1993	1995	1997	1999	2000	2002	2003	2004	2005
Počet domácností	3 874	3 729	3 189	2 572	2 539	2 586	3 182	3 185	2 955	2 974	2 965
Průměrný počet na domácnost:											
členů	2,64	2,58	2,49	2,49	2,53	2,49	2,49	2,47	2,46	2,46	2,34
ekonomicky aktivních	1,33	1,30	1,19	1,19	1,21	1,18	1,17	1,15	1,15	1,14	1,12
nezaopatřených dětí	0,84	0,79	0,73	0,72	0,74	0,71	0,71	0,71	0,72	0,71	0,61
nepracujících důchodců	0,38	0,38	0,47	0,49	0,47	0,47	0,47	0,47	0,47	0,47	0,48
HRUBÉ PENĚŽNÍ PŘÍJMY CELKEM	26 796	33 664	47 937	65 215	82 804	94 588	97 807	109 011	114 760	119 923	127 294
Příjmy ze závislé činnosti	20 214	23 878	34 012	45 588	57 366	64 830	66 967	73 480	76 165	79 962	83 620
Příjmy z podnikání	.	223	2 146	3 233	5 712	6 593	6 679	7 345	10 061	10 515	10 730
Sociální příjmy	5 162	8 195	9 774	13 073	16 283	18 959	20 165	23 425	23 659	24 723	27 072
ČISTÉ PENĚŽNÍ PŘÍJMY CELKEM	23 500	29 586	40 915	54 934	70 044	80 771	83 422	93 154	98 102	102 217	108 676
HRUBÁ PENĚŽNÍ VYDÁNÍ CELKEM	25 748	32 160	46 332	62 488	80 911	92 026	94 010	102 732	108 023	111 805	117 784
z toho: daň z příjmů	3 296	4 078	2 933	4 390	5 757	6 040	6 351	7 017	7 577	8 138	8 601
zdravotní a sociální pojištění	x	x	4 089	5 891	7 003	7 777	8 034	8 840	9 081	9 568	10 017

Zdroj: Statistika rodinných účtů, ČSÚ in Martinovský 2007; str. 19

Tabulka č. 5: Příjmy a výdaje domácností zaměstnanců s dětmi podle typu rodiny, počtu dětí a ekonomicky aktivních členů v roce 2005, průměry na osobu a domácnost v Kč za rok a měsíc

	Domácnosti s dětmi celkem	Úplné čisté rodiny	z toho							Neúplné čisté rodiny	z toho s 1 dítětem
			1 dítě			2 děti			3 děti		
			celkem	1 ekonom. aktivní	2 ekonom. aktivní	celkem	1 ekonom. aktivní	2 ekonom. aktivní			
Čisté peněžní příjmy celkem	91 690	91 513	110 465	91 090	119 540	86 167	69 622	92 980	70 024	86 538	98 173
Čistá peněžní vydání celkem	84 655	84 887	101 686	86 964	108 681	80 274	66 125	86 101	64 665	82 475	94 113
Čisté peněžní příjmy na osobu celkem za měsíc	7 641	7 626	9 205	7 591	9 962	7 181	5 802	7 748	5 835	7 212	8 181
Čistá peněžní vydání na osobu celkem za měsíc	7 055	7 074	8 474	7 247	9 057	6 690	5 510	7 175	5 389	6 873	7 843
Čisté peněžní příjmy na domácnost celkem za měsíc	26 667	28 292	27 615	22 773	29 886	28 724	23 208	30 992	29 175	17 092	16 362
Čistá peněžní vydání na domácnost celkem za měsíc	24 622	26 245	25 422	21 741	27 171	26 760	22 040	28 700	26 945	16 289	15 686

Zdroj: Statistika rodinných účtů, ČSÚ a vlastní výpočet in Martinovský 2007; str. 39

5.3.1.3. Šetření o nákladech na výchovu a výživu dítěte

Posledním ze souboru dat, o které se studie Martinovského opírá, jsou data získaná prostřednictvím mimořádného Šetření o nákladech na výchovu a výživu dítěte Českým statistickým úřadem v roce 2003. Tato data jsou cenným zdrojem informací ohledně výdajové stránky rodin s dětmi tím způsobem, že umožňují rozlišit, které výdaje byly vynaloženy přímo na dítě. Je nicméně třeba brát v potaz, že data již nejsou příliš aktuální. [Martinovský 2007]

Tabulka č. 6 (z Martinovského studie) na str. 38 zobrazuje údaje týkající se počtu a složení domácností, včetně jejich příjmu dle počtu dětí. Data zahrnují i informace o neúplných rodinách. I na základě těchto výsledků je třeba konstatovat, že růst počtu dětí v rodině znamená zhoršení její příjmové situace. Dochází k rychlému poklesu čistých příjmů, významnými se naopak stávají příjmy sociální, zejména pak dávky státní sociální podpory. Za ještě horší pak lze považovat příjmovou situaci rodin neúplných. [Martinovský 2007]

Co se týče výdajů rodin s dětmi, vztahují se data pořízená Šetřením o nákladech na výchovu a výživu dítěte jednak k jednotlivým členům domácnosti (výdaje týkající se individuálních potřeb), tzv. přímé výdaje, jednak výdaje společné pro celou rodinu či několik rodinných příslušníků. v případě analýzy provedené Národním centrem sociálních studií, jejíž výsledky se nachází v Martinovského studii, byla využita data týkající se přímých výdajů domácností na děti, bezprostředně a jednoznačně se vztahujících k zabezpečení určitých potřeb jednotlivých dětí. Tabulka č. 7 na str. 39, pocházející z výše zmiňované studie, znázorňuje čistá peněžní vydání na děti v rodinách s jedním až třemi dětmi v roce 2003 podle počtu dětí, a sice konkrétně průměry na dítě v Kč za rok. při prezentaci výsledků je třeba pamatovat na omezený rozsah výběrového šetření a získané informace považovat spíše za orientační. [Martinovský 2007]

Jsou-li vzaty v úvahu a porovnány jednotlivé výdajové oblasti dle Tabulky č. 7, lze si povšimnout, jak uvádí Martinovský, že rodiny vydají nejvíce finančních prostředků na potraviny, bydlení, dopravu, rekreaci a kulturu a ostatní zboží a služby. Uprostřed se nachází výdaje na obuv a odívání, nespotební výdaje, z nichž jsou nejvíce uváděny náklady na rekonstrukci či pořízení bytu nebo domu, opravy, dále pak ubytování a stravování mimo domov. na vzdělání, zdraví a telekomunikace je naopak vydáváno nejméně (pomine-li se tabák a alkoholické nápoje). Martinovský konstatuje, že dělení potřeb na základní a rozvojové zde na základě získaných dat není rozhodující. Oboje z nich

se nalézají každém konci i uprostřed spektra míry uspokojování potřeb. pro výši nákladů na děti je rozhodující jejich důležitost a také nákladnost. Významnou roli hraje dle Martinovského rovněž míra podílu státu na úhradě některých z nich, zejména oblast zdraví, dále pak vzdělání (dle údajů z roku 2003). [Martinovský 2007]

Tabulka č. 6: Složení domácností s jedním až třemi dětmi a jejich příjmy v roce 2003 podle počtu dětí, průměry na osobu v Kč za rok

	Domácnosti celkem	v tom s počtem dětí			Neúplné rodiny
		1	2	3	
Počet domácností - výběrový	1 865	770	894	201	270
- přepočtený	1 865	865	875	125	304
Počet členů domácností (přepočtený)	6 535	2 510	3 407	618	753
Počet dospělých osob (přepočtený)	3 546	1 645	1 658	243	331
Počet nezaopatřených dětí (přepočtený)	2 989	865	1 749	374	422
Průměrný počet na domácnost:					
členů	3,50	2,90	3,90	4,95	2,47
ekonomicky aktivních	1,63	1,61	1,65	1,56	1,04
nezaopatřených dětí	1,60	1,00	2,00	3,00	1,39
nepracujících důchodců	0,02	0,04	0,01	0,01	0,01
ostatních členů	0,25	0,25	0,24	0,38	0,03
PENĚŽNÍ PŘÍJMY					
Hrubé peněžní příjmy celkem	104 272	120 250	97 938	74 276	98 106
Příjmy ze závislé činnosti	77 815	91 818	72 510	50 168	69 365
hlavní zaměstnání	74 755	88 616	69 497	47 430	66 062
vedlejší činnost	3 060	3 202	3 013	2 738	3 303
Příjmy z podnikání	11 960	12 839	11 657	10 056	3 749
hlavní činnost	11 707	12 562	11 392	9 969	3 693
vedlejší činnost, prodej zemědělských výrobků	252	277	264	88	56
Sociální příjmy	8 853	9 387	8 164	10 484	12 490
důchody	1 231	2 012	729	823	4 102
dávky nemocenského pojištění	2 248	2 797	1 983	1 478	2 158
podpora v nezaměstnanosti	297	382	241	261	237
dávky státní sociální podpory	4 881	4 027	5 008	7 648	5 838
ostatní sociální příjmy	196	167	203	274	155
Ostatní příjmy	5 645	6 207	5 607	3 567	12 502
z toho: dary od příbuzných	1 947	2 021	1 969	1 521	2 183
Čisté peněžní příjmy celkem	87 525	99 949	82 508	64 704	84 395

Zdroj: Šetření o nákladech na výchovu a výživu dítěte, ČSÚ in Martinovský 2007; str. 60

Tabulka č. 7: Čistá peněžní vydání na děti v rodinách s jedním až třemi dětmi v roce 2003 podle počtu dětí, průměry na dítě v Kč za rok

	Domácnosti celkem	v tom s počtem dětí			Neúplné rodiny
		1	2	3	
Čistá peněžní vydání na dítě celkem	76 218	87 822	73 903	60 217	75 922
z toho přímá vydání	40 695	47 302	39 040	33 156	42 226
A. SPOTŘEBNÍ VYDÁNÍ (CZ-COICOP)	71 136	82 745	68 658	55 886	72 425
z toho přímá vydání	40 617	47 171	38 981	33 109	42 033
1. Potraviny a nealkoholické nápoje					
přímá vydání	15 205	17 083	14 681	13 308	16 071
2. Alkoholické nápoje, tabák					
přímá vydání	71	91	63	64	78
3. Odívání a obuv	5 235	6 274	5 011	3 885	5 301
z toho přímá vydání	5 220	6 256	4 996	3 875	5 280
4. Bydlení, voda, energie, paliva	12 888	15 757	12 154	9 688	16 971
z toho přímá vydání	43	81	21	60	10
5. Bytové vybavení, zařízení, opravy	4 604	5 759	4 301	3 351	4 041
z toho přímá vydání	954	1 298	867	561	750
6. Zdraví	888	1 047	855	676	894
z toho přímá vydání	757	893	726	588	731
7. Doprava	8 121	8 920	8 117	6 294	5 205
z toho přímá vydání	2 033	2 568	1 849	1 657	2 281
8. Pošty a telekomunikace	2 633	3 181	2 489	2 043	3 233
z toho přímá vydání	1 170	1 457	1 088	890	1 479
9. Rekreace a kultura	10 272	11 570	10 179	7 705	9 705
z toho přímá vydání	6 552	7 168	6 528	5 244	6 437
10. Vzdělávání					
přímá vydání	1 420	1 665	1 354	1 163	1 707
11. Stravování a ubytování	4 431	4 666	4 487	3 627	4 882
z toho přímá vydání	4 066	4 420	4 042	3 361	4 770
12. Ostatní zboží a služby	5 368	6 733	4 968	4 083	4 337
z toho přímá vydání	3 124	4 190	2 765	2 339	2 438
VYDÁNÍ NEKLASIFIKOVANÁ JAKO					
B. SPOTŘEBNÍ	5 082	5 077	5 245	4 331	3 496
z toho přímá vydání	78	131	59	47	193

Zdroj: Šetření o nákladech na výchovu a výživu dítěte, ČSÚ in Martinovský 2007; str. 65-66

Nyní přejdeme z obecné roviny finančních podmínek rodin s dětmi, jejich příjmů a výdajů jako takových, a zaměříme se konkrétněji na data související s námi definovanou problematikou situace rodičů na rodičovské dovolené.

Jak znázorňuje Martinovského studie, prostřednictvím Šetření o nákladech na výchovu a výživu dítěte můžeme získat i data týkající se nepříznivých životních situací. Zde nás v této souvislosti bude zajímat situace rodičů na rodičovské dovolené. Je nicméně třeba pamatovat na omezení vypovídací schopnosti dat pořízených výběrovými šetřeními, a brát tedy závěry i tohoto šetření pouze jako orientační.

Tabulka č. 8 na str. 41, pocházející z Martinovského studie, znázorňuje data týkající se příjmů a výdajů rodin s dětmi nacházejících se v nepříznivé životní situaci. Z údajů lze vyčíst, že nejpočetnější skupinu mezi nimi tvoří rodiny s osobou na rodičovské dovolené (s odstupem pak nezaměstnaní). Martinovský konstatuje, že pokud porovnáme finanční situaci rodin s malými dětmi, v nichž je rodič na rodičovské dovolené, s rodinami výdělečně činných zaměstnanců, dojdeme k závěrům, že situace prve jmenovaných je výrazně horší. Nástup jednoho z rodičů na rodičovskou dovolenou v úplné rodině zapříčiní pokles celkového průměrného měsíčního příjmu domácnosti i příjmu na osobu cca o 25% a stejný pokles zaznamenají výdaje, a to celkové i na osobu. Ještě významněji, téměř o 40 % poklesnou výdaje na děti, pokud je porovnáme s výdaji na děti průměrné rodiny zaměstnanců. Jako jednu z příčin těchto propadů vydání lze bezesporu označit ztrátu části pracovního příjmu. Martinovský dodává, že při analýze výše výdajů na děti je zároveň třeba uvědomit si skutečnost přítomnosti alespoň jednoho malého dítěte v rodině na rodičovské dovolené, které představuje ve srovnání s dítětem školního věku nebo studenta podstatně nižší náklady. Dále Martinovský upozorňuje na skutečnost, že pouze u přibližně desetiny příjemců rodičovského příspěvku z analyzovaného souboru bylo zaznamenáno využití možnosti výkonu výdělečné činnosti souběžně s pobíráním této dávky státní sociální podpory. [Martinovský 2007]

Tabulka č. 8: Základní příjmové a výdajové charakteristiky rodin s jedním až třemi dětmi podle sociální příslušnosti osoby v čele domácnosti, průměry v Kč za měsíc

	Počet domácností	Průměrný počet dětí	Celkové příjmy domácnosti	Příjmy na hlavu	Celková vydání domácnosti	Vydání na hlavu	Celková vydání za děti	Vydání na jedno dítě	Celková vydání za 1. dítě	Celková vydání za 2. dítě	Celková vydání a 3. dítě
Sociální příslušnost přednosta domácnosti											
Zaměstnanec	1606	1,68	25112	7175	20362	5820	5405	3379	3561	2802	2226
Samostatně výdělečně činný	389	1,72	26750	7243	22679	6139	6061	3658	3854	3190	2376
Nezaměstnaný	6	1,5	21850	6575	17748	5478	4235	3008	3064	2342	
Na rodičovské dovolené	2	1	6408	3204	6276	3138	1107	1107	1107		
Celkem	2003	1,69	25402	7182	20790	5878	5525	3430	3614	2880	2256
Sociální příslušnost manželky/manžela přednosta domácnosti											
Zaměstnankyně	1104	1,72	28824	7779	23223	6242	6234	3794	3992	3207	2483
Samostatně výdělečně činná	75	1,72	30951	8030	25826	6694	6350	3780	3990	3320	3133
Nezaměstnaná	68	1,81	20432	5328	17848	4658	4854	2757	2943	2354	2397
Na rodičovské dovolené	376	1,72	21751	6003	17672	4873	3849	2306	2528	1912	1568
V domácnosti	34	2,2	21589	5164	20807	4986	6486	3030	3351	2831	2277
Pečuje o závislou osobu	10	2	24165	5836	19438	4735	4457	2389	2576	2110	998
Celkem	1667	1,73	26807	7224	21797	5854	5639	3392	3598	2882	2249

Zdroj: vlastní výpočet na základě Náklady na výživu a výchovu dítěte, ČSÚ in Martinovský 2007; str. 101

Martinovský ve své studii dále zmiňuje skutečnost, že obrovský finanční propad nastává v případě, kdy na rodičovskou dovolenou nastoupí osoba v čele domácnosti. Rodina tak ztratí svůj jediný pracovní příjem. Dochází k sedmdesáti pěti procentnímu poklesu celkových příjmů v rodině a padesáti pěti procentnímu poklesu příjmů na osobu. Podobně se dle Martinovského promítne tato skutečnost na straně výdajů, kde je obrovský pokles zaznamenán zejména u celkových výdajů na děti. Ty se poté pohybují pouze okolo přibližně 20 % výdajů na děti z rodin zaměstnanců. [Martinovský 2007]

5.3.1.4. Shrnutí výsledků z výzkumných dat a šetření

Shrneme-li nyní výsledky šetření Mikrocensus, Statistiky rodinných účtů a Šetření o nákladech na výchovu a výživu dítěte, o které se Martinovského studie „Finanční situace rodin s dětmi v České republice“ opírá, je třeba konstatovat, že domácnosti s dětmi mají menší příjem než domácnosti bezdětné. Tento příjem z výdělečné činnosti na osobu s růstem počtu dětí dále klesá. Významnými se naopak začínají stávat příjmy sociální, zejména dávky státní sociální podpory. Co se týče rodin s rodičem na rodičovské dovolené, je zde zaznamenán pokles celkového průměrného měsíčního příjmu rodiny oproti rodinám, kde jsou oba rodiče výdělečně činní. Zvláště závažná je pak situace v případě neúplné rodiny či rodiny, kde nastoupí na rodičovskou dovolenou osoba v čele domácnosti, a rodina tak ztratí svůj jediný příjem z výdělečné činnosti. v souvislosti s finančním zajištěním rodiny s rodičem na rodičovské dovolené lze zmínit koncept dělby rodičovských rolí a rolí v rodině, kdy výdělečně činný rodič představuje živitele rodiny, rodič na rodičovské dovolené pečovatele o děti a domácnost.

5.3.1.5. Rodičovský příspěvek a jeho ekonomický přínos

Alespoň částečnou finanční kompenzaci plně či zčásti chybějícího pracovního příjmu rodiče na rodičovské má zajistit dávka státní sociální podpory zvaná rodičovský příspěvek. na tomto místě, v úvodu kapitoly je vhodné upozornit na koncept přerozdělování veřejných financí. Vyplácení rodičovského příspěvku znamená redistribuci národního důchodu na základě potřeb rodičů nevýdělečně činných z důvodu péče o dítě.

Dle internetového portálu ministerstva práce a sociálních věcí tato dávka náleží rodiči po dobu čerpání rodičovské dovolené dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Rodičovský příspěvek připadá rodiči osobně celodenně a řádně pečujícímu o dítě do 4 let věku (nebo do 7 let věku v případě dlouhodobě zdravotně postiženého dítěte), pokud tak činí po celý kalendářní měsíc. [www.mpsv.cz]

Tabulka č. 9 znázorňuje výši rodičovského příspěvku a počet příjemců této dávky v průběhu posledního desetiletí:

Tabulka č. 9: Vývoj výše rodičovského příspěvku

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Výše RP (v tis. Kč)	2 409	2 552	2 552	2 552	3 573	3 635	3 696	7 582	11 400/ 7 600/ 3 800
Účinnost od	1.4.2000	1.10.2001			1.5.2004	1.1.2005	1.1.2006	1.1.2007	1.1.2008
Průměrný počet příjemců	268 158	263 629	264 736	262 502	275 144	292 655	306 568	335 647	
Vyplacená suma za rok (v mil. Kč)	7 691	7 701	8 022	7 964	10 425	12 644	13 526	28 690	28 294

Pozn.: Rok 2007 je odhad z průběžného čerpání.

[Benešová I. 2007; Benešová 2009]

Od 1. ledna 2008 je pobírání rodičovského příspěvku upraveno na tzv. třírychlostní čerpání, jehož podoba je znázorněna v Tabulce č. 10:

Tabulka č. 10: Výše rodičovského příspěvku ve třech výměrách

Zvýšená výměra	Do 2 let věku dítěte	11 400 Kč měsíčně (380 % životního minima)
Základní výměra	Do 3 let věku dítěte	7 600 Kč měsíčně (253 % životního minima)
Snížená výměra	Do 4 let věku dítěte	3 800 Kč měsíčně (126 % životního minima)

[MPSV I. 2007]

Portál ministerstva práce a sociálních věcí dále informuje, že se jedná o dávku univerzální a nárok na její pobírání má každý rodič splňující výše uvedené podmínky. Osobní, řádnou a celodenní péči o dítě může navíc svěřit nerodičovské osobě či v omezené míře institucionálnímu zařízení péče o děti za podmínek, že dítě mladší 3 let navštěvuje jesle nebo jiné zařízení pro děti předškolního věku maximálně 5 kalendářních dnů v kalendářním měsíci a dítě nad 3 roky věku mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení v maximálním rozsahu 4 hodiny denně. [www.mpsv.cz]

V Tabulce č. 11 na str. 44 je znázorněn vývoj nároku na čerpání rodičovského příspěvku v souvislosti s možností využití institucionálního zařízení péče o děti. Současné podmínky jsou nastaveny tak, aby rozlišily péči o děti do tří let a nad tři roky věku dítěte.

Tabulka č. 11: Vývoj výše rodičovského příspěvku ve vazbě na umístění dítěte v zařízení péče o děti

období	umístění dítěte do zařízení péče o děti bez ztráty nároku na rodičovský příspěvek na	věk dítěte
1.10.1995 - 31.12.1997	4 hodiny denně	bez ohledu na věk
1.1.1998 - 30.9. 2001	3 hodiny denně	bez ohledu na věk
1.10.2001 - 31.12.2005	5 dní v kalendářním měsíci	bez ohledu na věk
od 1.1.2006	4 hodiny denně	nad 3 roky věku
	5 dní v kalendářním měsíci	do 3 let věku

[Příhodová 2007]

Dále je třeba poznamenat, na základě informací z internetové portálu ministerstva práce a sociálních věcí, že rodičovský příspěvek nesouvisí s příjmy rodiče, který jej pobírá. Ten může bez ztráty nároku na vyplácení rodičovského příspěvku provozovat výdělečnou činnost, pokud během této doby zajistí péči o své dítě jinou zletilou osobou.

[www.mpsv.cz]

Lenka Peroutková uvádí ve své práci „Možnosti rodinné politiky v podpoře porodnosti v ČR“ vývoj možnosti přivýdělku během čerpání rodičovského příspěvku. 1. 1. 2001 došlo ke zvýšení limitu přivýdělku rodiče pobírajícího rodičovský příspěvek tak, že přivýdělek byl omezen maximální výší 1,5 násobku životního minima (tj. 3480 Kč). Novela zákona o státní sociální podpoře zrušila od 1. 1. 2004 jakékoliv omezení tohoto přivýdělku. [Peroutková 2004]

Výše zmiňovaná studie Martinovského „Finanční situace rodičů s dětmi v České republice“ dochází k závěru, že absence příjmu rodiny či jednoho z rodičů z důvodu péče o dítě (ať již plná či pouze částečná) je sice rodičovským příspěvkem částečně kompenzována, pobírání této dávky nicméně nevede k řešení celkově neuspokojivé finanční situace rodin s malými dětmi. k tomuto tvrzení dochází studie na základě dat v Tabulce č. 8 (str. 41), dle kterých ztráta příjmu jednoho z rodičů (především osoby v čele domácnosti, ale i druhého z nich) při jeho nástupu na rodičovskou dovolenou, přenesená do oblasti výdajů, implikuje uspokojování potřeb těchto rodin s malými dětmi menší měrou a na zhoršené úrovni. [Martinovský 2007]

Na základě výše uvedeného je nicméně třeba upozornit na velice důležitou skutečnost (kterou sama studie mimo jiné v závěru kapitoly o rodinách s rodičem na rodičovské dovolené uvádí). v letech 2007 a 2008 došlo v oblasti čerpání rodičovského

příspěvku k výrazným změnám. Od 1. 1. 2007 byla výše této dávky více jak zdvojnásobena z původních 3 696 Kč na 7 586 Kč (viz Tabulka č. 9 na str. 43). Tento fakt zapříčinil větší finanční kompenzaci chybějícího příjmu a nepochybně alespoň částečně zvýšil životní úroveň těchto rodin, respektive uspokojování jejich potřeb. Oproti tomu bylo od 1. 1. 2008 zavedeno tzv. třírychlostní čerpání rodičovského příspěvku. Dle tohoto nového systému je rodičovský příspěvek vyplácen ve třech výměrách (viz Tabulka č. 10 na str. 43).

Interní materiál ministerstva práce a sociálních věcí doplňující úpravy příslušných předpisů promítajících opatření tzv. dubnových tezí, které se týkají i změny nastavení rodičovského příspěvku, uvádí, že pro nové nastavení této dávky je určující délka pobírání, té bude odpovídat výše dávky. Způsob pobírání se orientuje na dva důležité momenty:

1. ve 22 týdnech života dítěte (přesněji řečeno v kalendářním měsíci, který následuje po kalendářním měsíci, kdy dítě dosáhlo 22 týdnů života), kdy matce končí mateřská dovolená a tedy i nárok na pobírání peněžité pomoci v mateřství. v tento okamžik se rodič rozhoduje, zda zvolí nejrychlejší způsob čerpání (tedy do dvou let života dítěte) či spíše pomalejší (v případě volby pomalejšího čerpání nemusí zatím určit, zda bude čerpat do 3 let nebo do 4 let věku dítěte – bude se mu až do 21 měsíců věku dítěte automaticky vyplácet 7 600 Kč měsíčně; podstatné je, zda se rozhodl pro nejrychlejší způsob čerpání či nikoliv). Nárok na nejrychlejší čerpání má přitom rodič, jemuž přináležela peněžitá pomoc v mateřství nebo peněžitá pomoc ve výši minimálně 380 Kč za kalendářní den. [MPSV II. 2007]

2. ve 21 měsících věku dítěte, kdy se rodič rozhoduje, zda bude pečovat o dítě již jen do 3 let jeho věku, nebo ještě o rok déle. Pokud se rozhodne pro nejdlejší variantu čerpání, je mu po zbylé dva roky a 3 měsíce vyplácena částka 3 800 Kč měsíčně, pokud se rozhodne pro čerpání do 3 let věku dítěte, zůstává mu nárok na 7 600 Kč měsíčně. [MPSV II. 2007]

Materiál MPSV dodává podstatnou skutečnost, že původní rozhodnutí, tedy volba způsobu čerpání, již nelze změnit. Tato podmínka slouží jako ochrana před zneužitím systému. [MPSV II. 2007]

Hlavním důvodem zavedení výše popsaného opatření je nutnost snížení výdajů ze státního rozpočtu. Nový systém měl v roce 2008 dle Benešové z oddělení sociálních dávkových systémů MPSV ušetřit téměř 400 mil. Kč [Benešová II. 2007]. Tento výsledek lze již v současnosti potvrdit, v roce 2008 bylo v rámci poskytování rodičovského

příspěvku vyplaceno o přibližně 396 mil. Kč méně než v roce 2007 [Benešová 2009.] Jako další důvod zavedení lze označit lepší sladění pracovního a rodinného života, tedy možnost volby a výběru způsobu péče, který rodiči nejlépe vyhovuje v jeho specifické situaci, a rovněž podpora zodpovědnosti rodiče v rozhodování o budoucí výchově a péči o své dítě.

Za výhody třírychlostního čerpání rodičovského příspěvku lze považovat výše zmíněné důvody zavedení tohoto systému, tedy možnost volby rodiče a vedení k odpovědnosti za své dítě. Úspora výdajů ze státního rozpočtu je samozřejmě obrovským kladem vzhledem k stávajícímu zadlužování českého státu.

Naopak největší nevýhodou je, především dle názorů dětských psychologů, nemožnost změny počáteční volby způsobu čerpání rodičovského příspěvku. Psycholožka Ilona Špaňhelová uvádí jako argument fakt, že ve 22 týdnech života dítěte nemůže rodič odhadnout, jak rychle se bude dítě vyvíjet, nakolik bude sociální, jak bude vyvinuta jeho imunita apod. a zda bude pro něj vhodné od 2 let pravidelně opouštět rodiče a trávit čas ve společnosti jiného, v jistém smyslu cizího, dospělého, případně v kolektivu dalších dětí. [Špaňhelová 2007]

Další nevýhodou, nebo spíše nebezpečím zneužití tohoto systému je možnost záměny rodiče, který pobírá rodičovský příspěvek. Konkrétně je myšlena situace v případě nejrychlejšího způsobu čerpání. Ten je sice podmíněn předchozím pobíráním peněžitě pomoci v mateřství v minimální výši 380 Kč za kalendářní den, jak uvádí Benešová [Benešová II. 2007], nicméně rodič, který tuto podmínku splňuje a zvolí nejrychlejší způsob čerpání rodičovského příspěvku, se postupem času může vyměnit s druhým rodičem, jehož příjmy jsou nižší. Konečně je velký problém v oblasti služeb péče o děti. Zvláště péče o děti do tří let věku je v České republice natolik nedostatečná, že 26 % dětí mladších tří let navštěvuje mateřskou školu [Kuchařová - Svobodová 2006]. Vláda si vytyčila jako jednu z priorit rozšíření spektra služeb péče o děti nerodičovskou osobou a jejich zpřístupnění širším vrstvám obyvatelstva, jak uvedl v roce 2007 tehdejší ministr práce a sociálních věcí Petr Nečas [Nečas 2007], nicméně realizace tohoto záměru se neuskutečnila současně s reformou rodičovského příspěvku, jak by bylo vzhledem k výše popsanému stavu třeba.

Nová podoba čerpání rodičovského příspěvku mimoto zvýhodňuje rodiče, kteří se rozhodnou pro nejrychlejší a zároveň nejkratší čerpání implikující dřívější návrat na trh práce. Rovněž je třeba poznamenat, že rodičovský příspěvek připadá rodiči pouze na nejmladší dítě, oproti tomu pracující rodič využívá daňové výhody na všechny

nezaopatřené děti, jak ustavuje zákon o daních z příjmu [zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů].

5.3.1.6. Ekonomické podmínky na rodičovské dovolené ve vybraných Evropských zemích

Porovnejme nyní čerpání volna při péči o děti a s tím souvisejícího příspěvku ve vybraných evropských zemích, kterými jsou Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Maďarsko, Německo, Norsko, Rakousko, Švédsko, Velká Británie a rovněž Česká republika.

Tabulka č. 12 na str. 49-51, vytvořená na základě studie Freda Devena a Petera Mosse z roku 2005 s názvem „Leave Policies and Research. Reviews and Country Notes.“, znázorňuje nastavení dávek péče o malé děti ve vybraných evropských zemích. Jak si lze povšimnout, systémy čerpání mateřské a zejména rodičovské dovolené jsou v jednotlivých zemích často dosti odlišné. Pokud vezmeme v úvahu délku čerpání, za poměrně dlouhou ji lze považovat ve Francii, Maďarsku, Německu, Rakousku a rovněž v České republice, kde se délka jejího pobírání pohybuje okolo dvou nebo spíše tří let. Krátká je naopak zejména v Belgii (3 měsíce), Finsku (okolo 5 měsíců) a Velké Británii (cca 4 měsíce). Co se týče flexibility čerpání, lze se setkat s velkou řadou variant. Ve všech vybraných evropských zemích kromě České republiky lze čerpání rodičovské dovolené kombinovat (např. ve Finsku rodiče mezi sebou, pokud oba pracují na částečný úvazek) či rozložit do více let (např. v Německu lze třetí rok rodičovské dovolené vybrat kdykoli do osmého roku věku dítěte se souhlasem zaměstnavatele, v Belgii lze čerpat tři měsíce v plném rozsahu, nebo šest měsíců v polovičním rozsahu nebo jeden den v týdnu po dobu 15 měsíců, ve Švédsku existuje možnost čerpat v plném, polovičním, čtvrtinovém či osminovém rozsahu až do osmi let věku dítěte). Podmínky čerpání rodičovského příspěvku se dle dat ze studie Devena a Mosse také velmi liší v závislosti na rodinných politikách jednotlivých vybraných evropských zemí. Výše příspěvku často závisí na velikosti pracovního úvazku (např. v Belgii a ve Francii), v případě čerpání rodičovské dovolené v částečném rozsahu je výše dávky obvykle redukována úměrně délce jejího pobírání, v Rakousku je pobírání rodičovského příspěvku podmíněno stropem výše výdělku, v některých zemích je omezená možnost využití institucionálních zařízení péče o děti (Česká republika a Maďarsko). Výše rodičovského příspěvku se v jednotlivých zemích také výrazně liší (např. v Belgii 558 Eur měsíčně, v Německu 307 Eur po dobu dvou let nebo 460 Eur po dobu jednoho roku, poslední rok je neplacený, ve Velké Británii se rodičovský příspěvek nevyplácí vůbec). [Deven - Moss 2005]

Jak dále znázorňuje tabulka dle údajů ze studie Devena a Mosse, v České republice je na peněžitou pomoc v mateřství a rodičovský příspěvek v porovnání s ostatními zeměmi vynakládán dosti velký objem finančních prostředků. Co se týče podílu nákladů z HDP,

kupř. v Německu se tento objem pohybuje pouze okolo 22 %, v Rakousku kolem 32%, Belgie vykazuje pouhých 15 %. Norsko naopak zaznamenává 63 %, Švédsko 65 % a Maďarsko dokonce 88%. Data jsou z roku 2003, kdy ještě v České republice nebyl navýšen rodičovský příspěvek na dvojnásobnou hodnotu a posléze upraveno jeho čerpání na třírychlostní, nicméně i za těchto okolností byl již podíl nákladů z HDP jeden z nejvyšších, totiž 58 %. [Deven - Moss 2005]

Lze tedy shrnout, že Česká republika se řadí mezi země s jednou z nejdelších mateřských a především rodičovských dovolených. Naprosto unikátní je délka vyplácení rodičovského příspěvku do 4 let věku dítěte. Je třeba poznamenat, že jeho vyplácení znamená výrazné zatížení pro český státní rozpočet.

Tabulka č. 12 vytvořená na základě studie Devena a Mosse zachycuje jednotlivé typy podmínek, které určitým způsobem omezují čerpání rodičovského příspěvku. Kateřina Příhodová je dělí na tři typy:

- a) omezení rozsahem pracovního úvazku,
- b) omezení maximální výší výdělku,
- c) omezení rozsahem pobytu dítěte do 6 let věku v zařízení předškolní péče.

Jak již bylo výše uvedeno, v České republice byla téměř všechna tato omezení postupně zrušena. [Příhodová 2007]

Tabulka č. 12: Srovnání volna při péči o dítě a s ním související dávky ve vybraných evropských zemích

ZEMĚ	MATEŘSKÁ DOVOLENÁ (2005)	MATEŘSKÝ PŘÍSPĚVEK (2005) - výše (délka = délka MD)	RODIČOVSKÁ DOVOLENÁ (2005)		RODIČOVSKÝ PŘÍSPĚVEK (2005); data z ČR – 2007		Podíl nákladů na mateřské a rodičovské příspěvky z HDP (2003)	PORODNÉ (2006)	
			délka čerpání	variabilita čerpání	výše a délka čerpání	omezení čerpání na základě těchto kritérií: 1) délka pracovního úvazku, 2) výše výdělku, 3) pobyt dítěte v zařízení služeb péče o děti do 6 let		způsob čerpání	výše čerpání
Belgie	15 týdnů	v soukromém sektoru - první měsíc 82% mzdy, zbývající týdny 75% mzdy; ve veřejném sektoru obvykle plná mzda	3 měsíce na každé dítě	možnost čerpání do 4 let věku dítěte: 3 měsíce v plném rozsahu / 6 měsíců v polovičním rozsahu / 1 den v týdnu po dobu 15 měsíců	558 Eur měsíčně v případě čerpání dovolené v plném rozsahu	v případě čerpání RD v částečném rozsahu dávka redukována úměrně délce jejího pobírání	15%	jednorázová částka při narození dítěte; u prvního dítěte vyšší než u dalších	964 Eur při narození 1. dítěte, při narození dalšího 726 Eur
Dánsko	18 týdnů	100% hrubé mzdy se stropem 86 Eur denně nebo 431 Eur týdně	32 týdnů	možnost prodloužení o 8 nebo 14 týdnů; celých 32 týdnů možno odložit a vybrat kdykoliv do 9 let věku dítěte	výše jako v případě mateřského příspěvku; délka jako v případě rodičovské dovolené	dávka se snižuje v případě práce na částečný úvazek; v případě prodloužení RD je dávka redukována úměrně délce jejího pobírání	50%	vypláceno měsíčně od narození do 6 let věku dítěte	72 Eur
Finsko	21 týdnů	66% průměrné mzdy, matky nezaměstnané před porodem pobírají 15,20 Eur denně	158 pracovních dnů	v případě, že oba rodiče pracují na částečný úvazek, může každý z nich čerpat 40 - 60 % z plného denního rozsahu	výše jako v případě mateřského příspěvku; délka jako v případě rodičovské dovolené	v případě čerpání RD v částečném rozsahu výše dávky redukována úměrně délce jejího pobírání	55%	výběr mezi příspěvkem a novorozeneckým balíčkem (stejná hodnota)	140 Eur
Francie	min. 8 týdnů, obvykle u prvního a druhého dítěte 16 týdnů, u třetího dítěte 26 týdnů	průměrná čistá denní mzda za poslední 3 měsíce, min. však 7,8 Eur a max. 65,11 Eur denně	do 3 let věku dítěte	obnovitelná 2x vždy po roce, u třetího dítěte 2 roky s vyšším příspěvkem	na první/druhé dítě 502 Eur měsíčně po dobu 3 let (r.2004), od třetího dítěte vyšší příspěvek po dobu 2 let	výše příspěvku je závislá na velikosti pracovního úvazku; rodič může pracovat 16-32 hodin týdně	28%	tzv. dávka pro malé dítě - měsíční dávka - od 5. měsíce těhotenství do 3 let věku dítěte	157 Eur

Maďarsko	24 týdnů	70% průměrné hrubé denní mzdy	do 3 let věku dítěte; u dvojčat do začátku školní docházky	rodič se třemi a více dětmi si může navíc čerpat RD v době od 3. do 8. narozenin nejmladšího dítěte	pro pojištěného rodiče: do 2 let dítěte 70% průměrné hrubé denní mzdy, 3. rok jako pro nepojištěného; pro nepojištěného rodiče: do 3 let věku dítěte výše minimálního starobního důchodu	do 1,5 let dítěte nesmí mít pojištěný rodič žádné pracovní příjmy, ale RD lze přerušit a nastoupit krátkodobě do zaměstnání; obecně od 1,5 do 3 let věku dítěte nesmí rodič pracovat více než 4 hodiny denně a dítě starší 1,5 roku nesmí navštěvovat školku/jesle déle než 4 hodiny denně	88%	jednorázová částka při narození dítěte	225% minimální starobní penze - tj. cca 185 Eur
Německo	14 týdnů	100 % mzdy	do 3 let věku dítěte	první 2 roky věku dítěte + 3. rok možno vybrat do 8 let věku dítěte se souhlasem zaměstnavatele	po dobu 2 let 307 Eur/ po dobu 1 roku 460 Eur, poslední rok je neplacený	rodič nesmí být zaměstnán více než 30 hod. týdně; snížení dávky od 7. měsíce věku dítěte u rodičů dosahujících určité výše ročního čistého příjmu	22%	vypláceno měsíčně od narození do 3 let věku dítěte	77 Eur
Norsko	9 týdnů	100% mzdy se stropem 42 500 Eur za rok	43 týdnů	možnost čerpat až do 2 let věku dítěte	výše jako v případě mateřského příspěvku; délka jako v případě rodičovské dovolené	možno čerpat 49 týdnů 80% mzdy	63%	jednorázová částka při narození dítěte	3780 Eur
Rakousko	16 (20) týdnů	100% průměrné mzdy; samostatně výdělečně činné matky dostávají pevnou částku 23 Eur na den; nezaměstnané 180% dávky v nezaměstnanosti	„plná“ RD do 2 let věku dítěte / „částečná“ RD do 4 let věku dítěte	3 měsíce RD mohou být vybrány až do 7. narozenin dítěte	není uzákoněn, nahrazen „příspěvkem na péči o dítě“, který je vyplácen vždy na nejmladší dítě po dobu 30 měsíců	nárok nevzniká, pokud je přesažen výdělek 1140 Eur za měsíc	32%	není zavedeno	x
Švédsko	nárok není uzákoněn	nevyplácí se (místo toho obvykle rodičovský příspěvek)	480 dní (60 dní vyhrazeno pouze pro matky a 60 dní pouze pro otce), poté až do 18 měsíců věku dítěte možnost neplacené dovolené	flexibilní formy čerpání RD (plný/poloviční/čtvrtinový/od sminový rozsah), možnost čerpat až do 8 let věku dítěte	80% mzdy se stropem 32 800 Eur ročně po dobu 390 dní, zbývajících 90 dní plošná dávka 6,7 Eur denně; pro nízkopříjmové rodiny 20 Eur denně po dobu 390 dní, zbývajících 90 dní 6,7 Eur denně; celkově možnost flexibilní kombinace čerpání až do 8 let věku dítěte (kontinuální čerpání nebo v blocích)	bez omezení	65%	není zavedeno	x

Velká Británie	52 týdnů	prvních 6 týdnů 90% průměrné mzdy, poté 20 týdnů 145 Eur týdně, zbývajících 26 týdnů bez příspěvku	13 týdnů na každé dítě	možnost čerpat max. 4 týdny v roce (po týdnech) až do 5. narozenin dítěte	nevyplácí se	x	10%	jednorázová částka při narození dítěte	479 Eur
Česká republika	28 (37) týdnů	69% průměrné mzdy	do 3 let věku dítěte	čerpaní je fixní, variabilita neexistuje	do 4 let věku dítěte v jednotné výši 7582 Kč (od r. 2007)	dítě nesmí navštěvovat mateřskou školu nebo obdobné zařízení více než 5 dní v týdnu, od roku 2006 pak nesmí dítě od 3 let věku navštěvovat uvedená zařízení více než 4 hodiny denně	58% (rodičovský příspěvek ještě o polovinu nižší než v r. 2007)	jednorázová částka při narození dítěte	8750 Kč - cca 300 Eur (do 31.3.2006); 17500 Kč (od 1.4.2006) - tj. cca 620 Eur

Zdroj: Deven - Moss 2005

Jak znázorňuje Tabulka č. 12, opatření umožňující několikarychlostní čerpání rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku jsou zavedena i v některých dalších evropských zemích, avšak v poměru k České republice je jejich délka často mnohem kratší:

- Belgie: na každé dítě 3 měsíce rodičovské dovolené, které mohou být čerpány až do 4 let věku dítěte buď v plném rozsahu, nebo 6 měsíců v polovičním rozsahu či 1 den v týdnu po dobu 15 měsíců, kdy je dávka úměrně redukována délce jejího pobírání.
- Francie: délka rodičovské dovolené pro první dvě děti 3 roky, pro třetí dítě pouze 2 roky s dávkou ve zvýšené výměře.
- Německo: rodičovská dovolená do 3 let věku dítěte. Rodičovský příspěvek je vyplácen rodiči první 2 roky věku dítěte ve snížené výměře nebo 1 rok ve zvýšené výměře. Třetí rok je neplacený a je možno jej čerpat do 8 let věku dítěte po dohodě se zaměstnavatelem.
- Norsko: 43 týdnů rodičovské dovolené. Lze ji čerpat přerušovaně až do 2 let věku dítěte v kombinaci s částečným úvazkem či ve snížené výměře po dobu 49 týdnů s dávkou úměrně redukovanou délce jejího pobírání.

[Deven - Moss 2005]

V závěru této kapitoly je, na základě výše uvedeného, vhodné zmínit důležitost sociokulturního kontextu a historického pozadí jednotlivých evropských zemí, neboť od těchto skutečností se v jisté míře odvíjí i současná podoba volna při péči o dítě a s tím související dávky, jejichž nastavení je, jak vyplývá z předchozího, mnohdy dosti odlišné.

5.3.1.7. Výsledky vlastního kvalitativního výzkumu

Nyní se zaměříme na informace získané prostřednictvím malého kvalitativního výzkumu. Jednalo se o dotazníkové šetření, v rámci něhož byli respondenty rodiče na rodičovské dovolené v České republice. Jelikož se jednalo o kvalitativní výzkum s otevřenými otázkami za účelem dozvědět se více o námi vymezené problematice, nelze jeho výsledky zobecňovat na celou populaci. Spíše se jedná o potvrzení již uvedeného v praxi a o odhalení dalších úhlů pohledu na danou oblast.

Jak již bylo uvedeno v kapitole 2, dotazníkové šetření zkoumalo námi vytyčené oblasti související se situací rodičů na rodičovské dovolené. v rámci této kapitoly se tedy budeme zabývat ekonomickou situací těchto rodičů a zároveň celé jejich rodiny. Formulace dvou otázek v dotazníku mapujících tuto tematiku zněla: „Jak vnímáte

ekonomickou situaci/podmínky rodiče na rodičovské dovolené ze svého pohledu?"; „Jaká je ekonomická situace rodiny, kdy je jeden z rodičů na rodičovské dovolené?“

Co se týče první otázky dotazující na situaci rodiče na rodičovské dovolené, většina respondentů se veskrze shoduje na skutečnosti, že jsou závislí na příjmu partnera, jeden z nich dokonce poznamenává, že na pomoci rodičů. Jiná respondentka naopak uvádí, že díky jejímu a manželově podnikání vnímá svoji situaci jako uspokojivou, nicméně u svých známých, kteří jsou také rodiči, pozoruje odlišnou situaci. k finanční pomoci ze strany státu, tedy především rodičovskému příspěvku, řada respondentů poznamenává, že jeho výše je zdaleka nedostačující (stěží pokryje náklady na zabezpečení dítěte, hypotéku už vůbec ne). Jeden z respondentů uvádí, že by pro něj samozřejmě bylo příjemnější být zaměstnaný a obohacovat rodinný rozpočet, z čehož tedy vyplývá, že pobírání rodičovského příspěvku za obohacení rodinného rozpočtu nepovažuje. za zvláště nedostačující považuje tuto dávku respondentka, jež je matkou dvojčat. Vnímá jako nespravedlivé, že výše příspěvku, který pobírá, respektive jeho koncipování a nastavení v České republice, tuto skutečnost nijak nezohledňuje. Situace je obdobná, i pokud má rodič více nestejně starých dětí, jak poznamenává jiná respondentka. Rodičovský příspěvek se váže pouze k nejmladšímu dítěti, jak informuje internetový portál MPSV [www.mpsv.cz], posloužit by však měl k úhradě nákladů pro více dětí. Někteří respondenti uvádí, že situace se ještě ztěžuje, pokud např. děti trpí některými vrozenými nemocemi (intolerancí laktózy, atopickým exémem apod.). Jedna respondentka vidí jako problém finanční nákladnost zdravé a kvalitní stravy (Bio výrobků), které tak rodič na rodičovské dovolené svým dětem často nemůže dopřát. Jiná respondentka se pozastavuje nad neexistencí slev v MHD pro rodiče na rodičovské dovolené (dáno do souvislosti s možnostmi pro důchodce).

Z uvedeného tedy v řadě případů vyplývá a dvě respondentky to ve svých odpovědích přímo uvádějí, že se musí (ony i celá jejich rodina) uskromnit, větší měrou plánovat a počítat výdaje. Z odpovědí řady respondentů plyne, že svoji ekonomickou situaci vnímají jako ne moc příznivou, někteří to přímo poznamenávají, u jednoho z nich se v rámci hodnocení vlastní situace dokonce objevuje slovo „negativní“. Tři respondentky naopak uvádí, že jsou spokojené (jedna z nich spolu s manželem podniká, jak již bylo výše uvedeno).

Co se týče otázky ohledně ekonomické situace rodiny, kde je jeden z rodičů na rodičovské dovolené, naprostá většina respondentů odpovídá, že situace je obtížnější, horší, nic moc, občas napjatá, rodina se musí uskromnit, více plánovat a počítat výdaje. Jako velký problém je vnímáno splácení hypotéky (uvedeno čtyřikrát), jedna respondentka

uvádí potíže s vybavením domácnosti. Tito respondenti se nicméně veskrze shodnou na skutečnosti, že situace není nezvladatelná, dá se vyžít, není na škodu se umět uskromnit apod. Jedna respondentka vnímá situaci jako obdobnou té, kdy žena pracuje na zkrácený úvazek v průměrně placené profesi. Často je však poznamenáno, stejně jako u předchozí otázky, že je v případě rodiny s rodičem na rodičovské dovolené velmi důležitý příjem jeho partnera. v souvislosti s tím se jedna respondentka zamýšlí nad skutečností, že v tomto případě jsou znevýhodněny rodiny žijící v lokalitách s nepříliš příznivými podmínkami pro pracovní uplatnění. Dvě respondentky v rámci svých odpovědí na otázku ohledně ekonomické situace rodiny, kde je jeden z rodičů na rodičovské dovolené, uvádí, že situace jejich rodiny je dobrá.

Lze tedy konstatovat, že respondenti vnímají svoji situaci i situaci své rodiny veskrze jako obtížnější, nicméně zvladatelnou. Poukázali na nedostatečnou výši rodičovského příspěvku a potřebnost partnerova příjmu z výdělečné činnosti, a odhalili řadu konkrétních problémů souvisejících s vyšší ekonomickou náročností kladenou na rodinu pečující o děti, kdy je jeden z rodičů na rodičovské dovolené, ať již se jedná o neexistenci různých slev či výhod pro tyto osoby, finanční náročnost pořízení zdravé a kvalitní stravy i zabezpečení dítěte trpícího určitou vrozenou nemocí. Důležitou roli pro ekonomickou situaci rodiny hraje rovněž lokalita, ve které rodina bydlí, potažmo pracovní podmínky pro výdělečně činného rodiče.

5.3.1.8. Shrnutí

Shrňme tedy výše uvedené skutečnosti. Veskrze z nich vyplývá, že rodiny s malými dětmi, z nichž je jeden z rodičů na rodičovské dovolené a schází mu tedy příjem z výdělečné činnosti, se nachází v méně příznivé situaci než rodiny s dětmi, kde oba rodiče pracují. Rodičovský příspěvek nedokáže pokrýt potřeby rodiny a je tedy obvykle nutností co možná největšího pracovního uplatnění druhého rodiče. Pokud je rodič samoživitel, je situace rodiny zvláště obtížná. na druhou stranu jsou podmínky čerpání rodičovského příspěvku nastaveny vcelku optimálním způsobem. Rodič si může během jeho pobírání neomezeně přivydělávat, pokud je zajištěna péče o dítě. I zde je řada možností, jak ji zajistit při co nejmenším omezení.

Pojďme se nyní zaměřit právě na služby péče o děti pro rodiče, kteří se péči o své děti věnují celodenně a soustavně, nicméně během vyřizování určitých záležitostí, jako např. návštěva lékaře, úřadu apod., potřebují zajistit krátkodobou péči o své děti.

5.3.2. Služby péče o děti

Jak již bylo výše zmíněno, rodič neztrácí nárok na pobírání rodičovského příspěvku i v případě, že pro své dítě zajistí celodenní péči nerodičovskou osobou. Pokud se jedná o institucionální zařízení péče o děti, je zde podmínka, že dítě mladší tří let může trávit v jeslích nebo jiném zařízení pro děti předškolního věku maximálně 5 kalendářních dní v kalendářním měsíci a dítě nad 3 roky věku v mateřské škole nebo jiném obdobném zařízení nejvýše 4 hodiny denně. v ostatních případech je péče nerodičovskou osobou neomezená. Uvedme si nejprve, kterých služeb lze využít.

5.3.2.1. Současné služby péče o děti v České republice

V současné době existuje v České republice několik následujících typů služeb péče o děti:

- institucionální zařízení péče o děti (jesle, mateřské školy);
- individuální péče o děti provozovaná na základě živností péče o děti (vázaná živnost „Péče o děti do tří let věku v denním režimu“ a volné živnosti „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“ a „Mimoškolní výchova a vzdělávání, pořádání kurzů, školení, včetně lektorské činnosti“);
- zajištění péče o děti ze strany zaměstnavatele (podnikové jesle a firemní školky);
- péče o děti příležitostného krátkodobého charakteru (dětské koutky),
- hlídání dětí v mateřských, rodičovských centrech a dalších zařízeních tohoto typu.

[MPSV III. 2007]

Institucionální zařízení péče o děti

Interní materiál MPSV uvádí, že mezi tato zařízení jsou řazena zdravotnická zařízení typu jesle a dále pak mateřské školy veřejné i soukromé. Po roce 1989 došlo k výraznému poklesu porodnosti, v jehož důsledku byla zrušena řada míst v zařízeních péče o děti. Snížený zájem o využití těchto služeb dále souvisel se zavedením možnosti pobírat rodičovský příspěvek do čtyř let věku dítěte v polovině 90. let. Rapidní pokles zejména počtu jeslí měl na svědomí i negativní postoj k zařízením kolektivní péče, která jsou považována za nevhodná k zajištění péče o děti od nejtítlejšího věku. [MPSV III. 2007]

Dle již zmiňované studie Kuchařové a Svobodové týkající se zařízení péče o předškolní děti je nedostatečná zejména nabídka dostupných služeb péče o děti do tří let věku, kterou v ČR zajišťují převážně zdravotnická zařízení – jesle (Počet jeslí klesl od počátku 90. let z 1043 na 44 zařízení). Kuchařová se

Svobodovou přitom konstatují, že nabídka těchto služeb neodpovídá poptávce ze strany rodičů, o čemž svědčí i fakt, že mateřské školy navštěvuje více než 25% dětí mladších tří let, jak již bylo výše uvedeno [Kuchařová - Svobodová 2006]. Rychlá šetření Ústavu pro informace ve vzdělávání navíc naznačují, že poptávka stále roste [ÚIV 2008].

Studie Kuchařové a Svobodové dále uvádí, že služby péče o děti starší tří let (zpravidla do 6 let) zajišťují převážně mateřské školy. Ačkoli je síť mateřských škol (dále jen MŠ) v ČR poměrně hustá, od roku 2001/02 přesahuje podíl dětí navštěvujících MŠ na populaci dětí ve věku 3 – 5 let 100 %. Ve školním roce 2004/05 bylo dle studie evidováno 6 128 žádostí o umístění dítěte v MŠ, kterým nebylo vyhověno pro nedostatek míst, tedy 1,7 % dětí ze všech dětí ve věku 3 – 6 let. Ve školním roce 2006/07 bylo zamítnuto 9 570 žádostí o nástup dítěte do mateřské školy. [Kuchařová - Svobodová 2006]

Individuální péče o děti provozovaná na základě živností péče o děti

Internetový portál ministerstva práce a sociálních věcí uvádí, že v České republice lze v současnosti provozovat péči o děti na základě zákona č. 130/2008 Sb., kterým se mění živnostenský zákon, v rámci tří živností, přičemž do tří let věku dítěte se jedná o vázanou živnost, nad 3 roky věku o živnosti volné. Vázaná živnost nese název „Péče o děti do tří let věku v denním režimu“ a je vymezena v Příloze č. 2 výše jmenovaného zákona. v příloze č. 5 je stanoven okruh osob majících odbornou způsobilost pro výkon této vázané živnosti. Volnými živnostmi, prostřednictvím kterých lze provozovat služby péče o děti, jsou „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“ (živnost č. 122 vymezená v Příloze č. 4 výše uvedeného zákona) a „Mimoškolní výchova a vzdělávání, pořádání kurzů, školení, včetně lektorské činnosti“ (živnost č. 72 vymezená v Příloze č. 4 výše uvedeného zákona). [www.mpsv.cz; zákon č. 130/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony]

Na internetovém portálu nakladatelství Sagit nalezneme znění výše uvedeného zákona č. 130/2008 Sb. Lze zde vyčíst, že zákon obsahuje revizi kvalifikačních podmínek vázané živnosti péče o děti⁹. Všechny tři živnosti péče o děti mají

⁹ <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?cd=76&typ=r&zdroj=sb08130>

nicméně stále velmi přísné provozní (hygienické a prostorové podmínky), které činí tyto služby pro většinou českých rodičů finančně nedostupnými. Vláda připravuje nový zákon na podporu sladění pracovního a rodinného života s názvem Soubor prorodinných opatření-prorodinný balíček, který by měl mimo jiné revidovat i provozní podmínky živností péče o děti. Zákon rovněž ustaví nový typ individuální služby péče o děti zvaný miniškolka, jež bude moci být provozována na nekomerčním základě zaměstnavateli, územními samosprávnými celky, nestátními neziskovými organizacemi apod. Předpokládá se, že výše zmíněný zákon vejde v účinnost od 1.1. 2010 (více o Prorodinném balíčku v kapitole 4.3.2.3). [MPSV II. 2008]

Zajištění péče o děti ze strany zaměstnavatele

Hlídaní dětí na pracovišti se v České republice vyskytuje zatím ojediněle. Dle výzkumu Naše společnost realizovaného Centrem pro výzkum veřejného mínění fungovalo v roce 2004 zhruba na 2 % českých pracovištích, v 8 % případů bylo možné jej zavést, v 83% zavedení tohoto opatření nepřipadalo dle vyjádření zaměstnavatelů v úvahu¹⁰. Jak již bylo výše uvedeno, vláda připravuje nový zákon k lepšímu sladění pracovního a rodinného života. Prostřednictvím něj chystá podporu pro zaměstnavatele, kteří se rozhodnou poskytovat služby péče o děti pro děti svých zaměstnanců. Tato podpora spočívá v přípravě nových typů služeb, jež budou moci zaměstnavatelé na svých pracovištích zřídit či si je nechat poskytovat od třetího subjektu. Mimoto usiluje vláda o zavedení daňového zvýhodnění pro zaměstnavatele v případě zřízení či zajištění těchto služeb. Zaměstnavatelé by si tak mohli zřízení či zajištění služby péče o děti pro své zaměstnance odečíst jako náklad od základu daně (v současné době lze odečíst od základu daně pouze zřízení a provoz firemní školky, tedy mateřské školy zřízené firmou dle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů). [MPSV II. 2008; zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů]

---

¹⁰ Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-03;
[http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100036s_horakova-prace.pdf]

Péče o děti příležitostného krátkodobého charakteru

S péčí o děti se lze rovněž setkat prostřednictvím fungování tzv. dětských koutů. Dle ministerstva práce a sociálních věcí se jedná o poskytování krátkodobého příležitostného hlídání dětí, jehož průběh nesmí mít charakter podoby některé z existujících typů služeb péče o děti v České republice (viz výše). [MPSV III. 2008]

Péče o děti v zařízeních poskytujících služby prevence sociálního vyloučení rodičů s malými dětmi

Interní materiál ministerstva práce a sociálních věcí uvádí, že mateřská, rodičovská centra a další zařízení tohoto typu poskytují především služby prevence sociální izolace rodičů s dětmi na mateřské a rodičovské dovolené a hlídání dětí je v současnosti pouze doplňkovou činností těchto zařízení. v materiálu se nicméně dále uvádí, že se zvažuje možnost využít jejich potenciálu, ať již vzhledem k prostorovým podmínkám uzpůsobeným pro děti, nebo vzhledem k rodičům, kteří sem chodí se svými dětmi a péčí o jiné děti navíc by si mohli přivydělat. [MPSV III. 2007]

5.3.2.2. Dostupnost služeb péče o děti pro rodiče na rodičovské dovolené

Studie výzkumného ústavu práce a sociálních věcí ze závěru roku 2008, jejímž hlavním řešitelem byla Věra Kuchařová, nese název „Zmapování dostupnosti a podmínek pobytu dětí v jeslích, mateřských školách, školních družinách a obdobných zařízeních a jiných neinstitucionálních forem péče o děti v ČR včetně identifikace překážek jejich využívání s návrhy možných opatření k jejich rozvoji“ a mimo jiné se zabývá rovněž dostupností těchto služeb při zachování nároku na pobírání rodičovského příspěvku (tedy v případě institucionálních zařízení péče o děti). Rodiče na rodičovské dovolené mají možnost tyto služby omezeným způsobem využívat. Nyní je však třeba zodpovědět otázku, zda mají stejné možnosti využít těchto služeb jako rodiče pracující, nebo zda jsou děti rodičů participujících na trhu práce při přijímání do těchto institucionálních zařízení upřednostněny.

Nejprve se zastavme u zdravotnických zařízení typu jesle. Výsledky studie Kuchařové a jejích kolegyně pocházejí z empirického šetření, do kterého se zapojilo 21 jeslí, tedy 47 % ze všech těchto zařízení v České republice v současné době existujících. Ve dvanácti z těchto zařízení převažuje počet dětí, které do jeslí docházejí na maximálně 5

dní v měsíci za účelem zachování nároku na pobírání rodičovského příspěvku ze strany jejich rodiče, na základě čehož lze usuzovat, že řada rodičů využívá jesle jen jako jakési pomocné zařízení. Všechna jeselská zařízení kromě čtyř mají, na základě výsledků výzkumu uvedených ve studii, vytyčena určitá kritéria, kterými se při přijímání dětí řídí, neboť téměř nikdy není možno kladně vyřídit všechny žádosti. v osmi z těchto zařízení je jedním z kritérií přijetí délka docházky, na kterou se dítě do jeslí hlásí. v případě neuspokojení žádosti o krátkodobou docházku se většinou jedná o dočasné odmítnutí, závislé na aktuální naplněnosti jeslí. Děti s krátkodobou (příležitostnou) docházkou dle studie obvykle doplňují kapacitu jeslí, pokud není naplněna dětmi s docházkou stálou. Často si rodiče, kteří chtějí využít krátkodobé docházky svých dětí v jeslích, musí volné místo předem zarezervovat, k čemuž dochází zejména koncem měsíce (rodiče chtějí nárok na tyto služby za každou cenu využít). Krátkodobý pobyt dětí v jeslích (tj námi probíraných maximálně pět dní v měsíci) je v poslední době, dle výsledků uváděných ve studii Kuchařové, stále více využíván v souvislosti se zavedením třírychlostního čerpání rodičovského příspěvku. Rodiče mají rovněž větší zájem o přivýdělký během rodičovské dovolené bez ztráty nároku na čerpání rodičovského příspěvku a během nich chtějí využít pro své děti služby jeselských zařízení. na základě výsledků empirického šetření v nadpoloviční většině dotázaných zařízení přesahuje počet dětí s krátkodobou docházkou počet dětí s docházkou stálou, což dle Kuchařové významným způsobem souvisí se zachováním nároku na pobírání rodičovského příspěvku. [Kuchařová a kol. 2008]

V rámci empirického šetření byli představitelé jeselských zařízení dotázáni na pozitiva a negativa související s krátkodobou docházkou dětí do jeslí (tj. na nejvýše pět dní v měsíci). Dle výsledků šetření uvedených ve studii je kladně vnímána skutečnost, že dítě si touto cestou pozvolně a nenásilně zvyká na život v kolektivu a zároveň je rodiči umožněn přivýdělek obohacující jeho rodinný rozpočet a znamenající zároveň udržování kontaktu rodiče se zaměstnáním, dále pak příležitost pro vyřízení potřebných záležitostí rodiče. Záporně je naopak vnímán zejména stres a psychická zátěž, které malé dítě nepravidelnou adaptací na nové osoby a prostředí často zažívá. Negativně může působit i časový odstup mezi jednotlivými návštěvami jeslí a dále pak odlišné výchovné působení na děti. [Kuchařová a kol. 2008]

Co se týče mateřských škol, zapojilo se do empirického šetření, jehož výsledky jsou uvedeny ve studii Kuchařové a jejích kolegyně, 26 % z oslovených zařízení (oslovených bylo 2 497). Stejně jako jeselská zařízení, i mateřské školy jsou dle výsledků uvedených ve studii nuceny zavádět kritéria pro přijetí dětí, vzhledem k nabídce převyšující poptávku (37

% mateřských škol muselo začátkem školního roku 2007/2008 odmítnout alespoň jednu žádost o přijetí dítěte k docházce). Jedním z kritérií je zde opět délka docházky. Co se týče zachování nároku na čerpání rodičovského příspěvku, platí zde podmínka, že dítě smí navštěvovat institucionální zařízení péče o děti na nejvýše čtyři hodiny denně nebo 5 dní v měsíci. Kuchařová usuzuje, že rodiče chtějí možnosti umístění dítěte do takového zařízení bez ztráty nároku na pobírání rodičovského příspěvku využít, neboť dle vyjádření jednotlivých zařízení vzrostl zájem o tuto zkrácenou docházku poté, co bylo toto opatření pro rodiče na rodičovské dovolené zavedeno. [Kuchařová a kol. 2008]

Co se týče docházky na čtyři hodiny denně, dle výsledků empirického šetření uvedených ve studii Kuchařové představují děti s touto formou zkrácené docházky v průměru dvanáctiprocentní podíl ze všech dětí, které mateřské školy navštěvují. V obcích do 2 000 obyvatel jsou děti na tuto zkrácenou docházku přijímány statisticky významně častěji, ve městech nad 10 000 obyvatel naopak podstatně méně často. 11 % dotázaných mateřských škol tyto děti nepřijímá vůbec. Zařízení, která takovéto děti přijímá, se potýká s následujícími problémy uvedenými v Tabulce č. 13:

Tabulka č. 13: Problém, který MŠ přineslo zavedení možnosti umístit dítě v MŠ na 4 hod. denně při současném pobírání RP (v %)

V oblasti:	1 = závažný problém	2	3	4	5 = žádný problém	průměr *
financování	49,1	13,7	11,4	6,2	19,7	2,3
administrativy	10,7	11,3	21,9	18,1	38,0	3,6
organizace programu pro děti	10,8	9,4	20,5	12,7	46,6	3,8

Pozn.: Zahrnuje pouze MŠ, které děti na 4 hodiny denně přijímají. * průměr na škále 1 = závažný problém – 5 = žádný problém

[Kuchařová a kol. 2008; str. 90]

Za pozitivní je v souvislosti s tímto dle výsledků šetření považováno postupné zvykání dětí na nové osoby, prostředí a režim, s následným postupným přechodem na celodenní docházku. Rovněž se jedná o další přísun financí v případě, že děti s celodenní docházkou kapacitu mateřské školy nenaplní. Tyto klady jsou nicméně zmiňovány pouze v 15 % všech dotázaných zařízení. [Kuchařová a kol. 2008]

Co se týče pětidenní docházky v měsíci, studie Kuchařové uvádí, že se jedná o 24 % ze všech dotázaných zařízení, které děti s tímto typem zkrácené docházky nepřijímají vůbec. Rovněž jsou zde patrné rozdíly v závislosti na počtu obyvatel obcí, kdy v obcích do 500 obyvatel nepřijímá děti na 5 dní v měsíci výrazně menší počet mateřských škol (6 %) oproti obcím nad 50 000 obyvatel, kde se jedná o 45 % ze všech zařízení. Děti docházející

do mateřských škol na takto zkrácenou dobu představují dle studie šestiprocentní podíl všech dětí navštěvujících tato zařízení. V rámci empirického šetření je respondenty konstatováno, že umožnění takovéto zkrácené docházky je pro rodiče přínosem, pro dítě a pro zařízení však nikoli. u dítěte se jedná především o ohrožení jeho psychiky z důvodu obtížného zvykání na nový kolektiv a prostředí v tak krátkém čase. pro mateřskou školu znamená tento typ zkrácené docházky dle výsledků šetření finanční zátěž a narušení organizace programu a denního režimu. [Kuchařová a kol. 2008]

5.3.2.3. Přípravovaná opatření v oblasti služeb péče o děti

Zaměříme se nyní na již zmiňovaný materiál Soubor prorodinných opatření-prorodinný balíček, který vypracovalo ministerstvo práce a sociálních věcí, a přibližme si chystaná opatření, která obsahuje, neboť většina z nich se určitým způsobem dotýká právě služeb péče o děti. Materiál je tematicky členěn do tří hlavních okruhů:

- sladění pracovního a rodinného života;
- aktivní otcovství;
- náhradní péče o děti rodinného typu.

Služby péče o děti jsou soustředěny do prvního tematického okruhu. Jedná se jak o zavedení nových typů služeb, tak o podporu stávajících prostřednictvím usnadnění podmínek pro jejich zřízení a fungování. Ministerstvo práce a sociálních věcí navrhuje zavedení dvou nových služeb péče o děti individuálního charakteru, kterými jsou:

- institut vzájemné rodičovské výpomoci;
- služba péče o děti poskytovaná na nekomerčním základě – institut miniškolky.

[MPSV II. 2008]

Než budou obě služby představeny, je vhodné zmínit v této souvislosti koncept nejlepšího zájmu dítěte. v rámci tohoto konceptu je upřednostňována péče individuálního charakteru za účelem zachování modelu podobného sourozenecké skupině. Proto mají i nové služby, tedy vzájemná rodičovská výpomoc a miniškolka individuální charakter. Rovněž pak podpora služeb péče o děti v oblasti živnostenského podnikání se týká pouze péče o nejvýše čtyři děti, jak bude uvedeno dále.

Zároveň je na tomto místě vhodné zmínit, že takovéto pojetí rozvoje služeb péče o děti není jednotné ve všech členských státech Evropské unie. Naopak jeho cílem není dosažení tzv. Barcelonských cílů v oblasti služeb péče o děti, nicméně rozšíření spektra služeb péče o děti o inovativní typy individuálního charakteru, které budou brát na zřetel nejlepší zájem dítěte. v této souvislosti se Česká republika odvolává na kompetenci

jednotlivých států Evropské unie v oblasti zavádění opatření na podporu rodiny namísto dosahování společných Barcelonských cílů.

Nyní se již konkrétněji zaměříme na připravované typy služeb v České republice.

institut vzájemné rodičovské výpomoci

Jedná se o typ služby, která umožňuje osobě poskytovat péči o nejvýše 4 děti, a sice v její domácnosti a za limitovanou úplatu. Podmínkou je, že alespoň jedno ze čtyř dětí musí být vlastní a toto vlastní dítě nesmí být starší sedmi let. Limitovaná úplata znamená 5000 Kč za jedno svěřené dítě za měsíc. Pokud poskytovatel služby danou hranici příjmu dodrží, znamená pro něj tato skutečnost osvobození od placení daně z příjmů fyzických osob, dále pak je pro něj zrušena povinnost odvádět z příjmu z této činnosti pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Rovněž tak nebude z příjmu z této činnosti placeno pojistné na veřejné zdravotní pojištění. Celkový čistý příjem poskytovatele této služby je tedy vyčíslen na maximálně 15 000 Kč měsíčně. Obrovskou výhodou je pro poskytovatele skutečnost, že při výkonu této služby neztrácí nárok na pobírání rodičovského příspěvku. Poskytovatelé vzájemné rodičovské výpomoci budou v případě splnění minimálních nutných podmínek zapsáni do evidence poskytovatelů vzájemné rodičovské výpomoci na obci dle místa trvalého pobytu poskytovatele. Vzájemná rodičovská výpomoc je v podstatě legalizací služby, která v České republice již řadu let funguje ve sféře šedé ekonomiky. Současná vláda se rozhodla tento typ služby podpořit, vyzdvihnout na oficiální úroveň a přidělit jí základní pravidla. [MPSV II. 2008]

institut miniškolky

Služba péče o děti zvaná miniškolka je dalším typem služby individuálního charakteru. Jedná se však spíše o služby pro zaměstnané rodiče, neboť využití tohoto typu služby se předpokládá zejména ze strany zaměstnavatele na pracovišti rodiče. Dále pak se mezi zřizovatele či poskytovatele této služby řadí územní samosprávné celky, tedy kraje a obce, a nestátní neziskové organizace. Službu péče o děti zvanou miniškolka lze provozovat pouze na nekomerčním základě, tedy nikoli za účelem dosažení zisku. Je určena pro maximálně 4 děti ve věku od 6 měsíců do 7 let, přičemž tento počet zahrnuje i vlastní děti pečovatelky do 7 let věku. Platí tedy čtyři děti a jedna pečující osoba na jednu miniškolku, nicméně takovýchto miniškolek lze zřídit v rámci jednoho místa více. v rámci poskytování této služby péče o děti se

nejedná o pouhé „hlídání“ dětí, jsou nastaveny určité podmínky za účelem dosažení odpovídající kvality služby. Péče se tedy soustřeďuje na celkový rozvoj dítěte a bere přitom v potaz jeho věk a individuální specifika. Služba péče o děti zvaná miniškolka nepodléhá hygienické vyhlášce (vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, ve znění pozdějších předpisů), neboli hygienickým a prostorovým požadavkům v ní obsažených, které se vztahují na provozovny pro výchovu a vzdělávání. Náklady na zřízení a zároveň i na provoz miniškolky jsou hrazeny zřizovatelem z jeho prostředků. Příspěvky na úhradu nákladů souvisejících s provozem miniškolky ze strany rodičů podléhají dohodě se zřizovatelem. [MPSV II. 2008; vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, ve znění pozdějších předpisů]

podpora služeb péče o děti v oblasti živnostenského podnikání

Jak již bylo výše uvedeno, služby péče o děti lze provozovat mimo jiné na základě živnostenského zákona prostřednictvím jedné ze tří živností péče o děti. Podmínky pro jejich zřízení a provoz jsou nicméně, i přes již uzákoněnou revizi kvalifikačních požadavků, stále velmi obtížně dosažitelné.

V souvislosti s tímto si „Prorodinný balíček“ klade za cíl rozšířit nabídku služeb péče o děti, které jsou provozovány v režimu živnostenského zákona, prostřednictvím další revize podmínek pro jejich provoz. Tentokrát se nicméně jedná o zjednodušení hygienických a prostorových požadavků na provozovny, ve kterých je péče poskytována, což se (na rozdíl od kvalifikačních požadavků) dotkne i volné živnosti „Mimoškolní výchova a vzdělávání, pořádání kurzů, školení, včetně lektorské činnosti“. Zároveň dochází i k doplnění kvalifikačních požadavků u živnosti vázané „Péče o dítě do tří let věku v denním režimu“ o možnost rekvalifikace, což rovněž napomáhá usnadnění možnosti pro její výkon, například pro ženy v předdůchodovém věku (často s vlastní rodičovskou zkušeností), vyšší měrou ohrožené nezaměstnaností. Jelikož se však znovu jedná o podporu služeb péče o děti individuálního charakteru, týká se výše uvedená revize hygienických a prostorových požadavků a rovněž rozšíření kvalifikačních požadavků pouze péče o maximálně čtyři děti současně včetně dětí vlastních. [MPSV II. 2008]

Pro úplnost je třeba zmínit zbylá opatření, které Prorodinný balíček obsahuje, nicméně se již netýkají rodičovské dovolené. V oblasti sladění pracovního a rodinného života se dále jedná o

- daňové výhody pro zaměstnavatele, kteří poskytují nebo zajišťují svým zaměstnancům péči o děti (v současnosti lze takto učinit pouze v případě zřízení firemní školky v režimu zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání);
- slevy na pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

V oblasti podpory aktivního otcovství je navržena otcovská dávka hrazená z nemocenského pojištění (70 % denního vyměřovacího základu), tzv. otcovské, a související volno trvající 5 pracovních dní. Jedná se o opatření umožňující muži pečovat společně s matkou o novorozené dítě, je tedy možné využít ho nejpozději do uplynutí šesti týdnů věku dítěte. Posledním z opatření je podpora v oblasti náhradní rodinné péče, konkrétně úprava způsobu financování pěstounské péče, která je vykonávána v zařízeních pro výkon pěstounské péče. [MPSV II. 2008]

V souvislosti s výše uvedeným, tedy s opatřeními v rámci materiálu „Soubor prorodinných opatření-prorodinný balíček“ je třeba zdůraznit zejména institut vzájemné rodičovské výpomoci. Její provozování je vhodné zvláště pro rodiče na rodičovské dovolené, kteří si prostřednictvím jejího výkonu mohou bez ztráty nároku na rodičovský příspěvek přivydělat a zlepšit tak ekonomickou situaci své rodiny. Navíc se jedná o službu péče o děti individuálního charakteru, zůstává zde tedy zachován prorodinný model. Mimoto se předpokládá, že služba bude využívána především známými a přáteli, o dítě tedy nebude pečováno v cizím prostředí.

5.3.2.4. Výsledky vlastního kvalitativního výzkumu

Kvalitativní výzkum o situaci rodičů na rodičovské dovolené v České republice dotazoval respondenty rovněž na oblast služeb péče o děti. Otázka týkající se této problematiky zněla „Jakou máte zkušenost s možností využití služeb péče o děti (krátkodobého charakteru) v případě, že si potřebujete vyřídit určité záležitosti na úřadě, navštívit lékaře apod.“ v úvodu je třeba opět poznamenat, že se nejedná o reprezentativní šetření a analyzované odpovědi, potažmo výsledky z nich plynoucí, nelze vztáhnout na

celou cílovou populaci. Snahou je pouze dozvědět se více o námi zkoumané problematice v oblasti služeb péče o děti.

Co se tedy týče zajištění péče o dítě/děti v případě, že pečující rodič vyřizuje určité záležitosti, uvedla naprostá většina respondentů, že tuto úlohu zajistí rodinní příslušníci (nejčastěji babička a partner), přátelé a známí nebo rodič bere dítě/děti s sebou. (Zde je možno odkázat na koncept sdílení rodičovských rolí, kdy pracující rodič zajišťuje v potřebných chvílích péči o dítě/děti. Rovněž pak je možno zmínit koncept aktivního otcovství, neboť partner je v případě zajištění krátkodobé péče o děti uváděn nejčastěji.) Zajištění péče o děti ze strany rodinných příslušníků je nicméně pro jednu respondentku obtížné, vzhledem k časové vzdálenosti jejich bydliště. Jiná respondentka se zmiňuje o možnosti péče o děti z okolí jejího bydliště, jež za dostupnou cenu poskytují rodiče na rodičovské dovolené, kteří pečují o svěřené dítě spolu se svými. Zde lze zřetelně pozorovat realizaci dosud neuzákoněného institutu vzájemné rodičovské výpomoci, která je navrhována právě k tomuto účelu. Nikdo z respondentů neuvedl, že by měl zkušenosti se službami péče o děti. Někteří poukazují na jejich finanční náročnost, jedna respondentka postrádá profesionální zázemí, jiná shledává tuto formu péče pro malé dítě jako zbytečně stresující. Využívána není ani možnost umístění dítěte do institucionálního zařízení péče o děti na omezenou dobu při zachování nároku na pobírání rodičovského příspěvku.

Lze tedy konstatovat, že respondenti, kteří byli v rámci kvalitativního výzkumu dotazováni, nemají zkušenosti s využíváním služeb péče o děti (krátkodobého charakteru), neboť mají obvykle možnost svěřit děti do péče rodinných příslušníků či známých, jindy vyřizují záležitosti společně s nimi. Služby péče o děti nerodičovskou osobou určené ke krátkodobému hlídání řada z nich vnímá jako finančně náročné. Zároveň si lze všimnout odkazu na službu podobnou připravované vzájemné rodičovské výpomoci.

5.3.2.5. Shrnutí

V rámci kapitoly týkající se služeb péče o děti lze tedy na základě výše uvedeného shrnout, že Česká republika nemá doposud příliš rozvinutou škálu možností variabilních forem péče o děti. Co se týče institucionálních forem péče o děti, jsou znevýhodněni rodiče, kteří žádají péči krátkodobého charakteru, tj. 5 dní v měsíci či 4 hodiny denně, zejména za účelem vyřízení určitých záležitostí.

Současná česká vláda usiluje o rozšíření spektra služeb péče o děti a vedle již existujících, které jsou převážně kolektivního charakteru, přichází s novými, založenými na individuálním přístupu. Individuálním službám péče o děti, které v současnosti existují,

připravuje revizi podmínek pro jejich poskytování za účelem zvýšení jejich finanční dostupnosti. Rodiče na rodičovské dovolené celodenně soustavně pečující o dítě/děti toto obohacení spektra služeb péče o děti a jejich snazší finanční přístupnost jistě uvítají. Respondenti dotazníkového šetření současné služby péče o děti nevyužívají.

5.3.3. Služby prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi

V rámci této kapitoly se zaměříme na služby, které poskytují organizace, jako jsou mateřská a otcovská centra, rodičovská centra, rodinná centra a další nestátní neziskové organizace tohoto typu věnující se podpoře rodiny. Jedná se o služby, jejichž smyslem je předcházet (hrozící) sociální izolaci rodičů s malými dětmi, do které se mohou dostat prostřednictvím celodenní soustavné péče o děti a domácnost.

5.3.3.1. Mateřská centra a podobné organizace tohoto typu

K představení této tematiky použijeme práce Rut Kolínské, prezidentky Sítě mateřských center v ČR (organizace sdružující česká mateřská centra), s názvem „Mateřská centra“. Tato autorka v úvodu práce konstatuje, že rodič svým nástupem do role pečovatele o své dítě obvykle vystupuje z doposud existujícího pracovního poměru. Dostává se tak do situace, kdy je ponechán sám sobě ve všednodenním životě s malým/i dítětem/děti. Je třeba, aby si v novém prostředí a ve změněných podmínkách vybudoval nové kontakty, přátelství, sousedské vztahy, což pro něj může být velmi obtížné. Mimoto klesne přerušením výdělečné činnosti tohoto rodiče úroveň rodinného rozpočtu, což se rodič na rodičovské dovolené často snaží alespoň částečně kompenzovat přivyděláváním. Takovouto možnost jim přináší dle Kolínské i návštěvy mateřského centra (či podobné organizace), kde mohou využít své schopnosti a zkušenosti k přivýdělku. Zároveň mu nic nebrání vzít s sebou své děti a dostane se do kolektivu ostatních rodičů, se kterými může sdílet své každodenní zkušenosti. [Kolínská 1995]

Jak lze tedy charakterizovat tyto nestátní neziskové subjekty? Internetový portál Síť mateřských center uvádí, že mateřská centra jsou organizace, jež „[...] zřizují zpravidla matky na mateřské dovolené, které se zároveň podílejí na jejich samosprávě a zajišťují programy, umožňují matkám s malými dětmi vyjít z izolace, kam se celodenní péčí o dítě dostávají. Mateřská centra jsou založena na principu rodinné svépomoci a vzájemné službě, poskytují společenství, solidaritu a otevřenost všem generacím. [...] nabízí pomoc svépomocí, vzájemné naslouchání, výměnu zkušeností a laické poradenství.“¹¹ Internetový

---

¹¹ <http://www.materska-centra.cz/sit-mc-v-cr/co-jsou-mc/>

portál dále uvádí, že co se týče role mateřských center ve společnosti, mají obrovský přínos zejména pro rodiče s malými dětmi. Ti jsou zde podporováni v udržení své profesní orientace a v posilování svého sebevědomí. Naleznou zde nové přátele (mimo jiné díky neformálnímu charakteru těchto organizací). Rovněž jejich děti se zde dostávají do přirozeného společenství vrstevníků a svého rodiče mohou vidět v jiné roli a jiném prostředí, než je domácnost. Rodiny se zde učí, jak trávit volný čas, čímž výraznou měrou přispívají k prevenci kriminality. Internetový portál rovněž uvádí, že mateřská centra přispívají k předcházení konfliktním situacím, neboť pomáhají při včasné identifikaci problémů vznikajících v rodinách a následnému hledání řešení. Přínos těchto organizací je rovněž patrný v jejich pozitivnímu přístupu k „odlišným“ jedincům či společenským skupinám (rasám, sociálních vrstvám apod.) a snaze o jejich integraci, čímž posilují vzájemnou toleranci ve společnosti a bojují proti xenofobii. [<http://www.materska-centra.cz/sit-mc-v-cr/co-jsou-mc/>]

Jak internetový portál Sítě mateřských center dále uvádí, vznik mateřských center je iniciován občany, kteří tyto organizace dobrovolně zakládají. Je zde tedy patrný rozvoj občanské společnosti. Zároveň dochází ze strany mateřských center k posilování mateřské role ženy (respektive rodičovské role pečujícího rodiče). Ty/ti se učí (prostřednictvím založení i provozu takovéto organizace, tedy za účelem získání prostor a peněz, tvorby a zajištění programů apod.) komunikovat s veřejnými orgány, orientovat se v zákonech, a vůbec zajímat se o obecné dění. [<http://www.materska-centra.cz/sit-mc-v-cr/co-jsou-mc/>]

Kolínská ve své práci zmiňuje skutečnost, že mateřská centra a podobné organizace tohoto typu nabízí rodičům s malými dětmi alternativu, kterou jim společnost zpravidla v takovéto formě neumožní. v rámci opatření veřejných politik existuje pro rodiče s malým dítětem volba mezi výdělečnou činností, během které využije služby péče o děti, a setrváním s dítětem v domácnosti. Mateřské centrum umožňuje dle Kolínské jakýsi mezistupeň, v rámci kterého se rodič připravuje do zaměstnání, k vlastní sociální angažovanosti, veřejné aktivitě, zapojení rodiče v této organizaci je pro něj jakýmsi odrazovým můstkem. [Kolínská 1995]

Jak již bylo výše uvedeno na základě práce Kolínské, organizace typu mateřská centra jsou zakládána samotnými rodiči, tedy dobrovolně, na principu svépomoci a na základě laického přístupu, kdy jsou odborníky rodiče prostřednictvím svých zkušeností a schopností, které zde dále rozvíjejí. Neexistuje zde odborná hierarchie, ani začátečníci zde tedy nemusí mít ostych z expertů. Všechny činnosti v rámci centra jsou plánovány, organizovány a prováděny samotnými rodiči. Zapojení odborníků lze označit za

ambulantní, nepodílí se na vedení centra či plánování aktivit, spíše mohou rodičům poradit, zajistit reflexi dění např. v rámci víkendových seminářů. Kolínská ve své práci dále poznamenává, že rodiče prostřednictvím seberealizace v organizaci rozvíjejí své schopnosti, učí se vnímat na veřejnosti sami sebe pozitivně a sebevědomě, což se kladně projeví i v jejich rodině, ve vztahu k dětem i k okolí. Rodiče zde navazují často dávno zaniklé vztahy a zároveň budují novou síť především sousedských vztahů. Společně tak vytvářejí novou společenskou sílu na komunální úrovni, nový způsob myšlení, potřebný pro odbornou i politickou sféru při tvorbě opatření na místní úrovni. [Kolínská 1995]

Mimo dobrovolnické činnosti jsou, jak Kolínská dále uvádí, někteří rodiče v organizaci v zaměstnaneckém poměru, obvykle na poloviční úvazek nebo na dohodu o provedení práce. Tým, který tvoří, se podílí na koordinaci centra, přípravě a organizaci programu, stejně jako podpoře a pomoci rodičům s dětmi, kteří do centra docházejí. Jiní rodiče si v centru mohou přivydělat např. prostřednictvím laického poradenství, debatních kroužků, kurzů, apod. poskytovaných za honorář. Mimoto centrum dle Kolínské často vytvoří a zprostředkovává služby (např. masáže, krejčovská dílna, kadeřnictví, burza šatstva, dietní kurzy, kosmetická poradna apod.), do kterých zapojí rodiče s odpovídajícími schopnostmi a které mohou samy i dlouhodobě fungovat na komerčním základě. Kolínská konstatuje, že rodič si může v mateřském centru přivydělat, kdy je zároveň zajištěna péče o jeho dítě/děti. Užitek však dle Kolínské plyne z mateřských center i dětem. v přirozených situacích zde uvykají společenskému styku s dospělými i s ostatními dětmi a vzájemné chování je nanejvýš nenucené. Řadu aktivit realizují společně, pro rodiče není třeba při vyřizování vlastních záležitostí a řešení problémů ponechávat děti mimo, v péči jiné osoby. Zároveň je rodič v centru dětmi viděn a vnímán v zodpovědné roli mimo rodinu. Toto mu nemůže být poskytnuto v rámci žádného kurzu ani výuky. Dle Kolínské jsou proto potřeby a zájmy dětí v mateřském centru naplňovány v souladu se zájmy a potřebami rodičů. [Kolínská 1995]

V této souvislosti je možné odkázat na koncept nejlepšího zájmu dítěte, respektive na péči o dítě v kolektivu ostatních dětí a zároveň dospělých, kdy se dítě přirozenou cestou učí zvládat každodenní situace, aniž by bylo odloučeno od svého rodiče.

K dennímu provozu, neboli programu mateřského centra uvádí Kolínská ve své práci, že se odvíjí od potřeb a denního rytmu rodičů s dětmi, kteří sem mohou přijít kdykoli během dne dle svých přání a možností. Centrum je během dne otevřeno bez pevného časového režimu. Tomu dle Kolínské nicméně nebrání obohatit program o řadu pravidelných kurzů či kroužků, během kterých je navíc zajištěna péče o děti nebo jichž se

děti přímo účastní spolu s rodiči. pro organizace tohoto typu není stanoven přesný řád, uspořádání, otevírací doba apod. Konkrétní podobu, vlastní osobitou kulturu toho kterého centra tak určují rodiče, kteří je navštěvují, a jelikož přicházejí stále další, přinášející nové impulzy i napětí, dochází k neustálému vývoji a růstu centra, jež tak zůstává stále živé. Rodiče se učí poznávat sebe navzájem, tolerovat vzájemné odlišnosti a hledat kompromisy. [Kolínská 1995]

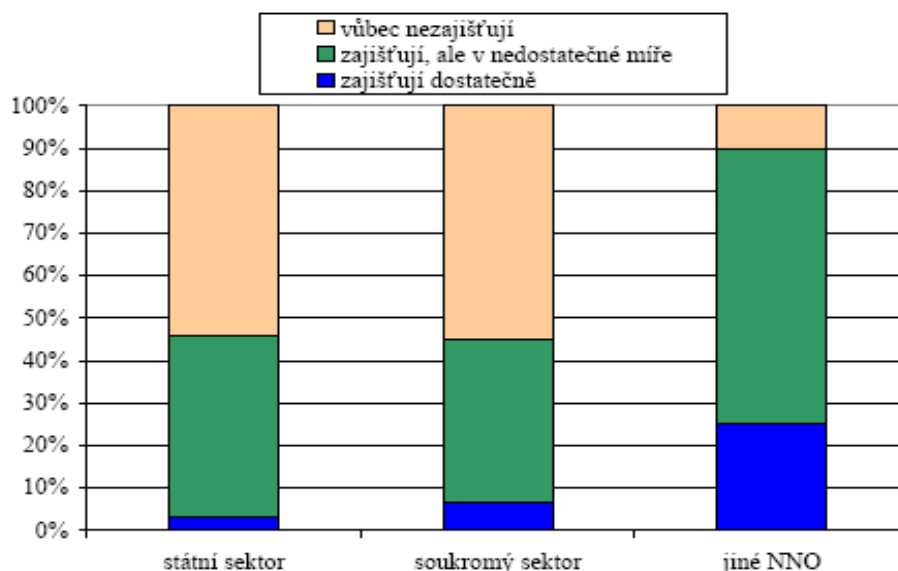
Jak již bylo výše uvedeno, Rut Kolínská je prezidentkou Sítě mateřských center v ČR. Toto občanské sdružení existuje v České republice od roku 2001. Jeho posláním je, jak uvádí jeho vlastní internetový portál a zároveň publikace o této organizaci, především podpora českých mateřských center, tedy koordinace již existujících, včetně poskytování poradenství a konzultací, podpora a metodické vedení při jejich zakládání, prezentace těchto organizací navenek a rozšiřování povědomí o jejich existenci a úloze pro rodinu a i pro celou společnost. Síť mateřských center v současné době sdružuje přes tři sta těchto organizací na celém území České republiky.

[Síť mateřských center 2003;

[\[jihocesky.cz/archiv_aktualit.php?par\\[id_v\\]=1&par\\[lang\\]=CS&par\\[akt\\]=1801\]\(http://www.kraj-jihocesky.cz/archiv_aktualit.php?par\[id_v\]=1&par\[lang\]=CS&par\[akt\]=1801\)\]](http://www.kraj-</p></div><div data-bbox=)

Studie Olgy Nešporové a Kamily Svobodové s názvem „Nestátní sféra v oblasti podpory rodin a služeb pro rodiny“ se zaměřuje mimo jiné na poskytování výše charakterizovaných služeb vedle neziskových organizací i státním a soukromým sektorem. Výsledky dotazníkového šetření, o které se studie opírá, jsou obsaženy v Grafu č. 2. [Nešporová – Svobodová 2006]

Graf č. 2: Přesvědčení o zajištění poskytovaných služeb jinými subjekty (v %)

Zdroj: Nešporová – Svobodová 2006; str. 22

Jak vyplývá z Grafu č. 2 a jak zároveň Nešporová se Svobodovou interpretují výsledky dotazníkového šetření, více jak polovina respondentů, kterými jsou zástupci nestátních neziskových organizací, uvedla, že obdobné služby dle nich nejsou ze strany státu a soukromého sektoru zajištěny vůbec. Zajištění v nedostatečné míře uvádí přibližně dvě pětiny respondentů a dostatečné zajištění služeb státem a soukromým sektorem jen velmi malý počet respondentů. Lépe je na tom neziskový sektor, kde většina respondentů identifikuje alespoň určité zajištění těchto služeb jinými nestátními organizacemi, byť dvě třetiny respondentů označují toto zajištění za nedostatečné a pouze čtvrtina za dostačující. [Nešporová – Svobodová 2006]

Na základě výše uvedeného je třeba zdůraznit důležitost neziskových organizací při zajištění služeb pro rodiny, a v kontextu této diplomové práce konkrétně zajištění služeb prevence sociální izolace rodičů na rodičovské dovolené.

5.3.3.2. Dostupnost jednotlivých služeb mateřských center v České republice

Nyní se zaměříme na existenci a frekvenci poskytování služeb, které mateřská centra a podobné organizace tohoto typu nabízí. Zaměříme se především na služby prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ve spolupráci se Sítí mateřských center v ČR uskutečnilo v roce 2007 šetření nabízených služeb mateřských center a podobných organizací tohoto typu v České republice, respektive přínosu těchto organizací pro rodinu, včetně možností jejich dalšího rozvoje. Jednalo se o dotazníkové šetření, v rámci něhož se

respondenti vyjadřovali ke službám, kterých využívají v jimi navštěvované organizaci. Dotazník byl rozeslán všem mateřským centrům, které jsou členy Sítě mateřských center v ČR, a rovněž uveřejněn na internetových stránkách této organizace. Otázky se týkaly např. nabídky odborných přednášek ze strany organizace, pomoci při řešení výchovných a partnerských problémů, nabídky hlídání dětí, postoje k možnosti zapojení seniorů do činnosti organizace, ale i frekvence návštěv, jejich přínosu pro respondenty apod. k nejčastějším odpovědím patřilo navázání nových přátelství v organizaci a pozitivní přínos center pro děti ve smyslu navazování kontaktů s dalšími dětmi i dospělými. Často bylo hodnoceno i kladné působení organizací ve smyslu zlepšování rodinné pohody a možnosti věnovat se i jiným činnostem než jen péči o dítě. Mnoho respondentů se pozitivně vyjadřovalo i k možnostem zajištění hlídání dětí organizací. Nemálo odpovědí se týkalo návštěv odborných přednášek a pomoci při řešení výchovných a partnerských problémů ze strany centra, rovněž pak mnoho respondentů uvedlo, že se v organizaci naučilo novým dovednostem využitelným později v zaměstnání. Již méně respondentů uvádí zprostředkování kontaktu na v oblasti rodinné a sociální problematiky ze strany organizací. Co se týče frekvence návštěv center respondenty, nejčastěji je uváděno jedenkrát týdně. o něco méně častěji pak více než jedenkrát týdně. Velmi málo respondentů uvedlo nižší frekvenci návštěv organizace než jedenkrát týdně a ještě méně respondentů nižší než jedenkrát měsíčně. [MPSV IV. 2007]

Lze tedy konstatovat, že za nejčastější přínos jsou uváděny základní služby, pro které jsou tyto organizace zřizovány. Jedná se o možnost navázání nových vztahů jak pro rodiče, tak pro jejich děti, a to v přirozeném prostředí ostatních rodičů a dětí, a tím tedy mimo jiné předcházení sociální izolaci, která těmto rodičům vzhledem k celodenní péči o děti hrozí. Tímto dochází u klientů služeb i ke zlepšování rodinné pohody, jež je tak ze strany organizace v pozitivním smyslu přímo či nepřímo ovlivněna. Možnost věnovat se i jiným činnostem než jen péči o dítě je také velmi pozitivně hodnoceno, rovněž pak získání dovedností využitelných při pozdějším zaměstnání. Nemálo byly zmiňovány i další ze služeb těchto organizací, spadajících do oblasti posilování partnerských a manželských vztahů a zvyšování rodičovských kompetencí, totiž odborné přednášky či jiné odborné vedení při řešení obtížných situací. Časté zmiňování hlídání dětí, přestože se jedná pouze o doplňkovou činnost těchto organizací, svědčí o jejich potenciálu pro poskytování tohoto druhu služeb. Co se týče frekvence návštěv organizací, je patrné, že většina respondentů dochází jedenkrát týdně. Tuto skutečnost lze považovat za důkaz toho, že služby

mateřských center a podobných organizací tohoto typu jsou pro rodiče s malými dětmi vysoce přínosné.

V souvislosti s provedeným výzkumem je třeba uvést data týkající územního rozložení mateřských center v České republice, respektive jejich zastoupení v jednotlivých českých krajích. Tato data jsou dostupná na internetovém portálu Síť mateřských center v ČR, avšak týkají se pouze jejích členů. Lze nicméně konstatovat, že je zahrnuta stěžejní část českých mateřských center. Územní rozložení dle krajů ČR tedy představuje Tabulka č. 14 na str. 75.

Tabulka č. 14: zastoupení členů Sítě mateřských center v ČR v jednotlivých krajích

kraj	počet členů Sítě MC v ČR
Středočeský	59
Praha	34
Jihomoravský	31
Královéhradecký	23
Ustecký	21
Pardubický	20
Olomoucký	19
Jihočeský	17
Vysočina	17
Moravskoslezský	16
Plzeňský	14
Liberecký	12
Zlínský	7
Karlovarský	5
celkem	295

Zdroj: <http://www.materska-centra.cz/clenove/seznam-clenu/>

Na základě dat v Tabulce č. 14 lze konstatovat, že územní rozložení mateřských center a tedy i služeb prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi je nerovnoměrné. Nejlepší dostupnost je identifikována v Praze a jejím širokém okolí, dále pak na severu a severovýchodě Čech a na jižní Moravě. Malá nabídka těchto služeb je naopak zejména v západních Čechách. Tato skutečnost svědčí o potřebě rozvoje těchto služeb za účelem jejich poskytnutí všem rodičům, kteří by jich rádi užívali. Vzhledem k jejich velkému přínosu a pozitivnímu hodnocení ze strany samotných rodičů na rodičovské dovolené je rozvoj těchto služeb jedním ze stěžejních cílů při podpoře rodičů s malými dětmi.

5.3.3.3. Výsledky vlastního kvalitativního výzkumu

Nyní se zaměříme na výsledky kvalitativního výzkumu a analyzujeme odpovědi na otázky týkající se oblasti služeb prevence sociální izolace pro rodiče s malými dětmi. v rámci této tematiky byly položeny dvě následující otázky: „V jaké míře je pro Vás místně a časově dostupné mateřské centrum (rodičovské centrum, rodinné centrum, centrum pro rodinu apod.), tedy organizace, kde přijdete do kolektivu ostatních rodičů s malými dětmi a Vaše dítě/děti do kolektivu ostatních dětí?“, „Navštívíte takovou organizaci?

- Pokud ano, jak vnímáte služby, které tyto organizace nabízí? (nejen možnost popovídat si s ostatními rodiči, ale také např. kurzy pro rodiče, zájmové

kroužky pro děti nebo pro celé rodiny apod. – jedná se o služby, které by měly rodičům s malými dětmi zabránit, aby se dostali do sociální izolace, která jim kvůli celodenní péči o děti a domácnost může hrozit)

- Pokud ne, z jakého důvodu?“

Znovu je třeba připomenout, že výsledky není možné zobecnit na celou cílovou skupinu. Jedná se o nereprezentativní šetření za účelem dozvědět se více, v tomto případě o záležitostech souvisejících s výše popsanými službami.

Co se týče otázky ohledně dostupnosti některé z organizací typu mateřské centrum, všichni respondenti s výjimkou jednoho uvedli, že je pro ně takováto organizace dobře dostupná. Jediná respondentka odpověděla, že dříve navštěvovala dobře dostupné mateřské centrum, nyní již však delší dobu tyto služby nevyužívá.

U otázky ohledně navštěvování takovéto organizace odpověděla větší část respondentů, že mateřské centrum apod. navštěvuje. Řada z nich navíc poznamenala, že je s jejich službami velmi spokojena, vnímají je jako přínosné, obohacující pro jejich společenský a kulturní život. Jedna respondentka se aktivně podílí na programu nabízeném takovouto organizací. Také zde našla několik kamarádek (k tomuto lze připomenout výše uvedený přínos organizací v podobě navazování neformálních přátelských vztahů – viz podkapitola 4.3.3.1). Respondenti, kteří tyto služby nevyužívají, respektive nenavštěvují takovéto organizace, uvedli, že se schází s dalšími přáteli a známými v jiných společenstvích (např. v rámci církve) nebo se jen neformálně setkávají s dalšími takovými rodiči a jejich dětmi a společně podnikají řadu aktivit. Jedna respondentka se teprve chystá vyhledat nějakou z takovýchto organizací, neboť jejich služby vnímá velmi pozitivně. Jiná respondentka bude se svými dětmi navštěvovat organizaci typu mateřské centrum až v novém místě bydliště, kam se zanedlouho nastěhují, na stávajícím místě již nechtějí navazovat a posléze zakrátko přerušovat vztahy.

Lze tedy konstatovat, že všichni respondenti navštěvují skupiny, v rámci kterých navazují vztahy a předcházejí mimo jiné sociální izolaci, jež jim při celodenní péči o děti a domácnost hrozí. Mateřská centra či podobné organizace tohoto typu jsou veskrze všem dostupná. Někteří místo nich navštěvují jiné organizace, které těmto rodičům nicméně mimo jiné poslouží podobně jako služby prevence sociální izolace pro rodiče s dětmi na rodičovské dovolené. Tyto služby jsou vnímány veskrze velmi pozitivně a přínosně.

5.3.3.4. Shrnutí

Co se týče tematiky služeb prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi, lze na základě výše uvedeného konstatovat, že se jedná o služby klienty velmi pozitivně vnímané a hojně užívané. Provozovány jsou především nestátními neziskovými organizacemi na podporu rodiny, jako jsou mateřská centra a podobné organizace tohoto typu. Stát a komerční sektor hraje v jejich poskytování jen nepatrnou roli. Mateřská centra, respektive jejich služby jsou obrovským přínosem jak pro rodiče na rodičovské dovolené, kteří zde navážou vztahy, získají nové dovednosti, jsou podporováni při řešení obtížných situací a často zde mají i možnost přivýdělků, tak pro jejich děti, jež se učí zvládat každodenní situace a navazovat nové vztahy v přirozeném prostředí ostatních dětí a rodičů, aniž by byly odloučeny o rodiče vlastního. Tyto organizace nicméně významně podporují zároveň občanskou společnost jako takovou a její další rozvoj.

Mezi službami, které mateřská centra a podobné organizace nabízejí, jsou služby prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi těmi základními, nejfrekventovanějšími. Problémem nicméně zůstává jejich nerovnoměrné územní rozložení, respektive nerovnoměrný výskyt organizací, které je poskytují.

Výše zmiňované služby jsou zprostředkovávány i jinými subjekty, např. církvemi. Cíl mají nicméně vždy stejný: předcházet sociální izolaci, která hrozí rodičům celodenně soustavně pečujícím o děti a domácnost. I respondenti kvalitativního výzkumu vnímají a zdůrazňují přínos těchto služeb a veskrze všichni jich užívají.

6. Další poznatky z vlastního kvalitativního výzkumu

V kapitole 4 byly rozebrány tři hlavní oblasti, které jsme si v souvislosti se zkoumáním situace rodičů na rodičovské dovolené v České republice vytyčili. Kvalitativní výzkum či spíše sociologická sonda v podobě dotazníkového šetření obsahoval nad rámec těchto tří oblastí ještě další dvě otázky. Jedna z nich dotazovala respondenty na další oblasti či témata, která vnímají v souvislosti se situací rodičů na rodičovské dovolené jako významná. Úkolem druhé otázky bylo v závěru dotazníkového šetření zjistit, jak respondenti celkově hodnotí svoji situaci a podmínky jako rodiče na rodičovské dovolené. Než se podrobněji dostaneme k jednotlivým otázkám a odpovědím, znovu připomeňme, že výsledky nelze zobecnit, neboť se nejedná o reprezentativní šetření.

První otázka zněla „Jaké jsou podle Vás další důležité oblasti, témata či podmínky týkající se rodičů na rodičovské dovolené?“. Témata obsažená v odpovědích lze v podstatě rozdělit do dvou hlavních oblastí. Jedna obsahuje záležitosti věcného charakteru, druhá se týká psychologické či sociální stránky dané problematiky. v rámci první oblasti byla nejčastěji zmiňovaným tématem možnost přivýdělnku během rodičovské dovolené prostřednictvím využití flexibilní formy práce či pracovního úvazku (zájem zejména o částečné úvazky). (Někteří respondenti v souvislosti s tímto zmiňovali potřebu zvýšení kapacity služeb péče o děti či rozšíření jejich spektra a s tím související podporu zaměstnavatelů. Potvrzují se takto závěry kapitoly 4.3.2 o současné nedostatečné nabídce služeb péče o děti v České republice.) Dalším často zmiňovaným tématem je bezbariérovost hromadné městské dopravy (případně s tím související ochota pomoci s kočárkem). Respondenti dále uvádí jako důležitou dostupnost úřadů, obchodů, lékařů. Jedna respondentka zmiňuje potřebu zlepšení znalosti informací na úřadech (zejména ohledně záležitostí souvisejících s čerpáním rodičovského příspěvku). Jiná respondentka poukazuje na vhodnost zavedení slev pro rodiny např. v podobě rodinného vstupného.

Co se týče psychologické a sociální stránky dané problematiky, zmiňují respondenti jako důležitá témata osobní rozvoj, sebevzdělávání, duchovní obnovu, udržování kontaktů, i např. přes internet (významně podporováno zejména službami prevence sociální izolace pro rodiče s malými dětmi – viz kapitola 4.3.3), ale i odpočinek a občasnou změnu činnosti. Za důležité je dále považováno příkladné chování rodičů vůči dětem a společné zapojení se do různých činností, včetně domácích prací. Budování a udržování dobrých

vztahů v rodině je rovněž vnímáno jako významné téma v souvislosti s rodičovskou dovolenou.

Znění závěrečné otázky dotazníkového šetření bylo následující: „Jak byste celkově zhodnotil/a svoji situaci a podmínky jako rodiče na rodičovské dovolené?“ Většina respondentů se, navzdory určitým očekávaným problémům, ztíženým podmínkám apod. (např. nemoci dětí, snížení příjmů, únava, občasná částečná sociální izolace, ztížené podmínky pro bydlení apod.), cítí veskrze spokojena (s pocitem naplnění) a svoji situaci vnímá pozitivně. Někteří respondenti by uvítali částečné, i když spíše minimální, zapojení na trh práce, zároveň však v některých odpovědích objevuje zmínka o obavách z této změny. Jedna respondentka opět vyzdvihuje přínos služeb mateřských center a podobných organizací tohoto typu.

Z dotazníkového šetření vyvstává řada dalších témat souvisejících s problematikou rodičovské dovolené, respektive situací rodičů na rodičovské dovolené v České republice. Ať již se jedná o věcné zajištění podmínek či psychologickou a sociální stránku dané problematiky, jsou identifikována významná témata a důležité oblasti, které nelze při analýze podmínek rodičů na rodičovské dovolené opomenout.

Veskrze je však celková situace těchto rodičů vnímána jimi samotnými pozitivně. Přes řadu překážek a obtížných situací jsou více či méně spokojeni a někteří uvádí, že je rodičovství, čas strávený s jejich dětmi, naplňuje.

7. Analýza aktérů

V předchozích kapitolách jsme se zabývali jednotlivými oblastmi souvisejícími s čerpáním rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku, především v České republice. Zkoumali jsme ekonomické podmínky rodičů v této specifické situaci, možnosti využití služeb péče o děti a rovněž nabídkou služeb prevence sociální izolace pro rodiče s malými dětmi, především těch na rodičovské dovolené.

Kdo určuje tyto podmínky? na kom či na čem závisí, kdo a co je ovlivňuje, koho se týkají a koho ovlivňují ony a jaký postoj je k nim zaujímán?

Zároveň jsme došli k závěru, že situace rodičů s dětmi na rodičovské dovolené není ve všech námi zkoumaných oblastech a za jakýchkoli podmínek vždy optimální. Kdo může zapříčinit jejich zlepšení a nakolik je on sám považuje za žádoucí či nezbytné?

Za účelem zodpovězení výše uvedených otázek se nyní věnujme aktérům, kteří nějakým způsobem souvisí s námi diskutovanou problematikou. Aktéry nejprve identifikujeme a poté provedeme tzv. analýzu těchto aktérů, abychom se více dozvěděli o jejich vztahu k problematice rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku.

Za účelem dosažení výše vytyčeného identifikujeme v prvním kroku přímo aktéry rodinné politiky, poté je teprve vztáhneme k dané problematice. Jedná se o aktéry z veřejné i soukromé sféry, instituce, organizace i jednotlivce či rodiny, specializovanou i laickou veřejnost. Které aktéry lze tedy uvést? Níže následuje výčet všech aktérů spadajících do oblasti rodinné politiky:

- orgány státní správy na ústřední, regionální i místní úrovni,
- orgány samosprávy na regionální a místní úrovni,
- komerční sektor (např. zaměstnavatelé),
- média,
- odbory,
- občanský sektor (nestátní neziskové organizace apod.),
- odborníci (akademická, vědecká a výzkumná sféra),
- široká občanská veřejnost (zejména rodiny a její jednotliví členové).

Takto představuje aktéry rodinné politiky materiál ministerstva práce a sociálních věcí s názvem „Rodinná politika na úrovni krajů a obcí“ [MPSV IV. 2008].

Nyní máme v obecné rovině vymezeny aktéry rodinné politiky. Je nicméně třeba je dále odpovídajícím způsobem konkretizovat.

orgány státní správy na ústřední, regionální i místní úrovni

➤ ***ministerstva***

Mezi ministerstva, která se určitou měrou podílí na utváření a realizaci některé z oblastí rodinné politiky, se řadí níže uvedená. Specifikujme si zároveň stručně náplň jejich působnosti v oblasti utváření podmínek pro rodiny s dětmi.

Ministerstvo financí má ve věcné kompetenci oblast daňových úlev pro výdělečně činné osoby s nezaopatřenými dětmi dle zákona o daních z příjmu. Dle tohoto zákona se dále určují podmínky pro daňové úlevy pro zaměstnavatele, kteří zajišťují pro své zaměstnance služby péče o jejich děti. Mimo již uvedené lze konstatovat, že ministerstvo financí jakožto tvůrce podoby státního rozpočtu do jisté míry určuje podmínky pro podporu rodiny ze strany ostatních ministerstev, respektive zprostředkovaně i dalších subjektů. [www.mfcr.cz; zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu, ve znění pozdějších předpisů]

Ministerstvo práce a sociálních věcí spravuje oblast dávek státní sociální podpory. Ať již se tedy jedná o rodičovský příspěvek, přídavky na děti, sociální příplatek, příspěvek na bydlení či jiné, je odpovědné za jejich nastavení, tj. způsob a míru jejich poskytování, jejich výši a další záležitosti s tím související. Co je nicméně třeba poznamenat, do resortu tohoto ministerstva spadá agenda rodinné politiky jako taková, je tedy zodpovědné za její utváření, realizaci a koordinaci v celé České republice, spolupráci s ostatními ministerstvy i jinými odpovídajícími subjekty. Tvoří a aktualizuje Národní koncepci rodinné politiky, v rámci které strategicky navrhuje zavádění prorodinných opatření či realizaci prorodinných aktivit ze své strany i ze strany těchto ostatních subjektů. Jedním ze současných chystaných opatření ministerstva práce a sociálních věcí je již dříve zmiňovaný materiál Soubor prorodinných opatření - prorodinný balíček. v oblasti regionální a lokální rodinné politiky vypracovalo ministerstvo metodické „doporučení“ pro kraje a obce, jak provádět rodinnou politiku na nižší než ústřední úrovni. Dále každoročně vyhlašuje soutěž Obec přátelská rodině, v rámci které oceňuje nejprorodinnější obce České republiky. Toto ministerstvo se rovněž zaměřuje na nestátní neziskové organizace na

podporu rodiny prostřednictvím poskytování finančních příspěvků těmto subjektům formou dotací ze státního rozpočtu. Účastní se i zprostředkování finančních prostředků z Evropského sociálního fondu na podporu rodiny, konkrétně např. v rámci Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost podporuje lepší sladění pracovního a rodinného života, včetně služeb péče o děti. [www.mpsv.cz]

Ministerstvo pro místní rozvoj má ve věcné kompetenci bytovou politiku a rovněž zajištění odpovídající infrastruktury v obcích České republiky. Rovněž je centrálním koordinátorem čerpání finančních prostředků z fondů Evropské unie v České republice. [www.mmr.cz]

Ministerstvo průmyslu a obchodu spravuje gesci živnostenského podnikání dle živnostenského zákona, který se týká i provozování živností péče o děti, jež jsou jako součást problematiky služeb péče o děti v současnosti vysoce aktuálním tématem. [www.mpo.cz; zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů]

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy má ve své věcné kompetenci záležitosti související se vzděláním a výchovou, včetně mateřských škol, které jsou zřizovány dle školského zákona. [www.msmt.cz; zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání]

Ministerstvo zdravotnictví je rezortem, pod nějž spadají mimo jiné zdravotnická zařízení typu jesle, zřizovaná zejména v režimu zákona o péči o zdraví lidu a metodického pokynu ministerstva zdravotnictví. [<http://www.jakdoskolky.cz/index.php?s=legislativa>; zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů; Metodický pokyn Ministerstva zdravotnictví-Provoz jeslí (Věstník MZ č. 10/1968)]

➤ ***krajské úřady***

Dle zákona o krajích a dle Wikipedie je krajský úřad jedním z orgánů kraje bez právní subjektivity a v současnosti tvoří nepominutelnou součást veřejné správy. Jeho výkon představuje zákonem stanovená státní správa v přenesené působnosti, dále pak v samostatné působnosti plnění úkolů, jež mu stanoví stát, zastupitelstvo kraje a rada kraje. Spolupracuje rovněž s výbory a komisemi. Krajský úřad je dle oborové působnosti členěn na

odborné a oddělení, do určité míry kopírující věcnou působnost ministerstev, zároveň však odrážející vyčleněnou agendu, která je přenesena z ústřední úrovně na úroveň krajskou.

[zákon č. 129/2000 Sb., o krajích, ve znění pozdějších předpisů;
http://cs.wikipedia.org/wiki/Krajsk%C3%BD_%C3%BA%C5%99ad]

V souvislosti s námi řešenou problematikou lze jako aktéry rodinné politiky v rámci krajského úřadu zmínit odbory či oddělení, do jejichž působnosti spadá sociální oblast, oblast školství, zaměstnanosti, podnikání apod.; např. na základě níže uvedeného internetového odkazu Odbor sociálních věcí v rámci krajského úřadu Pardubického kraje.

[<http://www.pardubickykraj.cz/index.asp?thema=2858&category=>]

➤ **obecní úřady**

Stejně jako v případě krajského úřadu, i obecní úřad představuje dle zákona o obcích a dle Wikipedie instituci veřejné správy (ve městech je tímto orgánem městský úřad, ve statutárních městech magistrát). Obecní úřad je tvořen starostou (případně primátorem v případě magistrátu), místostarosty, tajemníkem obecního úřadu a ostatními jeho zaměstnanci. v rámci obecního úřadu lze pro jednotlivé tematické oblasti rovněž zřídit odbory či oddělení.

[zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů;
http://cs.wikipedia.org/wiki/Obecn%C3%AD_%C3%BA%C5%99ad]

Pokud vezmeme v úvahu rodinnou politiku, můžeme jako aktéry rodinné politiky opět označit odbory či oddělení, které mají v rámci své věcné působnosti na starosti sociální záležitosti, stejně jako oblast školství, zaměstnanosti, podnikání apod.; např. odbor sociálních věcí a zdravotnictví města Jihlava, viz následující internetový odkaz.

[<http://www.firmy.cz/detail/1836122-magistrat-mesta-jihlava-odbor-socialnich-veci-a-zdravotnictvi-jihlava.html>]

orgány samosprávy na regionální a místní úrovni

➤ **zastupitelstva**

Zastupitelstvo kraje je dle zákona o krajích a dle Wikipedie hlavním orgánem kraje v oblasti samostatné působnosti. Stanoví-li tak zákon,

rozhoduje i v oblasti přenesené působnosti. Sestává z jednotlivých zastupitelů, jejichž počet je vždy lichý a závisí na počtu obyvatel v kraji. Zastupitelstvo jedná převážně na základě podkladů připravených radou. Zasedání jsou veřejnosti přístupná.

[zákon č. 129/2000 Sb., o krajích, ve znění pozdějších předpisů;
http://cs.wikipedia.org/wiki/Zastupitelstvo_kraje]

Podobně tvoří dle zákona o obcích a Wikipedie zastupitelstvo obce základ obecní samosprávy a jeho funkce i složení odpovídají zastupitelstvu kraje.

[zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů;
http://cs.wikipedia.org/wiki/Zastupitelstvo_obce]

- **výbory**

Jako svůj iniciativní a poradní orgán může zastupitelstvo dle zákona o krajích a dle zákona o obcích zřídit výbor.

[zákon č. 129/2000 Sb., o krajích, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů]

Pokud tedy nyní vezmeme v úvahu námi vytyčenou problematiku rodinné politiky, lze za aktéry související s výše popsáním uvést výbory pro sociální záležitosti, věci apod. jako poradní orgány zastupitelstva; např., dle níže uvedeného internetového odkazu, Výbor sociálních věcí a menšin v Libereckém kraji.

[<http://www.kraj-lbc.cz/index.php?page=4092>]

- **rady**

Rada kraje představuje dle zákona krajích a dle Wikipedie výkonný orgán kraje, a sice zejména v oblasti samostatné působnosti, v rámci které je odpovědná zastupitelstvu. Stanoví-li tak zákon, rozhoduje rovněž v oblasti přenesené působnosti. Radu lze označit jako krajskou vládu, neboť radním jsou přiděleny jednotlivé rezorty, v rámci kterých často zastupují kraj. Sestává z hejtmána, jeho náměstků a ostatních radních (vždy lichý počet). Oproti zasedáním zastupitelstva jsou ze schůzí rady zveřejňovány pouze zápisy, samotná jednání jsou neveřejná.

[zákon č. 129/2000 Sb., o krajích, ve znění pozdějších předpisů;
http://cs.wikipedia.org/wiki/Rada_kraje]

Podobně je tomu u rady obce, co se týče její funkce a náplně činnosti. Dle zákona o obcích a dle Wikipedie ji tvoří starosta, místostarosta a členové rady (opět vždy lichý počet).

[zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů;
http://cs.wikipedia.org/wiki/Rada_obce]

- **komise**

Jako svůj iniciativní a poradní orgán může rada zřídit v režimu zákona o krajích či zákona o obcích komisi.

[zákon č. 129/2000 Sb., o krajích, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů]

V rámci problematiky rodinné politiky, kterou jsme si v úvodu této kapitoly vytyčili, lze za aktéry v rámci orgánů rady uvést radní/ho pro sociální záležitosti apod.; např. radní pro oblast sociálních věcí a rodiny, prevence kriminality a protidrogové prevence v Jihomoravském kraji, viz následující internetový odkaz.

[<http://www.kr-jihomoravsky.cz/Default.aspx?PubID=54674&TypeID=1>]

Co se orgánů komise týče, lze uvést komisi pro sociální věci apod; např. dle níže uvedeného internetového odkazu Komise pro rodinu a sociální záležitosti Olomouckého kraje.

[http://kraj-olomouc.kdu.cz/kraj/klomise_a_vybory.htm]

zaměstnavatelé (firmy, podniky)

Dle portálu veřejné správy České republiky a dle Wikipedie lze zaměstnavatele označit za osobu, která se účastní spolu se zaměstnancem tzv. pracovněprávního vztahu. Tento vztah mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem je upraven pracovně právními předpisy. Jeho vznik je dán nejdříve uzavřením pracovní smlouvy či jiné z dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr. Zaměstnavatel může být v pracovněprávním vztahu jak s fyzickou, tak právnickou osobou, zaměstnanec je vždy osobou fyzickou. [<http://cs.wikipedia.org/wiki/Zam%C4%9Bstnavatel>]; [http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/696/_s.155/8715?ks=907]

Na základě výše uvedeného lze zaměstnavatele rovněž označit za aktéry rodinné politiky, neboť vstupují do vztahu se svými zaměstnanci, kterými jsou i současní či potenciální rodiče.

odbory

Wikipedie uvádí následující definici těchto organizací: „Odbory jsou sdružení zaměstnanců, založené s cílem prosazovat jejich pracovní, hospodářské, politické, sociální a jiné zájmy.“¹² při jednání se státem nebo zaměstnavateli dle Wikipedie odbory zastupují zaměstnance, jejichž jménem jednají. Je povinností zaměstnavatele oznámit odborové organizaci informace týkající se vývoje mezd. Zaměstnavatel má dále povinnost projednat s odborovou organizací záležitosti související s průběhem a podmínkami výkonu pracovní činnosti (odměňování zaměstnanců, pracovní tempo a množství práce, její organizaci i změny s tím související apod.) a další souvislosti (např. vzdělávání zaměstnanců).
[<http://cs.wikipedia.org/wiki/Odbory>]

V České republice lze v této oblasti označit za jeden z nejznámějších orgánů Českomoravskou konfederaci odborových svazů, jak dokládá i níže uvedený internetový odkaz. Tato organizace sdružuje jednotlivé odborové svazy, které se svou podstatou vztahují k té které profesní oblasti (např. Českomoravský OS pracovníků školství, OS zdravotnictví a sociální péče ČR apod.).
[<http://www.cmkos.cz/svazy>]

Mezi záležitostmi, o nichž je zaměstnavatel povinen s odborovou organizací jednat, patří dle Wikipedie i opatření, která se týkají podmínek pro zaměstnávání osob pečujících o dítě mladší patnácti let a opatření k organizaci sociálních potřeb zaměstnanců, jak dokládá následující (a i již dříve uváděný) internetový odkaz.
[<http://cs.wikipedia.org/wiki/Odbory>] Tato skutečnost tedy mimo jiné řadí odbory mezi aktéry rodinné politiky.

média

Média lze dle Wikipedie označit za zprostředkující činitele (osoby, prostředí apod.). V tomto kontextu (tedy jako aktéři rodinné politiky) jsou míněna především tzv. masová média (masmédia), tedy činitelé zprostředkující masové informace. Jedná se o hromadné sdělovací prostředky jako nositele určitého sdělení. za nejdůležitější média je označován rozhlas, televize a tisk, dále pak v současné době rovněž internet. [<http://cs.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9dia>]

---

¹² <http://cs.wikipedia.org/wiki/Odbory>

Wikipedie uvádí následující definici: „Masmédia neboli hromadné sdělovací prostředky se v obecném slova smyslu zabývají „produkcí, reprodukcí a distribucí znalostí široce chápaných souborů symbolů, majících důležitý význam pro zkušenost v sociálním světě“. Ve svých příjemcích=recipientech (čtenářích, posluchačích a divácích) masmédia ovlivňují samotnou konstrukci sociální skutečnosti i jejich osobní představy o ní. Fakticky tedy mohou vytvářet další novou realitu.“¹³

Média všeho druhu informují i o záležitostech z oblasti rodinné politiky, pokud se tato témata stanou pro veřejnost relevantními. a vzhledem k výše uvedenému lze konstatovat, že významnou měrou ovlivňují vnímání dané problematiky ze strany veřejnosti.

nestátní neziskové subjekty na podporu rodiny

Internetový portál ministerstva zahraničních věcí, uvádí, že nestátními neziskovými subjekty jsou organizace, které jsou zakládány za účelem řešení konkrétních problémů či jejich předcházení a jejichž činnost je veřejně prospěšná. v České republice se dle něj mezi nestátní neziskové organizace obecně řadí občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, nadace, nadační fondy a církevní právnické osoby. [<http://www.czech.cz/cz/ekonomika-podnikani-veda/podnikani/neziskove-organizace?i=>]

Ministerstvo práce a sociálních věcí podporuje prostřednictvím dotačního řízení nestátní neziskové organizace na podporu rodiny, kterými jsou v České republice především mateřská, rodičovská, rodinná centra, centra pro rodinu (a volný čas) a podobné organizace tohoto typu. Jak již bylo výše uvedeno, hlavním cílem jejich služeb je předcházení hrozící sociální izolaci rodičů s malými dětmi. Zaměřují se nicméně i na osvětovou činnost, podporu partnerských a manželských vztahů a zvyšování rodičovských kompetencí a řadu jiných aktivit směřujících k podpoře rodiny, jak je uvedeno na internetovém portále ministerstva. [http://www.mpsv.cz/files/clanky/5535/Methodika_pro_rok_2009.pdf]

Materiál ministerstva práce a sociálních věcí s názvem „Rodinná politika na úrovni krajů a obcí“ uvádí v této souvislosti rovněž nadace v oblasti podpory rodiny, např. Nadace rozvoje občanské společnosti (NROS), Nadace Euronisa, Nadace Via apod.

---

¹³ <http://cs.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9dia>

[MPSV IV. 2008].

odborná veřejnost

Odborníci pro určitou oblast spadají rovněž mezi aktéry rodinné politiky, neboť významnou měrou přispívají k jejímu vývoji a řešení otázek do ní spadajících, jak naznačuje i úryvek z práce Ivora Krátkého a kol. s názvem „Komunikace s odbornou veřejností, parlamentem a senátem“. Jedná se o součást modulového vzdělávacího programu pro vrcholové manažery ve veřejné správě. Úryvek zní následovně: „Odborná veřejnost' je významným činitelem v procesu prosazování rozsáhlejších či jinak viditelných projektů či rozhodnutí, jejichž dopad na zájmy veřejnosti je pravděpodobný.“ [Krátký a kol. 2000; str. 6]¹⁴ za odbornou veřejnost lze označit akademickou, vědeckou a výzkumnou sféru, neboli organizace či osoby, které pod ně spadají. Jedná se o vědecké a výzkumné ústavy a jejich personál či osoby „z terénu“ s bohatou praxí, ale i o přednášející na vysokých školách či osoby jinak odborně působící v dané tematické oblasti.

Jako organizace lze v rámci České republiky jmenovitě uvést v oblasti sociálních věcí řadu let působící Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Sociologický ústav Akademie věd ČR, Centrum pro sociální a ekonomické strategie, Národní centrum sociálních studií a řadu dalších – viz níže uvedené internetové odkazy.

[<http://www.vupsv.cz/>; <http://www.soc.cas.cz/>; <http://www.ceses.cuni.cz/>;
<http://www.ncss.cz/>]

široká občanská veřejnost (rodiče a děti, rodiny jako celek)

Mezi širokou občanskou veřejností lze v rámci oblasti rodinné politiky uvést rodiny jako celek, ale rovněž její jednotlivé členy. Je třeba je vnímat nejen jako pasivní subjekty, kterým jsou určena opatření rodinné politiky, ale i jako subjekty aktivně se zapojující do její tvorby a plánování.

Podíváme-li se na výše uvedené aktéry rodinné politiky, musíme konstatovat, a to i pouze na základě vlastní úvahy, nepodložené odbornými prameny, že všichni mají co do činění s námi vymezenou a diskutovanou problematikou, totiž s podmínkami rodičů na rodičovské dovolené. Ministerstva koncepčně a metodicky zodpovídají za danou situaci, krajské a obecní úřady ve spolupráci se zastupitelstvy a radou či komisí mohou přinejmenším korigovat nabídku služeb péče o děti a podporovat vznik a fungování služeb

---

¹⁴ web.mvcr.cz/archiv2008/reforma/zpravy/priprava/moduly/m_tm_33.doc

prevence sociální izolace rodičů s dětmi na rodičovské dovolené, avšak rovněž obecně budovat všestranné prostředí přátelské rodině na regionální a obecní úrovni. Zaměstnavatelé do jisté míry určují podmínky pro své zaměstnance, včetně těch, kteří se rozhodnou zůstat s dítětem na rodičovské dovolené (a záleží v určitém smyslu na nich, zda tyto rodiče jistým způsobem neznevýhodní). Média zpravidla více či méně často informují o každé záležitosti týkající se široké veřejnosti, tedy rovněž o podmínkách rodičů, kteří setrvali na rodičovské dovolené, a o plánovaných či již realizovaných změnách v této oblasti. Odbory usilují o zajištění odpovídajících podmínek pro zaměstnance, tedy i současné či potenciální rodiče. Nestátní neziskové organizace na podporu rodiny zajišťují služby prevence sociální izolace pro rodiče s dětmi na rodičovské dovolené, odborníci zkoumají realitu, postoje, stavy, předpoklady a další důležité aspekty, na základě jejichž analýzy doporučují řešení. a rodiny, potažmo rodiče s dětmi jsou přímo ve středu tematiky samotné.

Nyní provedme v Tabulce č. 15 další podrobnější analýzu těchto aktérů, tedy míru zájmu a vlivu a postoj jednotlivých aktérů k dané problematice.

Tabulka č. 15: Míra zájmu a vlivu a postoj aktérů k řešení problému

aktér	zájem		moc/míra vlivu		postoj	
	odhad	spolehlivost odhadu	odhad	spolehlivost odhadu	odhad	spolehlivost odhadu
ministerstva	M	/	H	/	2	/
krajské úřady	L	?	M	/	3	?
obecní úřady	L	?	M	/	3	?
zastupitelstva/rady	L	?	M	?	3	?
výbory/komise	M	?	L	?	2	?
zaměstnavatelé	M	/	M	/	3	?
média	M	?	H	/	2	?
odbory	M	?	M	?	2	?
NNO	H	/	M	/	2	/
odborníci	H	/	M	/	1	/
rodiče	H	/	L	?	1	/
děti	H	/	L	/	1	/

H = high, tedy velký zájem o problém či značná moc problém řešit

M – medium, tedy střední poloha

L = low, tedy mizivé možnosti s problémem pohnout či malý zájem o problém jako takový

Škála od 1 do 5:

1 – je to velmi palčivý problém

2 – jedná o problém

3 – daná záležitost vnímána jako problém menšího významu

4 – možná je daná záležitost problematická

5 – daná záležitost není vnímána jako problém

Výše uvedená tabulka nám tedy znázorňuje, kdo se jakým způsobem zajímá o situaci rodičů na rodičovské dovolené, kdo či co ji ovlivňuje a jaký postoj je k ní zaujímán. Analyzujme nyní informace uvedené v tabulce, a sice opět v rámci jednotlivých aktérů.

orgány státní správy na ústřední, regionální i místní úrovni

➤ *ministerstva*

Ministerstva mají velký vliv na vývoj dané situace, neboť se jedná o ústřední orgány státní správy, tedy orgány nadřazené všem ostatním, do jejichž věcné kompetence spadá daný rezort. Míra jejich zájmu o danou problematiku není nicméně tomuto vlivu úměrná. V současné době se situací rodičů na rodičovské dovolené v České republice zabývá především ministerstvo práce a sociálních věcí, které má na starosti koncipování rodičovského příspěvku i rodičovské dovolené, připravuje nové služby péče o děti individuálního charakteru s možností zapojení rodičů na rodičovské dovolené a v rámci dotačního řízení na podporu rodiny podporuje rovněž služby prevence sociálního vyloučení pro rodiče s malými dětmi. I ostatní výše jmenovaná ministerstva danou situaci, respektive její zlepšení určitým způsobem řeší. Nedá se nicméně konstatovat, že by tyto orgány měly na tomto řešení velký zájem. Důležitá je však skutečnost, že vnímají nedostatky v této oblasti více či méně jako problém hodný řešení.

➤ *krajské a obecní úřady*

Míru zájmu krajských a obecních úřadů o danou problematiku lze označit za nízkou, přestože jejich vliv tak nízký není. Situaci rodičů na rodičovské dovolené, neboli podmínky, které by bylo třeba zlepšit, vnímají spíše jako problém menšího významu, nespadající do množiny problémů akutních.

orgány samosprávy na regionální a místní úrovni

➤ *zastupitelstva a rady*

Podobnou situaci jako u krajských a obecních úřadů lze identifikovat i v případě zastupitelstva či rady. Jedná se o větší míru vlivu než zájmu o danou situaci. Zároveň však pro ně není řešení vedoucí k jejímu zlepšení tak nezbytné.

➤ ***výbory a komise***

Výbory a komise mají větší zájem na řešení dané situace a více ji vnímají jako nepříznivou než orgány, kterými byly zřízeny, neboť se zabývají danou oblastí hlouběji a celou problematiku nahlížejí podrobněji. Míra jejich vlivu ovšem není tak vysoká jako u těchto zřizujících orgánů.

zaměstnavatelé

Zaměstnavatelé mají v dané oblasti významnou míru vlivu v tom smyslu, že určitým způsobem nastavují specifické podmínky pro své zaměstnance na rodičovské dovolené nebo pro ty, kteří mají v úmyslu na ni nastoupit. Takovíto zaměstnanci nejsou pro zaměstnavatele atraktivními, může jim proto hrozit znevýhodnění, přestože je tato diskriminace v rozporu s právními předpisy. Podmínky jim však zaměstnavatel může i zjednodušit (např. rekvalifikačním kurzem pro zaměstnance po uplynutí jejich rodičovské dovolené, udržováním kontaktu a profesní kvalifikace zaměstnance během setrvání na rodičovské dovolené apod.), čímž si získává jejich loajalitu. Zaměstnavatelé nicméně veskrze nevnímají potřebu zlepšení podmínek rodičů na rodičovské dovolené jako významný problém a ani míra jejich zájmu o tuto situaci není příliš vysoká.

odbory

Lze konstatovat, že i odbory mají nezanedbatelnou míru vlivu v rámci námi diskutované problematiky rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku (např. dle níže uvedeného internetového odkazu na odbor UNISON v Británii). Mimoto mají (alespoň některé) o problematiku zájem, stávající právní úpravu vnímají jako nedostatečnou a situaci tedy jako potřebnou k řešení. Odborový svaz UNISON v Británii zajišťuje svým členům zaměstnavatele, kteří se v souvislosti s poskytováním rodičovské dovolené řídí velkorysejšími pravidly než jen zákonem stanoveným minimem.

[\[http://www.unison.org.uk/acrobat/M2548cz20.pdf\]](http://www.unison.org.uk/acrobat/M2548cz20.pdf)

média

Média mají obrovskou míru vlivu, ať již se jedná o jakoukoli tematiku; jak již bylo výše uvedeno, média u svých příjemců do jisté míry konstruují sociální skutečnost či ji významně ovlivňují. Zájem o určité téma u nich nicméně vzniká často v situaci, kdy v rámci dané problematiky dochází ke změnám nebo není něco v pořádku.

Takto je to tedy rovněž se zájmem o situaci rodičů na rodičovské dovolené. Pokud však tato situace nastane, lze konstatovat, že stávající situace je vnímána jako vhodná k řešení – viz jako příklad následující internetové odkazy.

[<http://www.ct24.cz/domaci/1938-od-ledna-bude-platit-trirychlostni-rodicovska-dovolena/>; http://ladyweb.ihned.cz/c4-10112500-21099260-l00000_d-rodicovska-dovolena-ziskava-mezi-muzi-popularitu;
http://magazin.ceskenoviny.cz/zdravi/zpravy/novinkou-rodinne-politiky-letos-byla-trirychlostni-rodicovska/351995&id_seznam=;
<http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=469468>]

nestátní neziskové organizace

Zájem nestátních neziskových organizací na podporu rodiny, poskytujících služby prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi, je přímo zaměřen zejména na rodiče s dětmi na rodičovské dovolené. Jejich situaci vnímají jako hodnou zlepšení. Míru vlivu těchto organizací již nelze v současnosti považovat za nízkou. Především ty známé již dnes více či méně disponují možnostmi podílet se určitým způsobem na utváření rodinné politiky, neboli nastavení jejích opatření, např. účasti ve vládních orgánech – viz následující internetový odkaz.

[<http://www.dzamilastehlikova.cz/8354/62/clanek/vybor-pro-prava-ditete-podporuje-vznik-rady-pro-rodinu-a-dite/>]

odborná veřejnost

Odborníci mají o danou problematiku bezesporu značný zájem a situaci vnímají jako potřebnou zlepšení. Ani míra jejich vlivu není zanedbatelná. Zda budou jejich odborné názory, stejně jako výsledky studií vzaty v úvahu, záleží nicméně do jisté míry na volebním programu vládnoucích politických stran, jak dokazuje i článek Zuzany Uhde s názvem „Rodičovská na český způsob“. [Uhde 2008]

rodiče a děti

Rodiče a děti vnímají danou situaci jistě nejcitlivěji, neboť se jich přímo dotýká. Míra jejich vlivu je však navzdory tomu obvykle nízká. Toto může být nicméně pozitivně ovlivněno vysokou mírou zájmu rodičů danou situaci určitým způsobem řešit. Přesto řada z nich na toto úsilí rezignuje.

Jak tedy vyplývá z výše uvedeného, zájem na řešení problému mají především rodiče a děti, kterých se přímo týká, rovněž pak odborníci nahlízející situaci z odborného hlediska, nestátní neziskové organizace jakožto zástupci občanské společnosti podporující rozhodnutí rodičů. o něco menší zájem mají ministerstva a komise či výbory, kterých se nicméně daná problematika tematicky, věcně týká, zaměstnavatelé, pro které jsou tito rodiče (potenciální) pracovní silou, dále pak odbory, které by v tomto měly být velkou oporou, a konečně média. Malý zájem pak mají krajské a obecní úřady, stejně tak jako zastupitelstva.

Velkou míru vlivu či moc daný problém řešit mají ministerstva, tito aktéři v podstatě stanovují podmínky. Rovněž lze zmínit média, která ovlivňují celou společnost. Menší míru vlivu pak mají krajské a obecní úřady, zastupitelstva, zaměstnavatelé, odbory, nestátní neziskové organizace a odborníci na danou problematiku. Malou míru vlivu mají rodiče a děti, rovněž pak výbory a komise jako pouhé poradní orgány.

Nicméně právě rodiče a děti, a dále pak odborníci, vnímají celý problém nejpalčivěji. Že se jedná o problém hodný řešení, si uvědomují ministerstva, výbory a komise, média, odbory a nestátní neziskové organizace. Jako problém menšího významu jej pak vnímají krajské a obecní úřady, zastupitelstva a zaměstnavatelé a příliš se jím nezaobírají.

Jak je tedy patrné, že zájem o danou problematiku, míra vlivu a postoj se u jednotlivých aktérů často výrazně liší. Společným úsilím, vzájemnou spoluprací mohou nicméně přispět ke zlepšení situace a nastavení vhodnějších podmínek, více reflektujících specifickou situaci rodičů na rodičovské dovolené. Často je však patrná nedostatečná koordinace, neznalost problematiky a možných opatření vedoucích k jejímu zlepšení, neochota angažovat se a spolupracovat a v neposlední míře chybějící právní rámec či další jiné předpoklady výrazně omezující potenciálně využitelné možnosti. Konečně je třeba připomenout nedostatečné ocenění významu rodičovské péče ze strany řady těchto aktérů i ze strany společnosti jako takové. v této souvislosti je třeba připomenout již v úvodu práce zmiňovaný koncept ohodnocení rodičovské péče o děti a domácnost jako adekvátní a plnohodnotné alternativy výdělečné činnosti. Tento koncept prosazuje současná česká vláda za účelem podpory rodičů, kteří se rozhodnou pro dlouhodobější péči o děti, a měli by jej přijmout za své všichni aktéři mající vliv na nastavení a vývoj situace rodičů na rodičovské dovolené v České republice.

8. Závěry

V předchozích kapitolách byla popsána a analyzována situace rodičů na rodičovské dovolené v České republice, a sice prostřednictvím analýzy odborných pramenů, především studií týkajících se dané problematiky, platných či připravovaných právních předpisů, prostřednictvím závěrů kvalitativního výzkumu, jenž zjišťoval subjektivní vnímání samotnými rodiči v této specifické životní situaci, a konečně použitím analýz aktérů, kteří určitým způsobem souvisí s danou problematikou.

V úvodu bylo v rámci nástinu vývoje volna při péči o dítě a s ním související dávky, tedy rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku, ale i mateřské dovolené a peněžité pomoci v mateřství, odkázáno na koncept aktivního otcovství, jehož hlavní myšlenkou je zapojení otců do péče o děti a domácnost. Bylo poukázáno na fakt, že možnost volna při péči o dítě a s ním související dávka byla postupně zpřístupněna i otcům. Zároveň je chystáno nové opatření, tzv. otcovské. Jedná se o volno a dávku pro otce umožňující mu pečovat společně s matkou o novorozené dítě.

Dále již diplomovaná práce diskutovala tři hlavní oblasti související s podmínkami rodičů na rodičovské dovolené v České republice. První z oblastí byla ekonomická situace rodičů na rodičovské dovolené v České republice. Závěry kapitoly poukazují na ztíženou finanční situaci těchto rodičů i celé rodiny, z důvodu ztráty jednoho příjmu z výdělečné činnosti. Rodičovský příspěvek jako podpůrná dávka pro toto období nestačí pokrýt náklady na péči o dítě. V porovnání s jinými evropskými zeměmi jsou však podmínky pro čerpání volna při péči o dítě a s ním související dávka, respektive jejich délka či výše, velmi výhodné. I výsledky kvalitativního výzkumu poukazují na ztíženou ekonomickou situaci, která nicméně není nezvladatelná, pokud se rodina umí uskromnit. Co se týče teoretických východisek, bylo v rámci této tematické oblasti odkazováno na koncept dělby a sdílení rodičovských rolí, kdy jeden z rodičů opustí na určitou dobu trh práce a věnuje se péči o dítě a domácnost, přičemž druhý se stává hlavním živitelem rodiny a jeho příjem je pro rodinu stěžejní. Dále byl zmíněn koncept přerozdělování veřejných financí, kdy rodiči na rodičovské dovolené přináleží během péče o dítě rodičovský příspěvek, neboli dávka státní sociální podpory jako alespoň částečná kompenzace ztráty příjmu z výdělečné činnosti v této specifické situaci. Dochází tak ke znovurozdělení finančních prostředků (národního důchodu) získaných zdaněním jednotlivých subjektů. Co se týče vývoje a současného koncipování rodičovského příspěvku a rodičovské dovolené, bylo odkázáno na sociokulturní kontext a historické pozadí České republiky, jež tento vývoj a nastavení do

jisté míry osvětluje. Konečně byl, v souvislosti s komparativní analýzou nastavení volna při péči o dítě a s ním související dávkou zmíněn vliv sociokulturního kontextu a historického pozadí každé jednotlivé evropské země. Každá z těchto zemí má opatření na podporu rodiče při péči o dítě nastavena jiným, často dosti odlišným způsobem.

Druhá z tematických oblastí týkající se služeb péče o děti nejprve zmiňuje a stručně charakterizuje služby, které v České republice v současnosti existují. V rámci nich dále diskutuje možnost jejich využití pro děti rodičů na rodičovské dovolené. Dochází k závěru, že tito rodiče jsou, co se týče možnosti využití služeb péče o děti, znevýhodněni. Následně prezentuje chystaná opatření v této oblasti. V rámci toho upozorňuje zejména na jeden z nových typů služeb, konkrétně institut vzájemné rodičovské výpomoci, který bude zvláště vhodný k využití ze strany rodičů na rodičovské dovolené a zároveň i k provozování této služby z jejich strany. Co se týče teoretických východisek, ke kterým se tato tematická oblast váže, jedná se zejména o koncept nejlepšího zájmu dítěte. Přípravované služby či revize podmínek existujících se týká převážně služeb individuálního charakteru připomínajících model rodinného typu, respektive sourozeneckou skupinu. Dále je v souvislosti s připravovanými službami péče o děti v České republice poukázáno rovněž na sociokulturní kontext a historické pozadí každého členského státu, od čehož se vyvíjí podoba prorodinných opatření na národní úrovni. Tato skutečnost je do jisté míry v rozporu s Barcelonskými cíli, které byly jednotně vytyčeny pro všechny členské státy. Co se týče výsledků kvalitativního výzkumu, je zmiňován zároveň koncept dělby a sdílení rodičovských rolí a koncept aktivního otcovství, kdy pečujícího rodiče vystřídá pracující rodič v případě, že si osoba na rodičovské dovolené potřebuje vyřídit určité záležitosti, např. návštěvu lékaře, úřadu apod.

Poslední oblast týkající se služeb prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi představuje mateřská centra a podobné organizace tohoto typu, které dané služby poskytují. Dále pak je analyzována míra poskytování jednotlivých služeb. Práce dochází k závěru, že nejčastěji poskytovanými službami jsou právě služby prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi. Rovněž pak je řešena dostupnost těchto organizací, co do územního rozložení, které se v závěru ukáže jako nerovnoměrné. Je znovu odkázáno na koncept nejlepšího zájmu dítěte, respektive na péči o dítě v kolektivu ostatních dětí a zároveň dospělých, kdy se dítě přirozenou cestou učí zvládat každodenní situace, aniž by bylo odloučeno od svého rodiče.

Zkusme se nyní alespoň v krátkosti zamyslet na možnými řešeními a navrhnout konkrétní opatření vedoucí ke zlepšení stávající situace rodičů na rodičovské dovolené dle výše uvedeného.

Co se týče ekonomické oblasti, respektive ekonomických podmínek rodičů v této specifické životní situaci, lze pro jejich zlepšení vytvořit výhody pro rodiče na rodičovské dovolené podobné daňové výhodě rodičů s dětmi na trhu práce (např. poskytování poukázek pro rodiče na rodičovské dovolené, které by určitým způsobem pomáhalo v jejich situaci, či poskytnutí slevové karty – na základě ní např. jízdné či vstupy zdarma nebo zvýhodněné apod.). Tuto možnost navrhuje i jedna z respondentek dotazníkového šetření. Rodič nemající příjem z výdělečné činnosti z důvodu péče o dítě by měl být finančně zvýhodněn v oblasti veřejných služeb, zejména těch více nákladných. Co se týče zlepšení ekonomické situace rodičů na rodičovské dovolené, lze se rovněž zamyslet nad nedávným zavedením třírychlostního čerpání rodičovského příspěvku. Tento model podporuje větší měrou rodiče navracející se do pracovního procesu dříve. Předchozí model čerpání rodičovského příspěvku ve stejné výši až do čtyř let věku dítěte oceňuje rodiče setrvávající na rodičovské dovolené déle stejnou měrou jako ty, kteří zvolí dřívější návrat na trh práce. Stojí tedy za zvážení, zda původní model znovu nezavést. Cílem těchto navrhovaných opatření je tedy rozšíření spektra výhod pro rodiče, kteří se celodenně a soustavně věnují péči o děti, odlehčení zvýšené ekonomické zátěže, které jejich rodina čelí, a vyjádření ocenění jejich úsilí v podobě finanční podpory.

Co se týče oblasti služeb péče o děti, lze bezpochyby uvést jako možná opatření vedoucí ke zlepšení situace zvýšení počtu míst v zařízeních péče o děti, rozšíření spektra služeb péče o děti, respektive vznik inovativních typů péče o děti a zpřístupnění služeb péče o děti na komerční bázi pro široké vrstvy rodičů, co se finanční stránky týče. Úsilí tohoto dosáhnout je již v současnosti v jisté míře vyvíjeno, neboť dle studií týkajících se služeb péče o děti, v této práci výše uvedených, nabídka neodpovídá poptávce. Je ovšem otázkou, zda se jedná o dlouhodobější trend či spíše současný babyboom. Studie Kuchařové rovněž uvádí, že nedostatečná nabídka je často způsobena nerovnoměrným územním rozložením nabídky, tedy nesouladem mezi územním rozložením poptávky a nabídky, jak uvádí ve své studii Kuchařová [Kuchařová a kol. 2008]. Dalším z cílů v této oblasti by tedy mělo být zajištění odpovídající dostupnosti služeb péče o děti, respektive jejich nabídky v místě bydliště rodin. Nakonec je třeba zmínit, znovu s odkazem na studii Kuchařové, na jisté znevýhodnění rodičů na rodičovské dovolené při využívání služeb péče o děti v mateřských školách či jeslích na zkrácenou dobu stanovenou pro zachování nároku

na čerpání rodičovského příspěvku [Kuchařová a kol. 2008]. Jak již bylo uvedeno v kapitole 4.3.2.2, tato institucionální zařízení dávají často přednost dětem s celodenní/celoměsíční docházkou. v této souvislosti lze tedy jako za cíl uvést odbourání diskriminace rodičů, kteří žádají pro své dítě/děti péči krátkodobého charakteru. Lze tak předcházet situaci, kdy rodiče na rodičovské dovolené nemají při vyřizování určitých záležitostí často jinou možnost než zajistit krátkodobou péči o své děti ze strany rodiny či známých.

V rámci poslední z tematických oblastí týkající se služeb prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi by bylo vhodné zaměřit se na zajištění dostatečné nabídky těchto služeb, které poskytují nestátní neziskové organizace jako mateřská, rodinná centra a podobná zařízení tohoto typu, a to nabídky z hlediska kvantity, kvality i místní dostupnosti. Jak uvádí samy respondentky dotazníkového šetření, tyto služby jsou pro rodiče na rodičovské dovolené nanejvýš vhodné. Samy je vnímají velice pozitivně a řada z nich je více či méně pravidelně využívá. Nestátní neziskové organizace však nejsou jedinými aktéry, kteří by se měli v této oblasti angažovat. Realizace aktivit pro rodiče s dětmi by měla být provozována i ze strany obce či města. Jedná se o územní samosprávné celky, které mají nejbližší ke svým občanům, tedy rodinám, a jejich potřebám. Mimoto disponují řadou možností a rovněž zdrojů potřebných pro realizaci takovýchto aktivit, které rovněž předcházejí sociální izolaci rodičů na rodičovské dovolené.

Při plánování i zavádění výše uvedených opatření je zároveň vhodné inspirovat se zkušenostmi, které se osvědčily v zahraničí.

Takto lze alespoň stručně charakterizovat a nastínit možná opatření, jež by přispěla k větší podpoře rodičů na rodičovské dovolené v České republice. Nelze se však odvolávat na nutnost takovýchto zásahů významnějšího charakteru jako jediného možného řešení. Záleží na všech zmiňovaných aktérech, aby usilovali o vytváření a podporu prostředí všestranně přátelského rodině v České republice a aby si i společnost jako taková vzala toto úsilí za své. Jen tak lze dosáhnout skutečného zlepšení současné situace rodičů na rodičovské dovolené. Sama opatření takováto cíl nesplní.

9. Souhrn

Diplomová práce si vytyčila za cíl identifikovat a analyzovat podmínky či situaci rodičů na rodičovské dovolené v České republice. Nejprve byla stručně charakterizována teoretická východiska související s danou oblastí. Jednalo se o současné trendy ve společnosti dotýkající se rodiny, dále pak teoretické koncepty související s péčí a výchovou dítěte, a sice ze sociálního hlediska koncept dělby a sdílení rodičovských rolí a rolí v rodině, koncept aktivního otcovství a koncept nejlepšího zájmu dítěte, a z ekonomického hlediska koncept přerozdělování veřejných financí a koncept ohodnocení rodičovské péče o a péče o domácnost.

Teoretická východiska připravila prostor pro zkoumání tři hlavních tematických oblastí, v rámci kterých byly dále podrobněji zkoumány podmínky rodičů na rodičovské dovolené v České republice. První oblastí byla ekonomická situace rodičů v této specifické situaci, druhou pak podmínky pro využití služeb péče o děti, zejména krátkodobého charakteru, v případě, kdy rodič na rodičovské dovolené potřebuje vyřídit určitou záležitost na úřadě, navštívit lékaře apod. Třetí oblast se týkala služeb prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi, především rodičů na rodičovské dovolené, která jim celodenní péči o děti a domácnost může hrozit. Každá z těchto tří oblastí byla nahlížena prostřednictvím odborných pramenů, zejména studií, které se danou tematikou zabývají, dále pak z hlediska vlastního kvalitativního výzkumu, tedy subjektivního vnímání situace respondenty, kteří v současné době představují rodiče na rodičovské dovolené v České republice.

Stěžejními částmi oblasti týkající se ekonomické situace rodiny s rodičem na rodičovské dovolené byla (mimo výsledků z vlastního kvalitativního výzkumu) sekundární analýza dat studie týkající se finanční situace rodin s dětmi v České republice, dále pak analýza současného právního rámce pro český rodičovský příspěvek a nakonec komparativní analýza nastavení volna při péči o děti a s ním související dávky ve vybraných evropských zemích. Oblast zaměřující se na služby péče o děti identifikovala a charakterizovala služby v současnosti existující, diskutovala jejich možnosti pro děti rodičů na rodičovské dovolené a představila chystané změny v této oblasti za účelem rozšíření spektra služeb péče o děti. Součástí byla rovněž analýza vlastního kvalitativního výzkumu. Oblast diskutující služby prevence sociální izolace rodičů s malými dětmi představila mateřská centra a podobné organizace tohoto typu jako hlavní poskytovatele

těchto služeb, jejich možnosti a dostupnost. Byla opět doplněna výsledky vlastního kvalitativního výzkumu.

V rámci těchto tří zkoumaných oblastí bylo odkazováno na dříve uvedená teoretická východiska, ze kterých poznatky a jejich analýza vycházejí. Kvalitativní výzkum rovněž umožnil identifikovat další důležitá témata související se situací rodičů na rodičovské dovolené.

Z výsledků výše uvedeného mimo jiné vyplynula skutečnost, že situace rodičů na rodičovské dovolené v České republice není ve všech aspektech nastavena optimálním způsobem a že je tedy potřeba zabývat se možnostmi jejího zlepšení. Na základě tohoto faktu přistoupila práce k analýze aktérů, tedy organizací, institucí, osob, které mají co do činění s danou problematikou.

V další části byla tedy rozpracována analýza aktérů, kteří určitým způsobem souvisejí s podmínkami k rodičovské dovolené v České republice. Bylo konstatováno, že jsou jimi v podstatě všichni aktéři rodinné politiky, kteří zahrnují orgány státní správy na ústřední, regionální a místní úrovni (ministerstva, krajské a obecní úřady), orgány samosprávy na regionální a místní úrovni (zastupitelstva s výbory a rady s komisemi), zaměstnavatelé, odbory, média, nestátní neziskové organizace, odborná veřejnost a široká občanská veřejnost (rodiče, děti i rodiny jako celek). Tito aktéři byli nahlíženi z hlediska jejich souvislosti s danou problematikou. Dále byl analyzován jejich zájem o danou problematiku, míra vlivu a postoj k dané problematice, respektive potřebnosti jejího zlepšení.

Z analýzy tedy následně vyplynulo, jak se výše uvedení aktéři k dané problematice staví a jak ji ovlivňují. Závěry diplomové práce obsahují mimo jiné stručný nástin možných řešení za účelem zlepšení situace rodičů na rodičovské dovolené v České republice. Tato řešení závisí na jednotlivých aktérech souvisejících s danou problematikou, nicméně klíčová je jejich vzájemná spolupráce, koordinace a zavádění účinných a vzájemně provázaných opatření v oblasti rodinné politiky napříč celou šíří jejího spektra.

Diplomová práce představila v hlavních bodech a tematických oblastech situaci rodičů s dětmi na rodičovské dovolené v České republice. Přestože jsou tito rodiče předem připraveni na fakt, že situace může být obtížnějšího charakteru s řadou překážek, nutností uskromnit se, přizpůsobit, více plánovat a počítat výdaje a přestože jsou (alespoň dle výsledků vlastního kvalitativního výzkumu) se svojí situací veskrze spokojeni, je třeba konstatovat, že zlepšení jejich současné situace, odstranění nebo alespoň zmírnění

překážek a výhodnější nastavení podmínek je bezesporu vhodným, ne-li nezbytným předpokladem pro ocenění přínosu těchto rodičů pro společnost. Vedle ocenění ekonomicky aktivních, na pracovním trhu participujících osob tak bude třeba dospět i k odpovídajícímu ohodnocení rodičovské péče a péče o domácnost, respektive ocenění výchovy dětí a péče o ně jakožto investice do budoucího lidského kapitálu, nezbytného pro existenci a další rozvoj společnosti. K tomuto by měla dospět i společnost česká.

10. Summary

The diploma thesis named „How is the parents' life on parental leave in the Czech republic?“ investigates the conditions of Czech parents, who draw the parental leave and the parental allowance. The conclusion of the diploma thesis brings information under the terms of three thematic areas:

- economical conditions of parents on parental leave;
- short-term childcare services;
- services focused on prevention of social isolation of parents with small children.

In the field of the economical conditions the worsened financial situation of parents on parental leave is identified. This handicap is compensated only with the parental allowance, which isn't enough to accommodate parents' and children' needs. Consequently the maternity, paternity and parental leave and coherent allowance in various European countries are presented. The comparison of them indicates different configurations due to their socio-cultural context and historical background of each European country.

The chapter on childcare services finds out the insufficient offer of these services in the Czech republic and identifies disadvantages for parents, who use them occasionally. Nevertheless the Government of the Czech republic provides new and more suitable childcare services.

Concerning the services focused on prevention of social isolation of parents with small children the diploma thesis shows many of them are provided by non-governmental organizations (in contrast with the governmental and commercial sectors). These services are very useful and conducive to parents on parental leave. Nevertheless their territorial configuration in Czech republic is disproportional.

The diploma thesis includes the stakeholder analysis, which identifies people, communities and organizations associated with the discussed topics and refers about their interest, influence and attitude towards these topics.

At the close of the diploma thesis the proposals for possible precautions to improve parents' situation during parental leave are presented. Finally the need for greater appreciation of parental care and it's profit for the society is emphasized.

11. Použité prameny

Tištěná a elektronická literatura

BLAŽEK, B. *Překážky feminizmu v Čechách na konci 20. století.* In *Nové čtení světa: 1. Feminismus devadesátých let českýma očima.* 1999. 16.5.2009 dostupné na: <http://www.britskelisty.cz/9910/19991013e.html#04>

ČAPEK, J. „*Nároky výkonové společnosti na člověka jako člena rodiny.*“ In *Pražské sociálně vědní studie.* Praha, 2006. 15.5.2009 dostupné na: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/251_PSY-007.pdf

DEVEN, F. - MOSS, P. *Leave Policies and Research. Reviews and Country Notes.* Brusel: CBGS, 2005.

DUDOVÁ, R. – VOHLÍDALOVÁ, M. *Rodina a rodičovství v individualizované společnosti.* Gender Sociologie, 2005. 24.2.2009 dostupné na: <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2005112901>

JACHANOVÁ DOLEŽELOVÁ, A. *Aktivní otcovství napomáhá k harmonizaci celé rodiny.* Gender studies, Praha, 2006. 24.2.2009 dostupné na: <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=1919293>

KOLÍNSKÁ, Rut. *Mateřská centra.* Praha: Pražské matky, 1995.

KRÁTKÝ a KOL. *Komunikace s odbornou veřejností, parlamentem a senátem.* Modulový vzdělávací program pro vrcholové manažery ve veřejné správě. 2000. 16.5.2009 dostupné na: web.mvcr.cz/archiv2008/reforma/zpravy/priprava/moduly/m_tm_33.doc

KUCHAŘOVÁ, V. a SPOL. *Zmapování dostupnosti a podmínek pobytu dětí v jeslích, mateřských školách, školních družinách a obdobných zařízeních a jiných neinstančních forem péče o děti v ČR včetně identifikace překážek jejich využívání s návrhy možných opatření k jejich rozvoji.* Praha: VÚPSV, 2008.

KUCHAŘOVÁ, V. - SVOBODOVÁ, K. *Sít' zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR.* Praha: VÚPSV, 2006.

LABUSOVÁ, Eva. *Vícerychlostní rodičovská dovolená*. In. Krásných devět. 2007. 24.2.2009 dostupné na:

http://www.evalabusova.cz/clanky/vicerychlostni_rodicovska_dovolena.php

MARTINOVSKÝ, V. *Finanční situace rodin s dětmi v České republice*. Praha: NCSS, 2007.

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 1999.

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2006.

MPSV II. *Soubor prorodinných opatření-prorodinný balíček*. Praha, 2008.

MPSV VI. *Rodinná politika na úrovni krajů a obcí. Metodické „doporučení“ Ministerstva práce a sociálních věcí*. Praha, 2008.

MUNKOVÁ, G. *Přednášky ke vzdělávacímu kurzu Rodinná politika*. UK FSV, 2005.

NÁRODNÍ CENTRUM pro RODINU. *Důvody pro zakotvení problematiky rodiny v budoucí ústavě EU*. 24.2.2009 dostupné na:

http://www.rodiny.cz/ncpr/rod_stat/spolecnost/prispevek_ncpr.htm

Národní koncepce podpory rodin s dětmi. MPSV, Praha, 2008.

NEČAS, P. *Místo ve školce pro dítě hledám i já*. 21. 3. 2007 dostupné na:

<http://pravo.novinky.cz/>

NESEHNUTÍ Brno. *Aktivní otcovství aneb tátové na mateřské*. Brno, 2007. 24.2.2009 dostupné na: http://www.nesehnuti.cz/publikace/letak_otec.pdf

NEŠPOROVÁ, O. - SVOBODOVÁ, K. *Nestátní sféra v oblasti podpory rodin a služeb pro rodiny*. Praha: VÚPSV, 2006.

PEROUTKOVÁ, L. *Možnosti rodinné politiky v podpoře porodnosti v ČR*. Praha, 2005.

PRUDKÝ, L. *Kulhavé hodnoty, kulhavá transformace*. In *Právo*. NEWTON Media, 2008. 24.2.2009 dostupné na:

http://www.ceses.cuni.cz/CESES-1-version1-080710_prudky_pravo.htm

RIEGEL, K. *Životní nároky výkonové společnosti*. Psychologický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2005. 24.2.2009 dostupné na:

http://veda.fsv.cuni.cz/vyzkumny_zamer/vz_2005/vz_RCS_FF_PSYCH_USTAV.html

SAK, P. *Promění žena mužský svět agresivní tržní společnosti, anebo tomu bude naopak?* In *Britské listy*. 2005. 24.2.2009 dostupné na:

<http://www.blisty.cz/art/23490.html>

SEDLÁČEK, L. – PLESKOVÁ, K. *Aktivní otcovství*. NESEHNUTÍ Brno, 2008. 15.5.2009 dostupné na:

http://www.nesehnuti.cz/publikace/Brozura_AO_na_web.pdf

SIROVÁTKA, T. *Životní šance, rodina a sociální politika*. In *Rodinná politika jako nástroj prevence sociálního vyloučení*. Brno: Národní centrum pro rodinu a Výbor pro zdravotnictví a sociální politiku senátu parlamentu ČR, 2005. 16.5.2009 dostupné na:

http://www.internetovestranky.com/Images/Documents/Katedra_SPSP/projekty/RZ_V_SEN2_Sirovatka.pdf

SÍŤ MC v ČR. *Půl napůl*. Praha: Síť MC v ČR, 2008.

SÍŤ MC v ČR. *Síť mateřských center v České republice*. Praha: Síť MC v ČR, 2003.

STANĚK, J. *Operacionalizace sociálního statusu ve výzkumech sociální stratifikace u nás*. 2003. 24.2.2009 dostupné na:

<http://mujweb.cz/www/10let/seminarky.htm>

UHDE, Z. *Rodičovská na český způsob*. Gender Sociologie, 2008. 16.5.2009 dostupné na: <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2008020209>

ÚSTAV pro INFORMACE VE VZDĚLÁVÁNÍ. *Rychlá šetření 3/2008*. Praha, 2008.

VESELÝ A. – NEKOLA, M. *Analýza a tvorba veřejných politik. Přístupy, metody a praxe.* Praha: SLON, 2007.

VISNERY. *Veřejná ekonomika a správa. za rohem*, 2007. 14.3.2009 dostupné na:
<http://blog.zarohem.cz/clanek.asp?cislo=647>

ŽÁBA na PRAMENI. *Rodina: proměny mateřství, otcovství.* 2007. 16.5.2009 dostupné na:
<http://www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/rodina-promeny-materstvi-otcovstvi>

Interní materiály MPSV

BENEŠOVÁ, L. I. *Rodičovský příspěvek – výše, příjemci, sumy; 2000 – 2007.* Praha, 2007. Interní materiál.

BENEŠOVÁ, L. II. *Třírychlostní čerpání rodičovského příspěvku.* Praha, 2007. Interní materiál.

BENEŠOVÁ, L. *Výkaz o výdajích na státní sociální podporu 2007, 2008.* Praha, 2009. Interní materiál.

MPSV I. *Rodičovský příspěvek – třírychlostní čerpání.* Praha, 2007. Interní materiál.

MPSV II. *Doplnění úpravy příslušných předpisů promítajících opatření tzv. dubnových tezí.* Praha, 2007. Interní materiál.

MPSV III. *Vzájemná rodičovská výpomoc.* Praha, 2007. Interní materiál.

MPSV IV. *Prezentace služeb mateřských center.* Praha, 2007. Interní materiál.

MPSV I. *Rámcová pozice.* Praha, 2008. Interní materiál.

MPSV III. *Doplňující informace k výzvě Rovné příležitosti žen a mužů na trhu práce a sladování pracovního a rodinného života.* Praha, 2008. Interní materiál.

PŘÍHODOVÁ, K. *Srovnání čerpání mateřské a rodičovské dovolené a dávky porodného*. Praha, 2007. Interní materiál.

ŠPAŇHELOVÁ, I. *Péče o děti do tří let – jaká je nejlepší?* Praha, 2007. Interní materiál.

Právní předpisy

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, ve znění pozdějších předpisů.

Internetové portály:

<http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=469468>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Krajsk%C3%BD_%C3%BA%C5%99ad

<http://cs.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9dia>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Obecn%C3%AD_%C3%BA%C5%99ad

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Odbory>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Rada_kraje

http://cs.wikipedia.org/wiki/Rada_obce

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Socializace>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Zam%C4%9Bstnavatel>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Zastupitelstvo_kraje

http://cs.wikipedia.org/wiki/Zastupitelstvo_obce

http://kraj-olomouc.kdu.cz/kraj/klomise_a_vybory.htm

http://ladyweb.ihned.cz/c4-10112500-21099260-100000_d-rodicovska-dovolena-ziskava-mezi-muzi-popularitu

http://magazin.ceskenoviny.cz/zdravi/zpravy/novinkou-rodinne-politiky-letos-byla-trirychnostni-rodicovska/351995&id_seznam

http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/696/_s.155/8715?ks=907

<http://www.ceses.cuni.cz>

<http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/poskytovani-nemocenskeho-od-1-1-2009.htm>

<http://www.cmkos.cz/svazy>

<http://www.ct24.cz/domaci/1938-od-ledna-bude-platit-trirychnostni-rodicovska-dovolena/>

http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100036s_horakova-prace.pdf

<http://www.czech.cz/cz/ekonomika-podnikani-veda/podnikani/neziskove-organizace?i=>

http://www.demografie.info/?cz_porodnostukazatele

<http://www.dzamilastehlikova.cz/8354/62/clanek/vybor-pro-prava-dite-podporuje-vznik-rady-pro-rodinu-a-dite/>

<http://www.firmy.cz/detail/1836122-magistrat-mesta-jihlava-odbor-socialnich-veci-a-zdravotnictvi-jihlava.html>

<http://www.genderstudies.cz/gender-studies/kdo-jsme.shtml>

<http://www.jakdoskolky.cz/index.php?s=legislativa>

[http://www.kraj-jihocesky.cz/archiv_aktualit.php?par\[id_v\]=1&par\[lang\]=CS&par\[akt\]=1801](http://www.kraj-jihocesky.cz/archiv_aktualit.php?par[id_v]=1&par[lang]=CS&par[akt]=1801)

<http://www.kr-jihomoravsky.cz/Default.aspx?PubID=54674&TypeID=1>

<http://www.kraj-lbc.cz/index.php?page=4092>

<http://www.materska-centra.cz/clenove/seznam-clenu/>

<http://www.materska-centra.cz/sit-mc-v-cr/co-jsou-mc/>

<http://www.mfcr.cz>

<http://www.mmr.cz>

<http://www.mpo.cz>

<http://www.mpsv.cz>

http://www.mpsv.cz/files/clanky/5535/Methodika_pro_rok_2009.pdf

<http://www.msmt.cz>

<http://www.ncss.cz>

<http://www.pardubickykraj.cz/index.asp?thema=2858&category=>

<http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=25566>

<http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?cd=76&typ=r&zdroj=sb08130>

<http://www.soc.cas.cz>

http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100036s_horakova-prace.pdf

<http://www.unison.org.uk/acrobat/M2548cz20.pdf>

<http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Prirucka-na-cestu-k-rovnosti.pdf>

<http://www.vupsv.cz>

[http://209.85.129.132/search?q=cache:46mczIqpdkAJ:eko.fsv.cvut.cz/~frkova/Archi v/EMM/Soustava%2520ve%25F8ejn%25FDch%2520rozpo%25E8t%25F9.doc+dist ribu%C4%8Dn%C3%AD+funkce+\[...\]+znamen%C3%A1+znovurozd%C4%9Blov %C3%A1n%C3%AD+n%C3%A1rodn%C3%ADho+d%C5%AFchodu+podle+pot% C5%99eb+cel%C3%A9+spole%C4%8Dnosti.+Prost%C5%99edky+z%C3%ADskan %C3%A9+zdan%C4%9Bn%C3%ADm+jednotliv%C3%BDch+subjekt%C5%AF+s e+pou%C5%BE%C3%ADvaj%C3%AD,+tedy+d%C3%A1le+znovurozd%C4%9B luj%C3%AD,+na+%C3%BAkoly+jin%C3%A9&cd=3&hl=cs&ct=clnk&gl=cz&clie nt=firefox-a](http://209.85.129.132/search?q=cache:46mczIqpdkAJ:eko.fsv.cvut.cz/~frkova/Archi v/EMM/Soustava%2520ve%25F8ejn%25FDch%2520rozpo%25E8t%25F9.doc+dist ribu%C4%8Dn%C3%AD+funkce+[...]+znamen%C3%A1+znovurozd%C4%9Blov %C3%A1n%C3%AD+n%C3%A1rodn%C3%ADho+d%C5%AFchodu+podle+pot% C5%99eb+cel%C3%A9+spole%C4%8Dnosti.+Prost%C5%99edky+z%C3%ADskan %C3%A9+zdan%C4%9Bn%C3%ADm+jednotliv%C3%BDch+subjekt%C5%AF+s e+pou%C5%BE%C3%ADvaj%C3%AD,+tedy+d%C3%A1le+znovurozd%C4%9B luj%C3%AD,+na+%C3%BAkoly+jin%C3%A9&cd=3&hl=cs&ct=clnk&gl=cz&clie nt=firefox-a)

12. Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník „Situace rodičů na rodičovské dovolené v ČR“

13. Přílohy

[Příloha č. 1: Dotazník „Situace rodičů na rodičovské dovolené v ČR“](#)

DOTAZNÍK

„SITUACE RODIČŮ na RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ V ČR“

1. Jak vnímáte ekonomickou situaci/podmínky rodiče na rodičovské dovolené ze svého pohledu?

2. Jaká je ekonomická situace rodiny, kde je jeden z rodičů na rodičovské dovolené?

3. Jakou máte zkušenost s možností využití služeb péče o děti (krátkodobého charakteru) v případě, že si potřebujete vyřídit určité záležitosti na úřadě, navštívit lékaře apod.?

4. V jaké míře je pro Vás místně a časově dostupné mateřské centrum (rodičovské centrum, rodinné centrum, centrum pro rodinu apod.), tedy organizace, kde přijdete do kolektivu ostatních rodičů s malými dětmi a Vaše dítě/děti do kolektivu ostatních dětí?

5. Navštěvujete takovou organizaci?

1. Pokud ano, jak vnímáte služby, které tyto organizace nabízí? (nejen možnost popovídat si s ostatními rodiči, ale také např. kurzy pro rodiče, zájmové kroužky pro děti nebo pro celé rodiny apod. – jedná se o služby, které by měly rodičům s malými dětmi zabránit, aby se dostali do sociální izolace, která jim kvůli celodenní péči o děti a domácnost může hrozit)
2. Pokud ne, z jakého důvodu?

6. Jaké jsou podle Vás další důležité oblasti, témata či podmínky týkající se rodičů na rodičovské dovolené?

7. Jak byste celkově zhodnotil/a svoji situaci a podmínky jako rodiče na rodičovské dovolené?

